

Πτυχιακή εργασία με θέμα:

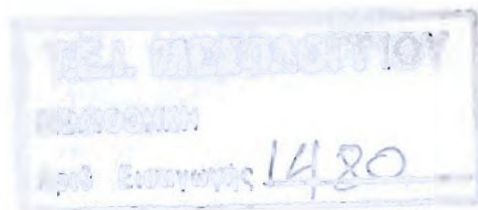
‘ Παγκοσμιοποίηση Της Αγοράς,

Διεθνοποίηση Της Φτώχειας.’

Σπουδαστές: Κούλης Αντώνιος
Μαρκοστάμος Απόστολος

Εισηγήτρια: Χοχτούλα Ιουλία

Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, τμήμα Λογιστικής

Μεσολόγγι 2008

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
Κεφάλαιο 1ο	
1.1 Παγκοσμιοποίηση της αγοράς.....	8
1.1.1 Η αγορά σήμερα.....	9
1.2 Οι ιστορικές φάσεις της αγοραιοποίησης.....	11
1.3 Διεθνοποίηση και φιλελευθερισμός.....	13
1.3.1 Αποτελέσματα των τάσεων της εντεινουσας διεθνοποίησης.....	17
1.4 Ελεύθερη ανταλλαγή πληροφοριών και γνώσεων.....	17
1.4.1 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.....	18
1.4.2 Τ.Π.Ε και Διαδίκτυο.....	18
1.5 Απελευθέρωση των αγορών.....	21
1.6 Κρατικές Μεταρρυθμίσεις.....	23
1.6.1 Εφαρμογή ιδιωτικοποιήσεων.....	23
1.6.2 Συρρίκνωση κράτους πρόνοιας.....	23
1.6.3 Ανακατανομή των εισοδημάτων.....	24
1.7 Συναινέσεις των κρατών στα νέα δεδομένα.....	24
Κεφάλαιο 2ο	
2.1 Παγκοσμιοποίηση, νέες όψεις και παράγοντες.....	30
2.1.1 Παγκοσμιοποίηση, νέες εργασιακές σχέσεις.....	36
2.1.2 Παγκοσμιοποίηση, προορισμοί και μετακινήσεις.....	38
2.2 Οι διεθνείς χρηματαγορές.....	39
Κεφάλαιο 3ο	
3.1 Πολιτική όψη της παγκοσμιοποίησης.....	42
3.1.2 Πολιτικές διαχείρισης της οικονομίας.....	44
3.2 Η άλλη όψη της ανάπτυξης.....	48
3.3 Επιδράσεις στο περιβάλλον.....	50
Κεφάλαιο 4ο	
4.1 Οικονομική παγκοσμιοποίηση και φτώχεια.....	52
4.2 Συμπεριφορά δανεισμού.....	52
4.3.1 Αντιμετώπιση των κρίσεων: πολιτική.....	55
4.3.2 Αντιμετώπιση των κρίσεων: η περίπτωση της Αργεντινής.....	56
4.3.3 Αντιμετώπιση των κρίσεων: καθεστώς πτώχευσης.....	60
4.4 Το παγκόσμιο αποταμιευτικό σύστημα.....	64
4.5 Παγκοσμιοποίηση, εμπόριο και ηθική.....	66
4.5.1 Εμπόριο.....	66
4.5.2 Γεωργία.....	66
4.5.3 Δασμοί.....	66
4.5.4 Υπηρεσίες.....	67
4.5.5 Πνευματική ιδιοκτησία.....	67
4.5.6 Εργασία.....	67
4.6 Αλληλεπιδράσεις μεταξύ των πολιτικών.....	69
Κεφάλαιο 5ο	
5.1 Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση.....	71
5.2 Επιδίωξη Ε.Ε. και Παγκόσμιου οργανισμού εμπορίου.....	72

5.3 Προβληματισμοί στη γεωργία και στον κλωστοϋφαντουργικό κλάδο.....	73
5.4 Πολιτικές ανεπτυγμένων κρατών, απελπισία των φτωχών πολιτών.....	74
Κεφάλαιο 6ο	
6.1 Παγκοσμιοποίηση, απειλή ή ευκαιρία.....	77
6.2 Θέσεις κατά τον Adam Smith.....	79
6.3 Επίλογος.....	80
6.4 Σύνοψη- ανακεφαλαίωση, θέσεις.....	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	85

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παγκοσμιοποίηση είναι ίσως η πιο συνηθισμένη και πολυσυζητημένη λέξη των τελευταίων χρόνων μιας και πολύς θόρυβος έχει γίνει γύρω από αυτή. Είναι ένα φαινόμενο που αφορά όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως έθνους, θρησκείας και κουλτούρας. Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πολυδιάστατο γεγονός που λαμβάνει χώρα σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη μας και λόγω αυτής της ιδιαιτερότητάς της είναι δύσκολο να την ερμηνεύσεις με έναν απλό ορισμό καθ' ότι η δράση της είναι πολυπρόσωπη τόσο ως κοινωνική, πολιτική, και οικονομική. Παρακάτω θα προσπαθήσουμε να αναλύσουμε όσο το δυνατόν γίνεται την έννοια της παγκοσμιοποίησης: το τι είναι, ποια είναι τα χαρακτηριστικά της και πότε εμφανίστηκε.

Παγκοσμιοποίηση σημαίνει την ορατή ήδη κατάργηση των συνόρων, σε καθημερινή βάση, στις διάφορες πλευρές της. Δηλαδή την οικονομία, την πληροφόρηση, την οικολογία, την τεχνολογία, τις διαπολιτισμικές συγκρούσεις και την κοινωνία των πολιτών. Έτσι μέσω αυτής συμβαίνει κάτι που είναι την ίδια στιγμή οικείο και ασύλληπτο, δύσκολα αναγνωρίσιμο, το οποίο όμως αλλάζει με βίαιο τρόπο την καθημερινότητα και επιβάλλει τις δικές του ερμηνείες και απαντήσεις.

Μια άλλη άποψη απορρίπτει εντελώς την παγκοσμιοποίηση ως ένα αστικό ιδεολόγημα που στρέφεται εναντίον του κράτους-έθνους. Αυτή άποψη επομένως απορρίπτει όχι μόνο την παγκοσμιοποίηση αλλά και τον ίδιο τον μαρασμό της οικονομικής κυριαρχίας του κράτους-έθνους στη σημερινή διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς. Ο στόχος των υποστηρικτών της άποψης αυτής είναι προφανής : απορρίπτοντας την παγκοσμιοποίηση και τον συνακόλουθο μαρασμό του κράτους-έθνους προσπαθούν να δώσουν νόημα στη σοσιαλδημοκρατία, το 'ρεαλιστικό' οικολογικό κίνημα και γενικότερα τη φιλολογία των μεταρρυθμίσεων που υποστηρίζουν.

Χρήματα, τεχνολογίες, προϊόντα, πληροφορίες, ακόμα και δηλητήρια «υπερπηδούν» τα σύνορα, σαν αυτά να μην υπήρχαν. Ακόμα και αντικείμενα, άνθρωποι και ιδέες που οι κυβερνήσεις θα προτιμούσαν να μείνουν εκτός χώρας -

ναρκωτικά, παράνομοι μετανάστες, κριτική στην καταστρατήγηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων- βρίσκουν τον δρόμο τους. Αν έτσι κατανοήσουμε την παγκοσμιοποίηση, αυτή σημαίνει, την εκμηδένιση της απόστασης, τη συνήθεια να ζούμε με τρόπους που ξεπερνούν τα σύνορα των εθνικών κρατών και οι οποίοι είναι συχνά ανεπιθύμητοι και δύσκολο να ελεγχθούν, ή ακόμα -με βάση τον ορισμό που έχει δώσει ο Άντονι Γκίντενς- *συναλλαγές και (κοινή) ζωή υπεράνω αποστάσεων που υπάρχουν ανάμεσα σε εμφανώς ξεχωριστούς κόσμους που συνιστούν τα εθνικά κράτη, οι θρησκείες, οι διάφορες περιοχές και ήπειροι.*

Γεγονότα που συμβαίνουν σε διαφορετικές περιοχές και έχουν διαφορετική σημασία τοποθετούνται πάνω στον ίδιο άξονα του χρόνου και όχι πια σε πολλούς διαφορετικούς. Όταν το πρωί ξεκινούν οι συναλλαγές στο Χρηματιστήριο της Φρανκφούρτης είναι γνωστά τα τελικά αποτελέσματα των συνεδριάσεων στο Τόκιο, τη Σιγκαπούρη ή το Χονγκ Κονγκ, και όταν αρχίζει η μέρα στη Γουόλ Στριτ της Νέας Υόρκης είναι γνωστές οι τάσεις που εμφάνισαν οι μετοχές στην Ευρώπη. Τα πάντα είναι ακόμα πιο απλά όταν οι χρηματιστές είναι παρόντες 24 ώρες καθημερινά στα διάφορα μέρη του κόσμου, όπου οι μετοχές πωλούνται και αγοράζονται, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να επωφεληθούν ακόμα και από τα ελάχιστα περιθώρια κέρδους που θα εμφανιστούν. Από οικονομική άποψη λοιπόν, ο κόσμος δεν είναι μεγάλος, όπως και η απόσταση ανάμεσα στις διάφορες χώρες δεν είναι μεγάλη, αλλά αντίθετα είναι πυκνός και μικρός, όπως και οι αποστάσεις είναι επίσης μικρές εξαιτίας των στενά συνδεδεμένων με τηλεπικοινωνιακά μέσα αγορών. Κι αυτό επειδή το κόστος για την υπερνίκηση του χώρου και ο χρόνος που απαιτείται για κάτι τέτοιο, είναι αμελητέες ποσότητες.

Η παγκοσμιοποίηση θέτει σε αμφισβήτηση μια βασική προϋπόθεση της περιόδου της Πρώτης Νεωτερικότητας, και συγκεκριμένα το θεωρητικό σχήμα το οποίο ο Άνταμ Σμιθ ονομάζει «μεθοδολογικό εθνικισμό»: Τα πλαίσια της κοινωνίας εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται ως αλληλεπικαλυπτόμενα με αυτά του εθνικού κράτους. Με την παγκοσμιοποίηση παρούσα σε όλα τα επίπεδα, δεν γεννιέται απλώς, απέναντι σε αυτή τη θεώρηση, ένα νέο πλήθος σχέσεων και εξαρτήσεων ανάμεσα σε κράτη και κοινωνίες. Πολύ περισσότερο, σπάει το πλαίσιο εκείνων των βασικών παραδοχών πάνω στο οποίο συγκροτήθηκαν, οργανώθηκαν και έζησαν μέχρι σήμερα κοινωνίες και κράτη ως εδαφικές και διακριτές μεταξύ τους μονάδες.

Παγκοσμιοποίηση σημαίνει ότι η ενότητα εθνικού κράτους και εθνικής κοινωνίας διαλύεται και δημιουργούνται νέες μορφές εξουσίας και ανταγωνισμού, όπου στη μία πλευρά βρίσκονται συγκρούσεις ανάμεσα σε εθνικά κράτη και εθνικούς δρώντες, ενώ από την άλλη διεθνείς δρώντες, χαρακτηριστικά, κοινωνικοί χώροι, καταστάσεις και διεργασίες.

Σύμφωνα με ορισμένους, η παγκοσμιοποίηση αναφέρεται αποκλειστικά στο πεδίο της διεθνούς αγοράς και κατά προέκταση, στις οικονομικές σχέσεις. Η άποψη αυτή θυμίζει σε πολλά εκείνες τις θεωρίες για τον ιμπεριαλισμό στο μεταίχμιο των δύο αιώνων (19^{ος} προς 20^{ος}) σύμφωνα με τις οποίες ήταν ένα αμιγώς οικονομικό φαινόμενο, εκείνο της κατάκτησης τρίτων, εξωτερικών αγορών.

Αντίθετα με την προαναφερόμενη –κατά την γνώμη μας- μονόπλευρη θεώρηση, η παγκοσμιοποίηση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο το οποίο προκλήθηκε από τις νέες τεχνολογικές δυνατότητες που δημιουργήθηκαν στην οικονομία και οι οποίες αξιοποιήθηκαν από συγκεκριμένες κοινωνικές δυνάμεις στα πλαίσια ενός νεοφιλελεύθερου σχεδιασμού αποδιάρθρωσης των εθνικών πολιτικών και του υπάρχοντος θεσμικού συστήματος. Η παγκοσμιοποίηση, όμως, προκλήθηκε και από τις αλλαγές στον τρόπο ζωής στη σχέση χρόνου και χώρου για τον άνθρωπο. Ως παγκοσμιοποίηση διατρέχεται από την επέκταση των οικονομιών (αγορών). Επέκταση η οποία την καθορίζει και είναι συστατικό της. Δεν προκλήθηκε, όμως, αποκλειστικά απ' αυτή και δεν εμπεριέχει μόνο αυτή.

Εμείς στην παρούσα εργασία καλούμαστε να απαντήσουμε με ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική βάση ανάπτυξης της παγκοσμιοποίησης και πώς αυτή έχει επιδράσει στην καθημερινότητα του πληθυσμού ολόκληρου του πλανήτη. Κατά το πρώτο κεφάλαιο επικεντρωνόμαστε στην παγκοσμιοποίηση ως οικονομικό φαινόμενο και το έδαφος στο οποίο ως τέτοια ευδοκίμησε.

Κατά το δεύτερο, εκθέτουμε μια συγκριτική μελέτη οικονομικής κατάστασης των κρατών, τόσο των αναπτυσσόμενων όσο και των αναπτυσσόμενων, μέσα από πίνακες και παραδείγματα.

Στη συνέχεια στο τρίτο κεφάλαιο διερευνούμε την πολιτική σκοπιά της παγκοσμιοποίησης μέσα από το πρίσμα της ανάπτυξης και τις επιπτώσεις της στο περιβάλλον.

Στο τέταρτο επικεντρωνόμαστε στη διαδικασία η οποία έχει ωθήσει μεγάλα μέρη του πληθυσμού αλλά και ολόκληρα κράτη σε καθεστώς φτώχειας, είτε απόλυτης, είτε σε καταστάσεις νεοπτωχισμού. Την κατάργηση δηλαδή της μεσαιάς τάξης και τη σύσταση μιας μεγάλης μερίδας ανθρώπων δέσμιων των τραπεζικών συστημάτων και τόκων.

Στο πέμπτο, αναπτύσσουμε μια κοινωνικοπολιτική ματιά μέσω των μεταναστών, των φτωχών πολιτών, των γυναικών και των αγροτών, ανθρώπων που βιώνουν εντονότερα τα φαινόμενα της παγκοσμιοποίησης, αλλά και τις πολιτικές γραμμές των κρατών τους.

Ενώ στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο εκφράζουμε τις απόψεις μας για το φαινόμενο αποσαφηνίζοντας τα συμπεράσματά μας ύστερα από τη μελέτη που κάναμε επί του θέματος, παραθέτοντας ωστόσο πάγιες θέσεις όπως του Adam Smith.

Οξύνει λοιπόν η παγκοσμιοποίηση την ανισότητα ή προσφέρεται, ώστε να μειωθεί η φτώχεια; Είναι χώρες που μπορούν να ενσωματωθούν στην παγκόσμια οικονομία, που αναπόφευκτα είναι ανίσχυρες οικονομικά.

Κεφάλαιο 1ο

1.1 Παγκοσμιοποίηση της αγοράς

Ορισμένοι, από εκείνους οι οποίοι αντιλαμβάνονται την παγκοσμιοποίηση περιοριστικά ως ένα οικονομικό φαινόμενο (μερικοί ως μια παγκοσμιοποίηση των αγορών και μόνο, άλλοι σχετικά ορθότερα ως μια επέκταση των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων σε παγκόσμιο επίπεδο), εγκλωβίζονται στην αμεσότητα ορισμένων οικονομικών φαινομένων και στην έλλειψη αναστοχασμού επί των συνθηκών διαβίωσης και πολιτισμικής ύπαρξης των ατόμων και της κοινωνίας.

Όταν η παγκοσμιοποίηση εννοείται περιοριστικά ως η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και των κυρίαρχων σ' αυτή σχέσεων στον δυτικό κόσμο, τότε η αντιμετώπισή της μπορεί να γίνει βασικά, αν όχι αποκλειστικά, με οικονομικά μέσα και παραμένοντας εντός της λογικής της αγοράς. Οι «μεγάλες θεωρίες» έχουν και πρακτικές πολιτικές επιπτώσεις οι οποίες οδηγούν σε πολιτικές επιλογές, από τη μία, καθώς και σε απόδοση και ιεράρχηση του ρόλου κάθε σφαίρας ανθρώπινης δράσης. Εάν, δηλαδή, η παγκοσμιοποίηση ήταν μόνο ένα οικονομικό φαινόμενο, τότε θα έπρεπε ν' αντιμετωπιστεί κυρίως με οικονομικά μέσα και το πολύ με την οικονομική πολιτική. Αντίθετα, εάν η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πολυειδές και πολύμορφο φαινόμενο της συνολικής κίνησης της κοινωνίας και των αντιφάσεών της, τότε απαιτεί «ολικές» αντιμετώψεις, συνολικά κοινωνικά-πολιτικά μέσα. Απαιτεί μια στρατηγική υπέρβασης των συνθηκών που προκαλούν τη συγκεκριμένη παγκοσμιοποίηση και να τεθούν σε μια δημοκρατική κατεύθυνση οι αντιφάσεις που διαπερνούν τη σύγχρονη κοινωνία συνολικά. Επίσης η παγκοσμιοποίηση δεν διαμορφώνει ένα νέο σύστημα κοινωνικών σχέσεων, αντίθετα θα λέγαμε ότι προσαρμόζει τις υπάρχουσες καπιταλιστικές σχέσεις, τις μορφοποιεί εκ νέου, τις επεκτείνει στο χρόνο και στο χώρο, με τάση κατάληψης όλων των πλευρών ανθρώπινης δράσης. Σ' αυτά τα πλαίσια και με αυτή την έννοια, δίνει σ' αυτές τις σχέσεις (παραγωγής, ιδιοκτησίας, εξουσίας) νέα ποιότητα στο εσωτερικό του υπάρχοντος συστήματος.

Η οικονομία της αγοράς συνδέθηκε με τον καπιταλισμό, δηλαδή με την ατομική ιδιοκτησία και έλεγχο των μέσων παραγωγής, η κατανομή των αγαθών και των

υπηρεσιών μέσω της αγοράς δεν είναι αδιανόητη μέσα σ' ένα σύστημα κοινωνικής ιδιοκτησίας και ελέγχου των πλουτοπαραγωγικών πηγών. Η διάκριση μεταξύ του καπιταλισμού και της οικονομίας της αγοράς είναι ιδιαίτερα χρήσιμη σήμερα, όταν πολλοί, μετά την αποτυχία της σοσιαλιστικής οικονομίας του κεντρικού πλάνου, ανακαλύπτουν εκ νέου τις αρετές μιας «σοσιαλιστικής» οικονομίας της αγοράς. Την ίδια στιγμή, διάφορα «κομμουνιστικά» κόμματα στο Νότο (Κίνα, Βιετνάμ κτλ) έχουν θέσει σ' εφαρμογή μια στρατηγική οικοδόμησης της «σοσιαλιστικής» οικονομίας της αγοράς και ήδη βρίσκονται στο δρόμο που θα τις οδηγήσει σε μια σύνθεση των χειρότερων στοιχείων της οικονομίας της αγοράς (ανεργία, ανισότητα, φτώχεια) και του σοσιαλιστικού κρατισμού (απολυταρχισμός, έλλειψη πολιτικών ελευθεριών κτλ).

Η διαδικασία της αγοραιοποίησης είναι μια διαδικασία η οποία, μέσω της σταδιακής άρσης των κοινωνικών ελέγχων πάνω στις αγορές, τείνει να μετατρέπει όλα τα αγαθά και τις υπηρεσίες σ' εμπορεύματα και τους πολίτες σ' απλούς καταναλωτές. Ο όρος έχει προέλθει από το χώρο των χρηματαγορών και του χρηματιστηρίου. Θέλοντας εδώ να αποσαφηνίσουμε τον όρο που πολύ συχνά θα χρησιμοποιήσουμε, καταστούμε κατανοητό πως η αγοραιοποίηση στο χώρο τουλάχιστον της διεθνούς χρηματαγοράς αναγάγει καθετί σε μια τιμή, ικανή όπως μια μετοχή, να πουληθεί, να αγοραστεί ή να έχει μια μεταπωλητική αξία τουλάχιστον.

1.1.1 Η αγορά σήμερα.

Μολονότι η αγορά σήμερα διαπερνά κάθε πλευρά της ζωής, από την οικογενειακή ζωή ως την κουλτούρα, την εκπαίδευση, τη θρησκεία και ούτω καθεξής, εύκολα μπορεί να δειχθεί ότι, παρά το γεγονός ότι αγορές υπήρχαν για πάρα πολύ καιρό, η αγοραιοποίηση της οικονομίας είναι ένα πρόσφατο φαινόμενο που αναδύθηκε μόλις στους δυο τελευταίους αιώνες. Ήταν μόνο στην αρχή του περασμένου αιώνα που δημιουργήθηκε μια αυτορρυθμιζόμενη αγορά, η οποία, για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, καθιέρωσε το θεσμικό διαχωρισμό της κοινωνίας σε οικονομική και πολιτική σφαίρα. Παρόμοιος διαχωρισμός δεν υπήρχε ούτε στην κοινωνία που βασιζόταν σε φυλές, ούτε στη φεουδαρχική ή την μερκαντιλιστική κοινωνία. Παρόλα αυτά, ο οικονομικός φιλελευθερισμός ερμήνευσε ολόκληρη την ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού με βάση τις αρχές που

χαρακτηρίζουν μια αυτορρυθμιζόμενη αγορά, διαστρεβλώνοντας, στην πορεία, τον πραγματικό χαρακτήρα και τις καταβολές του εμπορίου, των αγορών και του χρήματος, καθώς επίσης και της αστικής ζωής

Το κρίσιμο στοιχείο που διαφοροποιεί την οικονομία της αγοράς από όλες τις προηγούμενες οικονομίες είναι το γεγονός ότι, για πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία, αναδύθηκε ένα αυτορρυθμιζόμενο σύστημα αγοράς –ένα σύστημα στο οποίο αναπτύχθηκαν αγορές ακόμα και για τα μέσα παραγωγής, δηλαδή, την εργασία, τη γη και το χρήμα. Ο έλεγχος του οικονομικού συστήματος από την αγορά σημαίνει, κατά τον Polanyi, ότι η κοινωνία λειτουργεί ως εξάρτημα της αγοράς. Ο ανταγωνισμός που ήταν η κινητήρια δύναμη του καινούργιου συστήματος, διασφάλιζε ότι η δυναμική του χαρακτηριζόταν από την αρχή «ανάπτυξη ή θάνατος». Αυτή η ίδια δυναμική συνεπάγεται ότι η οικονομία της αγοράς, από τη στιγμή που εγκαθιδρυθεί, θα καταλήξει αναπόφευκτα σε μια διεθνοποιημένη οικονομία.

Έτσι, η εισαγωγή νέων συστημάτων παραγωγής κατά τη Βιομηχανική Επανάσταση σε μια εμπορική κοινωνία, όπου τα μέσα παραγωγής βρίσκονταν υπό ατομική ιδιοκτησία και έλεγχο, οδήγησε αναπόφευκτα (με τη ζωτικής σημασίας υποστήριξη του έθνους-κράτους) στο μετασχηματισμό των κοινωνικά ελεγχόμενων οικονομιών του παρελθόντος, στις οποίες η αγορά έπαιζε έναν περιθωριακό ρόλο στην οικονομική διαδικασία, στις σημερινές οικονομίες της αγοράς. Ο ιδιωτικός έλεγχος της παραγωγής απαιτούσε ότι αυτοί που έλεγχαν τα μέσα παραγωγής θα έπρεπε να είναι οικονομικά «αποτελεσματικοί» προκειμένου να επιβιώσουν του ανταγωνισμού, έπρεπε δηλαδή να διασφαλίζουν:

- την ελεύθερη ροή εργασίας και γης με ελάχιστο κόστος. Όμως, σε συνθήκες ιδιωτικού ελέγχου της παραγωγής, αυτή η ροή βρίσκεται σε μια αντίστροφη συναρτησιακή σχέση προς τους κοινωνικούς ελέγχους (με τη στενή έννοια) πάνω στην αγορά. Έτσι, όσο πιο αποτελεσματικοί κοινωνικοί έλεγχοι ασκούνται στην αγορά, και ιδιαίτερα στις αγορές των μέσων παραγωγής (εργασία, κεφάλαιο, γη) τόσο πιο δύσκολο είναι να διασφαλιστεί η ελεύθερη ροή τους με ελάχιστο κόστος. Για παράδειγμα, η νομοθεσία για την προστασία της εργασίας έκανε την αγορά εργασίας λιγότερο ελαστική και, συνακόλουθα, τη ροή εργασίας λιγότερο ομαλή, ή

πιο ακριβή. Γι' αυτό και, ιστορικά, αυτοί που είχαν ιδιωτικό έλεγχο πάνω στα μέσα παραγωγής κατεύθυναν πάντοτε τις προσπάθειές τους προς την περαιτέρω αγοραιοποίηση της οικονομίας, δηλαδή, προς την ελαχιστοποίηση των κοινωνικών ελέγχων πάνω στην αγορά.

- τη συνεχή ροή επενδύσεων σε νέες τεχνικές, μεθόδους παραγωγής και προϊόντα, σε μια προσπάθεια να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα και τους δείκτες πωλήσεων. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής είναι η οικονομική ανάπτυξη, που οδήγησε στη σημερινή 'οικονομία ανάπτυξης'

Έτσι, αγοραιοποίηση και ανάπτυξη είναι τα δυο θεμελιακά στοιχεία του συστήματος της οικονομίας της αγοράς. Και η μεν διαδικασία αγοραιοποίησης οδήγησε στην ιστορική σύγκρουση μεταξύ φιλελευθερισμού και σοσιαλισμού όπου οι μεν φιλελεύθεροι υποστήριζαν τη θέση της ελαχιστοποίησης των κοινωνικών ελέγχων πάνω στις αγορές για χάρη της μεγαλύτερης οικονομικής 'αποτελεσματικότητας', ενώ οι σοσιαλιστές υποστήριζαν τη θέση της μεγιστοποίησης των κοινωνικών ελέγχων πάνω στις αγορές μέσω του κράτους που υποτίθεται εξέφραζε το γενικό συμφέρον. Η δε αναπτυξιακή διαδικασία και οι συνακόλουθες περιβαλλοντικές επιπτώσεις της οδήγησαν τα τελευταία περίπου 30 χρόνια στη δημιουργία του οικολογικού κινήματος.

1.2 Οι ιστορικές φάσεις της αγοραιοποίησης

Όσον αφορά τη διαδικασία αγοραιοποίησης ειδικότερα μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κύριες ιστορικές φάσεις:

1. τη φιλελεύθερη φάση, στα μέσα του περασμένου αιώνα, η οποία, μετά από μια μεταβατική περίοδο προστατευτισμού έφερε
2. την κρατικιστική φάση (μέσα δεκαετίας 1930-μέσα δεκαετίας 1970) και, τέλος,
3. τη σημερινή νεοφιλελεύθερη φάση.

Αναλυτικότερα, ο στόχος για την απελευθέρωση των αγορών κατά την πρώτη φάση της διαδικασίας αγοραιοποίησης είχε το παράδοξο αποτέλεσμα να οδηγήσει σε μεγαλύτερη προστασία: είτε εξαιτίας πίεσης από την πλευρά αυτών που έλεγχαν την παραγωγή για την λήψη μέτρων που θα τους προστάτευαν από τον ξένο ανταγωνισμό, είτε εξαιτίας πίεσης από την πλευρά της υπόλοιπης κοινωνίας για τη λήψη μέτρων που θα την προστάτευαν από τον ίδιο τον μηχανισμό της αγοράς. Όμως, ο προστατευτισμός, και στις δυο μορφές του, υπονόμευσε την οικονομία της αγοράς που είχε εγκαθιδρυθεί τον δέκατο ένατο αιώνα και, στην πραγματικότητα, οδήγησε σχεδόν στην κατάρρευσή της τον εικοστό αιώνα με τη Μεγάλη Κρίση του μεσοπόλεμου.

Το αποτέλεσμα της αποσύνθεσης της παγκόσμιας οικονομίας και της κατάρρευσης του Κανόνα Χρυσού ήταν ότι όλες οι μεγάλες χώρες εισήλθαν σε μια περίοδο κρατικού παρεμβατισμού για τον έλεγχο της οικονομίας. Με άλλα λόγια, εισήλθαν στην περίοδο του κρατισμού. Αυτό ήταν ένα γεγονός που σηματοδοτούσε μια νέα φάση στη διαδικασία αγοραιοποίησης. Μια φάση, που, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, αποτελούσε τη λογική κατάληξη του προστατευτισμού ο οποίος άνθισε κατά τη διάρκεια και μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμοί[xiii] και έφτασε στο απόγειο του τη δεκαετία του 1930 με την υιοθέτηση πολλών άμεσων περιορισμών στο εμπόριο (ποσοστώσεις, συναλλαγματικοί έλεγχοι κλπ).

Η μεταπολεμική περίοδος κρατισμού συνδέθηκε με το φαινόμενο που ονομάστηκε η 'σοσιαλδημοκρατική συναίνεση' η οποία δεν ήταν απλώς ένα συγκυριακό φαινόμενο, όπως υποστηρίζεται συνήθως, αλλά μια δομική αλλαγή με σημαντικές επιπτώσεις στο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, ιδεολογικό/θεωρητικό καθώς επίσης και στο πολιτισμικό επίπεδο. Στο οικονομικό επίπεδο, συγκεκριμένα, η σοσιαλδημοκρατική συναίνεση είχε τα θεμέλιά της στη σύγχρονη βιομηχανική κοινωνία, η οποία, στο μεταπολεμικό απόγειό της, χαρακτηριζόταν από τη μαζική παραγωγή, τις μεγάλες παραγωγικές μονάδες, τη γραφειοκρατική οργάνωση και τη μαζική κατανάλωση. Ο οικονομικός ρόλος του κράτους είχε ιδιαίτερη σημασία σε μια διαδικασία εντατικής συσσώρευσης που βασιζόταν κυρίως στη διεύρυνση της εγχώριας αγοράς. Ο ρόλος αυτός στόχευε στη διαμόρφωση του επιπέδου της οικονομικής δραστηριότητας, όχι μόνο έμμεσα, μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής και του κράτους-πρόνοιας, αλλά και άμεσα, μέσω των εθνικοποιημένων

επιχειρήσεων και των δημόσιων επενδύσεων. Καθώς ο βαθμός διεθνοποίησης της οικονομίας κατά την περίοδο αυτή ήταν σχετικά χαμηλός και κατά συνέπεια οι «βαθμοί ελευθερίας» που είχε το κράτος για την εφαρμογή μιας εθνικής οικονομικής πολιτικής ήταν πολύ πιο σημαντικοί απ' ό,τι σήμερα, ο νέος οικονομικός ρόλος του κράτους ήταν τόσο εφικτός όσο και επιθυμητός. Στο βαθμό συνεπώς που το μεταπολεμικό επενδυτικό μπουμ συνεχιζόταν, τα ελλείμματα στον προϋπολογισμό, που αναπόφευκτα δημιουργήθηκαν, δεν προκαλούσαν περαιτέρω προβλήματα στη διαδικασία συσσώρευσης. Στην πραγματικότητα, η περίοδος της σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης συνδέθηκε με ένα πρωτοφανές οικονομικό μπουμ. Παράλληλα, τη περίοδο αυτή, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, επιτεύχθηκε αυτό που εννοούσε ο Polanyi με τον όρο Great Transformation (Μεγάλος Μετασχηματισμός): το σύστημα της αγοράς, ιδιαίτερα η εργασία και το χρήμα, τέθηκαν υπό σημαντικούς κοινωνικούς ελέγχους.

1.3 Διεθνοποίηση και νεοφιλελευθερισμός

Παρά την επέκταση όμως του κρατισμού στο εθνικό οικονομικό επίπεδο, η διαδικασία αγοραιοποίησης στο διεθνές επίπεδο (με την έννοια της σταδιακής άρσης των ελέγχων στην κίνηση των εμπορευμάτων και αργότερα του κεφαλαίου), η οποία είχε διακοπεί μετά τη Μεγάλη Ύφεση και την έκρηξη του προστατευτισμού που ακολούθησε, μεταπολεμικά επανατέθηκε σε κίνηση. Έτσι, οι εμπορικές αντιπαλότητες μεταξύ των κορυφαίων καπιταλιστικών χωρών και οι συνακόλουθες παλιές εθνικιστικές αντιπαλότητες, που σημάδεψαν το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα και οδήγησαν σε δυο παγκόσμιους πολέμους, σταδιακά ξεπεράστηκαν και αντικαταστάθηκαν από μια γοργή επέκταση του εμπορίου (κυρίως μεταξύ των χωρών αυτών). Η μεταπολεμική διεθνοποίηση της οικονομίας της αγοράς ενθαρρύνθηκε ενεργά από τις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες, ιδιαίτερα ενόψει της επέκτασης του «υπαρκτού σοσιαλισμού» και των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων στον Τρίτο Κόσμο. Παρόλα αυτά, η διεθνοποίηση αποτελούσε κατά βάση προϊόν «αντικειμενικών» παραγόντων που αναφερόντουσαν στη δυναμική της οικονομίας της αγοράς και, συγκεκριμένα, στην επέκταση της δραστηριότητας των πολυεθνικών επιχειρήσεων και την παράλληλη ανάπτυξη της αγοράς του Ευρωδολαρίου.

Κατά συνέπεια, οι θεσμικές διευθετήσεις που υιοθετήθηκαν στη μεταπολεμική περίοδο για την απελευθέρωση των αγορών εμπορευμάτων και κεφαλαίου περισσότερο θεσμοποίησαν μια υφιστάμενη κατάσταση παρά δημιούργησαν τη διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς. Ήταν, δηλαδή, η δυναμική «ανάπτυξη ή θάνατος» της οικονομίας της αγοράς που οδήγησε στη σημερινή διεθνοποίηση, η οποία στη συνέχεια θεσμοποιήθηκε:

- σε πλανητικό επίπεδο (γύροι της GATT για τη μείωση των δασμών),
- σε περιφερειακό διεθνικό επίπεδο (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) και
- σε εθνικό επίπεδο (κατάργηση των ελέγχων συναλλάγματος και κεφαλαίου στις Η.Π.Α. και τη Βρετανία στη δεκαετία του 1970 κτλ)

Η αυξανόμενη διεθνοποίηση συνεπαγόταν ότι η ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς στηριζόταν, με εντεινόμενο ρυθμό, στη διεύρυνση της παγκόσμιας αγοράς παρά στη διεύρυνση της εγχώριας αγοράς, όπως συνέβαινε πριν – γεγονός που είχε πολύ σημαντικές επιπτώσεις σε σχέση με τον οικονομικό ρόλο του κράτους. Κατά την περίοδο της σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης, η οικονομική ανάπτυξη στηριζόταν κυρίως στην αύξηση της εγχώριας ζήτησης, που αναλογούσε περίπου στο 90% της συνολικής ζήτησης των προηγμένων καπιταλιστικών χωρών. Σ' αυτό το πλαίσιο, ο κρατικός τομέας έπαιζε έναν σημαντικό ρόλο στον έλεγχο του μεγέθους της αγοράς μέσω της ρύθμισης της συνολικής ενεργού ζήτησης. Τα μέσα που χρησιμοποιούντο γι' αυτό το σκοπό ήταν οι δημόσιες καταναλωτικές δαπάνες και οι δημόσιες επενδύσεις, καθώς και η οικονομική δραστηριότητα των εθνικοποιημένων επιχειρήσεων. Η αναγκαία όμως συνθήκη για την αποτελεσματική λειτουργία του οικονομικού συστήματος ήταν ένας σχετικά χαμηλός βαθμός διεθνοποίησης, δηλαδή ένας βαθμός συμβατός με το θεσμικό πλαίσιο που ήταν βασικά προστατευτικό σε σχέση με την εγχώρια αγορά εμπορευμάτων, κεφαλαίου και εργασίας. Ήταν ακριβώς η βαθμιαία αναίρεση αυτής της συνθήκης, στο βαθμό που εντεινόταν η διεθνοποίηση της οικονομίας της αγοράς, που έκανε αδύνατη τη συνέχιση της σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης.

Σε συνθήκες εντεινόμενης διεθνοποίησης, το μέγεθος της οικονομίας της αγοράς αυξανόμενα εξαρτάται από τις συνθήκες προσφοράς, (οι οποίες με τη σειρά τους καθορίζουν τις εξαγωγικές και εισαγωγικές επιδόσεις), παρά από την άμεση διεύρυνση της εγχώριας αγοράς. Οι συνθήκες προσφοράς γίνονται σημαντικότερες σε σχέση με τη συσσώρευση και την οικονομική ανάπτυξη, από τη στιγμή που είναι το διεθνές εμπόριο που καθορίζει το μέγεθος κάθε επιμέρους εθνικής οικονομίας ανάπτυξης, είτε θετικά (μέσω μιας ανάπτυξης που στηρίζεται στις εξαγωγές) είτε αρνητικά (μέσω μιας αποβιομηχάνισης που οφείλεται στην εισαγωγική διείδυση).

Με άλλα λόγια, σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου, η ανταγωνιστικότητα, αποκτά πολύ πιο αποφασιστική σημασία, όχι μόνο σε σχέση με την ανάπτυξη που στηρίζεται όλο και περισσότερο στις εξαγωγές, αλλά και σε σχέση με τη διείδυση εισαγωγών που οδηγεί τελικά στο κλείσιμο πολλών εγχώριων επιχειρήσεων και στην ανεργία. Για να το θέσουμε σχηματικά, η οικονομία της αγοράς, καθώς εντείνεται η διεθνοποίηση, μετατρέπεται από μια οικονομία ανάπτυξης «στηριζόμενη στην εγχώρια αγορά» σε μια οικονομία ανάπτυξης «στηριζόμενη στο εμπόριο». Στο πλαίσιο μιας ανάπτυξης που στηρίζεται στο εμπόριο, οι συνθήκες που επικρατούν στην παραγωγική πλευρά της οικονομίας, συγκεκριμένα αυτές που αφορούν στο κόστος παραγωγής, αποκτούν αποφασιστική σημασία: η συμπίεση του κόστους παραγωγής, (κόστος εργασίας, φόροι και ασφαλιστικές εισφορές των εργοδοτών) γίνεται πολύ σημαντική. Όμως, η συμπίεση του κόστους παραγωγής απαιτεί μια δραστική μείωση του κρατισμού, αφού ο κρατισμός είναι υπεύθυνος για τη σημαντική αύξηση του κόστους παραγωγής κατά την περίοδο της σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης, τόσο άμεσα όσο και έμμεσα.

Άμεσα, επειδή η διόγκωση του κράτους-πρόνοιας σημαίνει μια αυξανόμενη επιβάρυνση των εργοδοτών όσον αφορά τις ασφαλιστικές εισφορές και τους φόρους τους. Έμμεσα, επειδή, στις συνθήκες σχεδόν πλήρους απασχόλησης που επικρατούν κατά την κρατικιστική φάση της διαδικασίας αγοραιοποίησης, η οργανωμένη εργασία μπορεί να ασκήσει επιτυχημένα πιέσεις για αυξήσεις στους μισθούς που υπερβαίνουν σημαντικά την αύξηση στην παραγωγικότητα. Αυτό έγινε ένα ιδιαίτερα οδυνηρό πρόβλημα (γι' αυτούς που έλεγχαν την οικονομία ανάπτυξης) την περίοδο 1968-73, όταν ένα μαζικό απεργιακό κίνημα, ουσιαστικά αυτονομημένο από τη

γραφειοκρατική συνδικαλιστική ηγεσία, οδήγησε σε γοργή αύξηση των μισθών και σε μια αντίστοιχη μείωση των κερδών.

Το σωρευτικό αποτέλεσμα του γεγονότος ότι ο κρατικός παρεμβατισμός δεν άφηνε ελεύθερη την αγορά εργασίας να καθορίζει τα επίπεδα των μισθών και της απασχόλησης, όπως απαιτεί μια οικονομία της αγοράς, ήταν η κρίση των αρχών της δεκαετίας του 1970. Με άλλα λόγια, η κρίση, σ' αντίθεση με την αντίληψη που υποστηρίζεται συνήθως, δεν οφειλόταν κυρίως στην πετρελαϊκή κρίση, αλλά στο γεγονός ότι ο βαθμός διεθνοποίησης της οικονομίας της αγοράς που είχε ήδη επιτευχθεί δεν ήταν πια συμβατός με τον κρατισμό. Και αυτό, διότι:

1) ο αποτελεσματικός έλεγχος που ασκούσε το έθνος-κράτος στην αγορά είχε καταστεί σχεδόν αδύνατος στο πλαίσιο της αυξανόμενης διασυννοριακής κίνησης εμπορευμάτων και κεφαλαίου. Στο βαθμό όμως που το εντεινόμενο άνοιγμα της μεταπολεμικής οικονομίας της αγοράς στο εμπόριο δεν συνοδευόταν από ένα αντίστοιχο άνοιγμα σε σχέση με την κίνηση κεφαλαίου, οι κυβερνήσεις μπορούσαν να ακολουθούν ανεξάρτητες οικονομικές πολιτικές. Μόλις, όμως, η ανάπτυξη των αγορών των ευρω-νομισμάτων μείωσε σημαντικά την αποτελεσματικότητα των ελέγχων που ασκούσαν στις χρηματοπιστωτικές αγορές, οι υπερεθνικές επιχειρήσεις απέκτησαν μεγαλύτερη ικανότητα να υποσκάπτουν εκείνες από τις εθνικές οικονομικές πολιτικές που ήταν ασύμβατες με τους δικούς τους στόχους.

2) η επέκταση του ίδιου του κρατισμού είχε ορισμένα εγγενή στοιχεία που οδηγούσαν σε υψηλότερο πληθωρισμό και/ή σε μια συμπίεση των κερδών, στοιχεία που ήταν ιδιαίτερα οχληρά στο ανταγωνιστικό πλαίσιο που είχε δημιουργήσει η διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς. Ένα τέτοιο στοιχείο ήταν η γοργή αύξηση των δημόσιων δαπανών –για τη χρηματοδότηση της διεύρυνσης του κοινωνικού και οικονομικού ρόλου του κράτους– η οποία σε μερικές περιπτώσεις ήταν ταχύτερη από την αύξηση των δημοσίων εσόδων, γεγονός που οδήγησε σε μια πληθωριστική κάλυψη των ελλειμμάτων που προέκυπταν στον προϋπολογισμό. Ένα ακόμα πιο σημαντικό στοιχείο ήταν το γεγονός ότι οι εργοδότες, προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν τον αντίκτυπο που είχαν στα κέρδη οι «υπερβολικές» αυξήσεις στους μισθούς (δηλαδή οι αυξήσεις που ξεπερνούσαν τις αυξήσεις στην παραγωγικότητα), μετακόλησαν με επιτυχία ένα σημαντικό μέρος του αυξημένου

κόστους εργασίας στους καταναλωτές, χρησιμοποιώντας το πρόσχημα της πετρελαϊκής κρίσης. Όμως, η εντεινόμενη διεθνοποίηση της οικονομίας και ο συνακόλουθος ισχυρότερος ανταγωνισμός έκανε αυξανόμενα δύσκολη τη μετακύληση των «υπερβολικών» αυξήσεων των μισθών στις τιμές. Το αποτέλεσμα ήταν η συμπίεση των κερδών που αναφέρθηκε πιο πάνω να γίνει ακόμα εντονότερη στα τέλη της δεκαετίας του 1970.

1.3.1 Αποτελέσματα των τάσεων της εντεινόμενης διεθνοποίησης

Το αποτέλεσμα αυτών των τάσεων ήταν η κρίση «στασιμοληθωρισμού» στη δεκαετία του 1970, η οποία έγινε αναπόφευκτη από τη στιγμή που οι κυβερνήσεις, για να μειώσουν τις πληθωριστικές πιέσεις που δημιουργήθηκαν από τις παραπάνω τάσεις και την πετρελαϊκή κρίση, κατέφυγαν σε παραδοσιακές αντιπληθωριστικές πολιτικές. Έτσι, όχι μόνο δεν επιβραδύνθηκε ο πληθωρισμός, αλλά και η ανεργία άρχισε να αυξάνεται σημαντικά, καθώς οι αντιπληθωριστικές πολιτικές ενίσχυαν τη βραχυπρόθεσμη ανεργία, πέρα από τη μακροπρόθεσμη ανεργία που αυξανόταν παράλληλα, ως αποτέλεσμα της αναδυόμενης επανάστασης στην πληροφορική.

Η κατάρρευση του κρατισμού και η άνοδος του νεοφιλελευθερισμού, που θα συζητήσουμε στη συνέχεια, πρέπει να ειπωθούν μέσα στο πλαίσιο της εντεινόμενης διεθνοποίησης της οικονομίας της αγοράς, η οποία κατέστησε τον κρατισμό αυξανόμενα ασύμβατο με αυτήν.

1.4 Ελεύτερη ανταλλαγή πληροφοριών και γνώσεων

Μια άλλη τάση αναφέρεται στη διάχυση της πληροφορίας και της γνώσης από όλες τις ακαδημαϊκές δραστηριότητες (επιστημονικές συναντήσεις και δημοσιεύσεις) και από τα ΜΜΕ, από τον Τύπο, γενικό ή ειδικό, καθώς επίσης και από την τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Τα πανεπιστήμια και τα δημόσια ερευνητικά κέντρα θεωρούνται μία από τις σημαντικότερες συνιστώσες της παγκοσμιοποίησης της καινοτομίας. Οι δείκτες που υπάρχουν, έστω κι αν ακόμα δεν είναι αρκετοί, δείχνουν πράγματι μια άνοδο στη διεθνή συνεργασία μεταξύ ακαδημαϊκών και άλλων ερευνητών των δημόσιων πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων. Το ποσοστό των επιστημονικών εργασιών, που είναι αποτέλεσμα διεθνούς συγγραφικής συνεργασίας έχει ανέλθει περίπου στο 25% στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία και στο 50% στην Ευρώπη.

Ο αριθμός των ξένων φοιτητών σε μεταπτυχιακές σπουδές στις ΗΠΑ έφτανε το 2005 περίπου στο 28%. (πηγή: eurostat, 2005).

1.4.1 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Τα ΜΜΕ αποτελούν επίσης σημαντική διεθνή συνιστώσα της πληροφορίας και της γνώσης, όχι μόνο μέσω της πρόσφατης πλανητικής εμβέλειας της τηλεόρασης αλλά και μέσω της επέκτασης του Τεχνικού Τύπου και των διεθνών επαγγελματικών γεγονότων (από παραδοσιακές εκθέσεις μέχρι επαγγελματικά σεμινάρια). Η σύγκλιση μεταξύ των τεχνολογιών των υπολογιστών και των τηλεπικοινωνιών διευρύνει το πεδίο τέτοιων διεθνών αλληλεπιδράσεων μεταξύ ακαδημαϊκών ή επαγγελματιών. Στην πραγματικότητα, η δυναμική των νέων ΤΠΕ έχει αναδειχθεί σε στοιχείο κλειδί για τη διάχυση της πληροφορίας και της γνώσης.

1.4.2 Τ.Π.Ε (Τεχνολογία Πληροφοριών και Επικοινωνιών) και διαδίκτυο

Από αυτή την άποψη το διαδίκτυο αποτελεί απλώς το πιο πρόσφατο στάδιο αυτής της διαδικασίας ελεύθερης διασποράς. Αυτός ο παγκόσμιος εμβέλειας ιστός είναι αποκαλυπτικό παράδειγμα της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης, καθώς και ο ίδιος αναπτύσσεται σε στενό συσχετισμό με το επίπεδο ανάπτυξης των χωρών, ενώ πολλές χώρες είτε υστερούν και μένουν πίσω είτε προηγούνται αυτής της γενικής τάσης.

Το ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι η πρόσβαση στην πληροφορία και τη γνώση παραμένει κατά βάση δωρεάν (ακόμα και αν τα ΜΜΕ δεν είναι δωρεάν, μπορούν να προσφέρουν πολύτιμες εξειδικευμένες πληροφορίες σε όσους γνωρίζουν να τις εκμεταλλευτούν, ασχέτως του πώς τιμολογείται η πληροφορία ή αν οι κρίσιμες πληροφορίες διαδίδονται από επιστημονικά έντυπα ή από τον πιο γενικό Τύπο). Γιατί όμως κάτι που είναι τόσο ακριβό στην παραγωγή του διανέμεται δωρεάν σε όλο τον κόσμο;

Οι παραδόσεις που υπάρχουν στις ακαδημαϊκές σφαίρες απαιτούν τη δημοσίευση και τη συζήτηση της πληροφορίας στο πλαίσιο ολόκληρης της επιστημονικής κοινότητας. Αυτό ισχύει όλο και περισσότερο καθώς τα σύνορα εξαφανίζονται μέσω της χρήσης της αγγλικής γλώσσας της διεθνούς κοινότητας. Η διάχυση μπορεί ακόμα να βοηθήσει στη διαμόρφωση προτύπων, είτε στα πλαίσια της

επιστήμης είτε της βιομηχανίας με τη συνεχή διαμόρφωση των κανονιστικών προτύπων των νέων ΤΠΕ.

Επιπλέον η ελεύθερη διάχυση ευνοεί τη συνεργασία, όχι μόνο σε σχέση με τα κανονιστικά πρότυπα αλλά και με γενικά προγράμματα, με αποτέλεσμα να αποφεύγονται πανομοιότυπες αναπαραγωγές ή ασύμβατες παραλλαγές νέων προϊόντων. Μπορεί να προορίζεται για μια μικρή κοινότητα επιχειρήσεων ή επαγγελματιών, έχει όμως το κόστος της ύπαρξης λαθρεπιβατών [free-riders], εφόσον αυτοί κατέχουν τη σημαντική γνώση που δίνει την τιμή της στην εν λόγω πληροφορία.

Σ' αυτόν τον κόσμο των μεγάλων καινοτομιών υπάρχει επίσης η ιδέα της αμοιβαιότητας, όπου η διάχυση της πληροφορίας μπορεί να βοηθήσει τον εμπνευστή της καινοτομίας να συμβαδίσει με το επόμενο κύμα καινοτομιών. Όποιοι κι αν είναι οι λόγοι, η ουσία είναι ότι σε ολόκληρο τον κόσμο υπάρχει διαθέσιμος ένας όγκος πληροφοριών, στον οποίο μπορεί κάποιος να έχει πρόσβαση και ο οποίος μπορεί να χρησιμοποιείται. Η δυνατότητα για πρόσβαση και χρήση των πληροφοριών εξαρτάται από κάποιες γνώσεις που πρέπει και αυτές να συσσωρευτούν. Η ανάπτυξη ανώτερης εκπαίδευσης και δημόσιας έρευνας έχει συμβάλει στον καθημερινό περιορισμό των φραγμών. Οι ΤΠΕ και οι περιφερειακές συμφωνίες έχουν συνεισφέρει σε σημαντικό βαθμό στην εσωτερική διάχυση της πληροφορίας και της γνώσης. Αυτή η διεθνής διάχυση έχει σαφώς διευκολυνθεί και από την κωδικοποίηση της πληροφορίας, που απαιτούν οι ΤΠΕ. Ωστόσο δεν αποτελεί υποκατάστατο της άρρητης γνώσης που είναι απαραίτητη στις σύγχρονες βιομηχανίες.

Και πάλι, όμως, μπορεί κανείς να αμφισβητήσει την έκταση στην οποία η ανάπτυξη κάποιου βαθμού διεθνοποίησης στο πεδίο της ακαδημαϊκής έρευνας και των εξειδικευμένων ΜΜΕ έχει συμβάλει στη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Είναι πάντοτε δύσκολο να αξιολογήσουμε τη σημασία κάποιας εξέλιξης όταν οι νόμοι της δυναμικής που βρίσκονται στη βάση της παραμένουν σε στοιχειώδες επίπεδο. Η συζήτηση αυτή μπορεί κατά κάποιο τρόπο να παραλληλιστεί με εκείνη σχετικά με τα αποτελέσματα που μια διαδικασία παγκοσμιοποίησης θα μπορούσε να έχει στα συστήματα καινοτομίας, τα οποία στο πρόσφατο παρελθόν περιγράφονταν ως αυστηρά εθνικά περιορισμένα.

Ένα ισχυρό επιχείρημα σχετικά με τα όρια μίας διαδικασίας παγκοσμιοποίησης είναι αυτό που υπογραμμίζει, ότι οι δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης των πολυεθνικών επιχειρήσεων μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80 πραγματοποιούνταν ως επί τω πλείστον στη μητρική τους χώρα. Πρώτον, οι δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης βρίσκονται στον πυρήνα των δραστηριοτήτων που προσδίδουν την ταυτότητα σε μια επιχείρηση. Έτσι, θα προκαλούσε τουλάχιστον έκπληξη οποιαδήποτε «εξωτερίκευση»-ακόμα και μερική-αυτών των δραστηριοτήτων, οποιαδήποτε «μετεγκατάστασή» τους σε θυγατρικές ή οποιαδήποτε συνεργασία με ανταγωνιστές. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί το επίπεδο, στο οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι πραγματοποιείται η κρίσιμη αλλαγή.

Η Philips για παράδειγμα, η μεγάλη πολυεθνική από την Ολλανδία, πραγματοποιεί το 40% της έρευνας και ανάπτυξης στο εξωτερικό, ποσοστό που μπορεί να θεωρηθεί αναλόγως υψηλό ή χαμηλό. Πρέπει επίσης να ληφθεί υπόψιν ότι οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης εμπλέκουν ταυτόχρονα δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης οι οποίες μπορούν να εξωτερικευτούν και να διεθνοποιούνται για πολύ διαφορετικούς λόγους, ανάλογα με τον τομέα-αν για παράδειγμα πρόκειται για φαρμακοβιομηχανία ή αυτοκινητοβιομηχανία.

Δεύτερον, η οικονομία των δραστηριοτήτων έρευνας και ανάπτυξης είναι περίπλοκη, και πολλές από τις διεθνείς σχέσεις (το πλέγμα των δι-επιχειρηματικών συμφωνιών σε τεχνολογικά θέματα ή οι μεταφορές πληροφορίας και τεχνολογίας μέσω των δικτύων των ακαδημαϊκών, των ερευνητών και των επαγγελματιών) αποτελούν σημαντικές εισροές σε αυτή τη διαδικασία. Επομένως, θα έπρεπε κανείς να είναι να είναι προσεχτικός στην αποτίμηση του αντίκτυπου στα εθνικά συστήματα καινοτομίας , γεγονός που ισχύει ακόμα περισσότερο καθώς οι μορφές ανταγωνισμού έχουν εξελιχθεί στις εξαιρετικά διαφοροποιημένες αγορές όπως προείπαμε.

Είναι τέτοια η πίεση που ασκείται σε μερικά συστήματα καινοτομίας που από κάποιες σημαντικές ρυθμίσεις υποδηλώνεται ότι μερικές μορφές διεθνοποίησης όντως συμβαίνουν, και γίνονται πιο εμφανείς κατά τη δεκαετία του '90. Έτσι ,οι δαπάνες έρευνας και ανάπτυξης από ξένες θυγατρικές σε χώρες του ΟΟΣΑ, το 1994 κυμαίνονταν από 2% (στην Ιαπωνία) μέχρι 68% (στην Ιρλανδία) επί των συνολικών δαπανών έρευνας και ανάπτυξης , με σημαντικά ποσοστά στο Ηνωμένο Βασίλειο

(35%), στη Γερμανία (17%) και στη Γαλλία (15%). Παρ' όλο που η κατάσταση αυτή δεν πλησιάζει και στην πλήρη παγκοσμιοποίηση της έρευνας και της ανάπτυξης, έχει ήδη αρχίσει να αποτελεί ένα νέο διακριτό σύστημα με νέους εξωτερικούς δεσμούς, οι οποίοι είναι επίσης σε εξαιρετικό βαθμό ειδοποιημένοι ως προς τη χώρα.

Το ερώτημα, λοιπόν, είναι πώς θα εξελιχθεί αυτή η τάση. Θα υπάρξουν ιεραρχίες μεταξύ λεσχών (ή δικτύων) πολυεθνικών επιχειρήσεων διαφόρων χωρών, στα πλαίσια των κλάδων της βιομηχανίας; Ή θα βρεθούν τρόποι ώστε τα εθνικά συστήματα να προσαρμοστούν σε νέα κανονιστικά πρότυπα ανταγωνισμού; Πολλά εξαρτώνται από τις ικανότητες των χωρών να αναπλάσουν τις διαρθρωτικές βάσεις της δυναμικής των εθνικών τους ιδιομορφιών.

Η ανάγκη στενότερης διεθνούς υπερεθνικής συνεργασίας καθίσταται προοδευτικά όλο και πιο ρεαλιστική ως επιλογή, όλο και πιο εφικτή ως πράξη, όλο και πιο προσοδοφόρα ως κίνηση για πολλούς πλέον ισχυρούς πρωταγωνιστές του παγκόσμιου παιχνιδιού, δημόσιους και ιδιωτικούς. Και εδώ η ουσιώδης υπερεθνική συνεργασία παύει οριστικά να εμφανίζεται ως μια απλή επίκληση.

1.5 Απελευθέρωση των αγορών

Στόχος της επίθεσης του νεοφιλελεύθερου κινήματος που αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1970 ήταν οι κοινωνικοί έλεγχοι επί της αγοράς που είχαν εισαχθεί κατά τη διάρκεια της κρατικιστικής φάσης της διαδικασίας αγοραιοποίησης. Οι οικονομικές ελίτ θεωρούσαν πάντοτε ότι ο σοσιαλδημοκρατικός κρατισμός, με την μορφή των εθνικοποιήσεων, των πολιτικών πλήρους απασχόλησης και του κράτους-πρόνοιας, δημιουργούσε ένα τριμερές σύστημα οικονομικής δύναμης (κράτος, συνδικάτα, κεφάλαιο), το οποίο υπονόμει την ηγεμονία του ιδιωτικού κεφαλαίου. Έτσι, μόλις το επέτρεψε ένας συνδυασμός οικονομικών και πολιτικών παραγόντων, η επίθεση ενάντια στη σοσιαλδημοκρατική συναίνεση έγινε αναπόφευκτη. Ο κύριος οικονομικός παράγοντας ήταν, όπως είδαμε, η διεθνοποίηση της οικονομίας που έγινε ασύμβατη με τον σοσιαλδημοκρατικό κρατισμό. Οι πολιτικοί παράγοντες αναφέρονται στην παρακμή της Αριστεράς, ως αποτέλεσμα της επέκτασης των

μεσαίων τάξεων σε βάρος της χειρονακτικής εργατικής τάξης, καθώς και της παράλληλης κατάρρευσης του «υπαρκτού σοσιαλισμού».

Ο απώτατος, επομένως, στόχος του νεοφιλελευθερισμού ήταν η ενίσχυση της δύναμης αυτών που ελέγχουν την οικονομία, μέσω της δραστηκής συρρίκνωσης των κοινωνικών ελέγχων πάνω στις αγορές. Οι κύριες πολιτικές που προτάθηκαν από τους νεοφιλελεύθερους και εφαρμόστηκαν εν συνεχεία πρώτα από τις κυβερνήσεις Θάτσερ/Ρήγκαν και αργότερα από κυβερνήσεις σ' ολόκληρο τον κόσμο ήταν :

1. Η αγορά εργασίας αποτελεί τον κύριο στόχο της πολιτικής απελευθέρωσης των αγορών. Έτσι, πολλοί σημαντικοί έλεγχοι εξαλείφονται και άλλοι τροποποιούνται δραστικά με ρητό στόχο να γίνει η αγορά εργασίας περισσότερο «ελαστική», δηλαδή περισσότερο πειθήνια στις συνθήκες της αγοράς. Η αποδυνάμωση αυτών των ελέγχων, σε συνδυασμό με την εγκατάλειψη της κρατικής δέσμευσης για πλήρη απασχόληση και την αντισυνδικαλιστική νομοθεσία, σήμαινε ότι οι συνέπειες των τεχνολογικών αλλαγών, που είχαν ήδη οδηγήσει σε δομική ανεργία, δεν αντισταθμίστηκαν με αποτελεσματική κρατική δράση. Αντίθετα, αφέθηκε στις δυνάμεις της αγοράς να λύσουν το πρόβλημα της ανεργίας. Ακόμα, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές, περιορίζοντας το δημόσιο τομέα, συνέβαλαν άμεσα στην αύξηση της ανεργίας. Ως αποτέλεσμα, η ανεργία έχει σήμερα αποκτήσει μαζικές διαστάσεις, ενώ η φτώχεια και η ανισότητα έχουν και αυτές αυξηθεί σε βαθμό ανάλογο με την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας.
2. Οι αγορές κεφαλαίου έχουν επίσης απελευθερωθεί, ιδιαίτερα οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές αγορές (άρση των συναλλαγματικών ελέγχων κτλ). Η απελευθέρωση των αγορών κεφαλαίου έχει αυξήσει τις δυνατότητες φοροδιαφυγής, έχει διαβρώσει τη φορολογική βάση που απαιτείται για τη χρηματοδότηση του κράτους-πρόνοιας, έχει κάνει την εκροή κεφαλαίου ευκολότερη και –πιο σημαντικό– κατέστησε αδύνατη οποιαδήποτε μορφή σχεδιασμού και αποτελεσματικού ελέγχου της εγχώριας συνολικής ζήτησης. Έτσι, τεράστια χρηματικά ποσά κινούνται διαρκώς σ' αναζήτηση

κερδοσκοπικών ευκαιριών και περιορίζουν αποφασιστικά τη δυνατότητα των κυβερνήσεων να ακολουθούν μακροοικονομικές πολιτικές που να αποκλίνουν σημαντικά από αυτές των ανταγωνιστών τους.

3. Τέλος, όπως ήδη είδαμε, οι αγορές εμπορευμάτων έχουν και αυτές απελευθερωθεί, κυρίως ως αποτέλεσμα της τελευταίας συμφωνίας της GATT. Το σωρευτικό αποτέλεσμα αυτών των πολιτικών απελευθέρωσης των αγορών ήταν ότι «ως τις αρχές της δεκαετίας του 1990, είχε δημιουργηθεί μια σχεδόν τελείως φιλελεύθερη τάξη πραγμάτων στην περιφέρεια του ΟΑΣΑ, που έδινε στους πρωταγωνιστές της αγοράς μια ελευθερία που δεν είχαν ποτέ από τη δεκαετία του 1920 και μετά».

1.6 Κρατικές μεταρρυθμίσεις

1.6.1 Εφαρμογή Ιδιωτικοποιήσεων

Ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων. Οι ιδιωτικοποιήσεις είναι σημαντικές όχι μόνο επειδή περιορίζουν τον όγκο του δημόσιου τομέα, αλλά και επειδή δημιουργούν νέες δυνατότητες για το ιδιωτικό κεφάλαιο. Εντούτοις, η μετοχοποίηση του ενεργητικού των δημοσίων επιχειρήσεων διαφημίζεται ως ένα είδος «λαϊκού καπιταλισμού», παρά το γεγονός ότι, όπως έχει δείξει η βρετανική εμπειρία, οι ιδιωτικοποιήσεις ενισχύουν ακόμη περισσότερο την συγκέντρωση του κεφαλαίου.

1.6.2 Συρρίκνωση κράτους πρόνοιας

Συρρίκνωση του κράτους-πρόνοιας σ' ένα ασφαλιστικό δίκτυο και παράλληλη ενθάρρυνση της επέκτασης του ιδιωτικού τομέα στις κοινωνικές υπηρεσίες (υγεία, εκπαίδευση, συνταξιοδοτικά σχήματα κτλ). Η πολιτική αυτή όχι μόνο οδηγεί στην εκμετάλλευση τομέων της οικονομίας που βρίσκονταν υπό κρατικό έλεγχο, αλλά μειώνει περαιτέρω τον «κοινωνικό μισθό» και αυξάνει ακόμη περισσότερο την 'ελαστικότητα' της εργασίας.

1.6.3 Ανακατανομή των εισοδημάτων

Ανακατανομή του φορολογικού βάρους προς όφελος των ομάδων υψηλού εισοδήματος. Ο ρητός στόχος των φορολογικών ελαφρύνσεων είναι η δημιουργία «κινήτρων» προς την οικονομική ελίτ για αποταμίευση και επενδύσεις, ενώ ο σιωπηρός στόχος είναι η αύξηση των καθαρών κερδών και το μοίρασμα του κόστους του ασφαλιστικού δικτύου. Το αναπόφευκτο όμως αποτέλεσμα των νεοφιλελεύθερων φορολογικών πολιτικών ήταν η περαιτέρω χειροτέρευση της κατανομής εισοδήματος.

Ως αποτέλεσμα των πολιτικών αυτών, η κερδοφορία, που είχε κατακυλήσει στα τέλη της κρατικιστικής περιόδου, έχει σχεδόν αποκατασταθεί στα επίπεδα του μεταπολεμικού μπουμ.

1.7 Συναινέσεις των κρατών στα νέα δεδομένα

Η διεθνοποίηση της οικονομίας και οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές συνέπεσαν με σημαντικές τεχνολογικές αλλαγές (επανάσταση στην πληροφορική) που σηματοδότησαν τη μετάβαση της οικονομίας της αγοράς σε μια μεταβιομηχανική φάση. Το αποτέλεσμα που προέκυψε από τη συνδυαστική δράση των παραγόντων αυτών ήταν μια δραστική αλλαγή στη διάρθρωση της απασχόλησης που εκφράστηκε με τη σημαντικότερη μείωση του μεγέθους της χειρωνακτικής εργατικής τάξης. Έτσι, μια νέα ταξική διάρθρωση αναδείχθηκε στη μεταβιομηχανική διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς που άλλαξε τη σύνθεση του εκλογικού σώματος με συνέπεια τη γοργή παρακμή των παραδοσιακών σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων και τη προσπάθειά τους να αποσπάσουν ένα σημαντικό μέρος των ψήφων της προνομιούχου μειονότητας μέσω του «εκσυγχρονισμού» τους, (δηλαδή της προσαρμογής τους στις προσαγές της νεοφιλελεύθερης ατζέντας). Γι' αυτό και τα τελευταία 25 περίπου χρόνια, όλα τα μεγάλα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, είτε στην εξουσία είτε στην αντιπολίτευση (Γαλλία, Σουηδία, Βρετανία, Γερμανία), έχουν εγκαταλείψει τις παραδοσιακές σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές, όπως η δέσμευση για πλήρη απασχόληση και το κράτος-πρόνοιας, και έχουν υιοθετήσει, με μικρές διαφοροποιήσεις, την ουσία του νεοφιλελεύθερου προγράμματος (ιδιωτικοποιήσεις, απελευθέρωση των αγορών κτλ) στο όνομα της απελευθέρωσης της «κοινωνίας των πολιτών» από το κράτος

Η νέα συναίνεση δεν συνεπάγεται ότι το κράτος δεν έχει πια κανένα οικονομικό ρόλο να παίζει. Δεν θα πρέπει κανείς να συγχέει το φιλελευθερισμό/νεοφιλελευθερισμό με το *laissez-faire*. Όπως αναφέραμε προηγουμένως, ήταν το ίδιο το κράτος που δημιούργησε το σύστημα των αυτορρυθμιζόμενων αγορών. Επιπλέον, κάποια μορφή κρατικής παρέμβασης ήταν πάντοτε αναγκαία για την ομαλή λειτουργία του συστήματος της οικονομίας της αγοράς. Το κράτος καλείται σήμερα να παίζει έναν κρίσιμο ρόλο σε σχέση με την πλευρά της προσφοράς στην οικονομία και συγκεκριμένα καλείται να πάρει μέτρα για να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα, να εκπαιδεύσει το εργατικό δυναμικό στις απαιτήσεις της νέας τεχνολογίας, ακόμη και να επιχορηγήσει, άμεσα ή έμμεσα, τις εξαγωγικές βιομηχανίες. Κατά συνέπεια, ο τύπος κρατικού παρεμβατισμού που είναι συμβατός με τη διαδικασία αγοραιοποίησης όχι μόνο δεν αποθαρρύνεται, αλλά, αντίθετα, προωθείται ενεργά από τη νεοφιλελεύθερη συναίνεση, ιδιαίτερα από τα «προοδευτικά» στοιχεία της (κυβέρνηση Κλίντον, ευρωπαϊκά σοσιαλδημοκρατικά κόμματα). Έτσι, δεν αληθεύει ο ισχυρισμός που συνήθως υποστηρίζεται ότι η νεοφιλελεύθερη συναίνεση θανάτωσε το γέννημα-θρέμμα της σοσιαλδημοκρατικής συναίνεσης, δηλαδή τη μεικτή οικονομία. Στην πραγματικότητα, έκανε κάτι χειρότερο. Αναπροσδιόρισε το περιεχόμενο της μεικτής οικονομίας ώστε να εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντα της οικονομικής ελίτ και να αναπαράγει, στο κατώφλι του 21ου αιώνα, συνθήκες ανισότητας και κοινωνικής αδικίας που επικρατούσαν στις αρχές του 19ου!

Το συνδυαστικό αποτέλεσμα των «αντικειμενικών» (οικονομικών και τεχνολογικών) παραγόντων που οδηγούσαν σε περαιτέρω διεθνοποίηση και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών για την απελευθέρωση των αγορών ήταν ότι, από τη δεκαετία του 1970 και μετά, η διεθνοποίηση της οικονομίας της αγοράς έχει επιταχυνθεί με έντονους ρυθμούς.

Συνοψίζοντας, είναι προφανές ότι ήταν εσφαλμένη η εκτίμηση του Polanyi (Michael Polanyi, 1891-1976, πολυμαθής επιστήμων ουγγροβρετανικής καταγωγής, πηγή: wikipedia) ότι η άνοδος του κρατισμού, στη δεκαετία του 1930, ήταν μιας «υπόγειας κοινωνικής διαδικασίας» που οδηγεί στον κοινωνικό έλεγχο της οικονομίας της αγοράς. Στην πραγματικότητα, αποδείχτηκε ότι ο κρατισμός αποτέλεσε ένα σχετικά σύντομο διάλειμμα στη διαδικασία αγοραιοποίησης. Μ' αυτήν την έννοια, ο κρατισμός ήταν ένα μεταβατικό φαινόμενο που οφειλόταν στην

αποτυχία της πρώτης απόπειρας για τη δημιουργία ενός συστήματος βασισμένου σε μια διεθνοποιημένη και αυτορρυθμιζόμενη οικονομία της αγοράς. Η αποτυχία αυτή δεν είχε αιτία τον υποτιθέμενο ουτοπικό χαρακτήρα της αγοραιοποίησης της κοινωνίας, όπως πίστευε ο Polanyi, αλλά το γεγονός ότι στη πρώτη φάση αγοραιοποίησης, τον 19ο αιώνα, δεν είχαν ακόμη δημιουργηθεί, οι αντικειμενικές συνθήκες για την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής.

Αντίθετα, σήμερα, αποκαθίστανται οι τέσσερις θεσμοί στους οποίους, κατά τον Polanyi, στηρίχτηκε η πρώτη απόπειρα εγκαθίδρυσης ενός κοινωνικού συστήματος βασισμένου σε μια διεθνοποιημένη και αυτορρυθμιζόμενη οικονομία της αγοράς. Έτσι:

- η αυτορρυθμιζόμενη αγορά, η οποία κατέρρευσε στις αρχές του αιώνα έχει σήμερα προωθηθεί περισσότερο παρά ποτέ άλλοτε στην ιστορία. Αυτό οφείλεται στο σημερινό βαθμό ελευθερίας που έχουν οι αγορές κεφαλαίου και εμπορευμάτων, στην οπισθοχώρηση του κρατισμού σε κάθε σημείο της γης και στην παγκόσμια προώθηση 'ελαστικών' αγορών εμπορευμάτων, εργασίας και κεφαλαίου, σαν αποτέλεσμα της συστηματικής προσπάθειας των οικονομικών ελίτ να εξαλείψουν όλους εκείνους τους κοινωνικούς ελέγχους πάνω στις αγορές που δεν είναι συμβατοί με τα συμφέροντα τους.

- το σύστημα ισορροπίας δυνάμεων, το οποίο κατέρρευσε κατά την κρατικιστική φάση, επανακαθιρύεται σήμερα, στο πλαίσιο ενός αμερικανοκρατούμενου ΟΗΕ, ως αποτέλεσμα της λατινοαμερικανοποίησης της Ρωσίας που κατέστησε τις Η.Π.Α. αποκλειστική υπερδύναμη.

- το φιλελεύθερο κράτος, το οποίο είναι άρρηκτα δεμένο με την αυτορρυθμιζόμενη αγορά και το οποίο στην κρατικιστική φάση είχε επίσης καταρρεύσει σε πολλά μέρη του κόσμου, τόσο στο Βορρά όσο και στο Νότο, είναι σήμερα απανταχού παρόν· και, τέλος

- ο διεθνής Κανόνας Χρυσού, ο οποίος ήταν αδύνατο να επιβιώσει σε μια κατάσταση κρατικιστικής υπονόμευσης της αυτορρυθμιζόμενης αγοράς, βρίσκεται σήμερα σε διαδικασία αποκατάστασης και είναι λογικό να περιμένει κανείς ότι κάποια εκδοχή του θα βρίσκεται σε ισχύ στις αρχές του καινούργιου αιώνα. Έτσι, η

σχεδιαζόμενη εγκαθίδρυση, μέσα στα δέκα επόμενα χρόνια, μιας Ευρωπαϊκής εκδοχής του Κανόνα Χρυσού, με τη μορφή ενός κοινού νομίσματος, είναι πολύ πιθανό να προκαλέσει, αρχικά, κινήσεις για την καθιέρωση κάποιου είδους σταθερών ισοτιμιών μεταξύ των τριών ισχυρότερων διεθνών νομισμάτων (Ευρώ, Αμερικανικό δολάριο και γιεν). Σε απώτερο στάδιο, οι κινήσεις αυτές θα πρέπει να καταλήξουν λογικά σε κάποια διεθνή εκδοχή του συστήματος του Κανόνα Χρυσού, δηλαδή σ' ένα νέο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα και πιθανόν σ' ένα κοινό νόμισμα που, μέσα σε ένα νέο αλληλοσυνδεδεμένο οικονομικό χώρο, θα ένωνε τα πλουσιότερα μέρη του κόσμου.

Συνοψίζοντας, είναι προφανές ότι η άνοδος του νεοφιλελευθερισμού δεν είναι συγκυριακό φαινόμενο, όπως την παρουσιάζουν οι σοσιαλδημοκράτες, αλλά ότι αντιπροσωπεύει την ολοκλήρωση της διαδικασίας αγοραιοποίησης που διακόπηκε από την άνοδο του κρατισμού. Η κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού» στην Ανατολή και η παρακμή της κλασικής σοσιαλδημοκρατίας στη Δύση –ως αποτέλεσμα κυρίως της συρρίκνωσης της εκλογικής της βάσης– έχουν δημιουργήσει τις πολιτικές συνθήκες για την ολοκλήρωση της διαδικασίας αγοραιοποίησης. Έτσι, το γεγονός ότι νεοφιλελεύθερες πολιτικές υποστηρίζονται σήμερα εξίσου από τα συντηρητικά και τα ‘νέα’ σοσιαλδημοκρατικά (δηλ. σοσιαφιλελεύθερα) κόμματα, στην κυβέρνηση ή την αντιπολίτευση, και ότι τα βασικά στοιχεία του νεοφιλελεύθερου προτάγματος έχουν ενσωματωθεί στις στρατηγικές των διεθνών οργανισμών που ελέγχουν την παγκόσμια οικονομία (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα), καθώς και στις συνθήκες που αναδιαμόρφωσαν πρόσφατα την ΕΕ (Πράξη για την Ενιαία Αγορά, Συνθήκη του Μάαστριχ), καθιστά φανερό ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια νέα συναίνεση που θεμελιώθηκε στη νεοφιλελεύθερη φάση της αγοραιοποίησης. Η νέα αυτή (νεοφιλελεύθερη/ σοσιαφιλελεύθερη) συναίνεση έχει αντικαταστήσει τη εκλιπούσα σοσιαλδημοκρατική συναίνεση και αντανάκλα τις ριζικές δομικές αλλαγές που επέφερε η ανάπτυξη της διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς.

Ο κύριος στόχος των ελίτ που ελέγχουν τη σημερινή οικονομία της αγοράς είναι, όπως ήταν πάντοτε, η μεγιστοποίηση του ρόλου της αγοράς και η ελαχιστοποίηση των κοινωνικών ελέγχων πάνω σ' αυτή, έτσι ώστε να μπορούν να εξασφαλιστούν η μέγιστη «αποτελεσματικότητα» και ανάπτυξη. Κατά συνέπεια, οι

κοινωνικοί έλεγχοι με τη στενή έννοια ελαχιστοποιούνται σε παγκόσμιο επίπεδο. Το ίδιο ισχύει και για ορισμένους σημαντικούς κοινωνικούς ελέγχους με την ευρεία έννοια, όπως οι έλεγχοι των εισαγωγών, οι δασμοί κτλ., οι οποίοι εξαλείφονται και αυτοί, ως στοιχεία που παρακωλύουν την επέκταση της σημερινής διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς.

Αυτό όμως, όπως ήδη αναφέραμε, δε σημαίνει ότι εξαλείφονται όλοι οι έλεγχοι πάνω στις αγορές. Όχι μόνο οι «ρυθμιστικοί» έλεγχοι εξακολουθούν να υφίστανται και σε μερικές περιπτώσεις να επεκτείνονται, αλλά ακόμα και ορισμένοι κοινωνικοί έλεγχοι δεν εξαλείφονται. Παραδείγματα κοινωνικών ελέγχων (με την ευρεία έννοια) πάνω στις σημερινές αγορές αποτελούν τα διάφορα ‘νέα (μη δασμολογικά) προστατευτικά εμπόδια’, όπως οι περιορισμοί στις εξαγωγές και οι ‘διευθετήσεις εύτακτης αγοράς’ (orderly marketing arrangements), που εφαρμόζονται σε πολλούς βιομηχανικούς τομείς των προηγμένων καπιταλιστικών χωρών, ιδιαίτερα στο χάλυβα, στα υφάσματα και στα αυτοκίνητα. Ακόμα, όσον αφορά στους κοινωνικούς ελέγχους με τη στενή έννοια, παρόλο που το κράτος-πρόνοιας βρίσκεται κατά βάση σε αποσύνθεση, στις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες διατηρούνται διάφορα «ασφαλιστικά δίκτυα» για την αποτροπή μιας μαζικής αναταραχής. Όμως, τα ασφαλιστικά δίκτυα, που στοχεύουν σε συγκεκριμένες κατηγορίες ανθρώπων (στους πολύ φτωχούς κτλ), συνεπάγονται όχι μόνο την εξάλειψη του βασικού χαρακτηριστικού του κράτους-πρόνοιας, της καθολικότητάς του, αλλά και τη θεσμοποίηση της φτώχειας.

Η σημερινή νεοφιλελεύθερη μορφή της διεθνοποιημένης οικονομίας της αγοράς μπορεί, επομένως, να θεωρηθεί ότι ολοκληρώνει τον κύκλο που ξεκίνησε τον προηγούμενο αιώνα με την απόπειρα εγκαθίδρυσης μιας φιλελεύθερης εκδοχής της. Έτσι, μετά την κατάρρευση της πρώτης απόπειρας εισαγωγής ενός διεθνοποιημένου αυτορρυθμιζόμενου οικονομικού συστήματος, μια νέα σύνθεση επιχειρείται σήμερα.

Στόχος της νέας σύνθεσης είναι να αποφευχθούν οι ακραίες συνέπειες του καθαρού φιλελευθερισμού, μέσω του συνδυασμού ουσιαστικά αυτορρυθμιζόμενων αγορών με διάφορους τύπους ασφαλιστικών δικτύων και ελέγχων. Ο συνδυασμός αυτός, επιδιώκει την εξασφάλιση της προνομιούχας θέσης, της «υπερτάξης» και των στρωμάτων που απαρτίζουν την «κοινωνία των 2/3», καθώς και την επιβίωση της «υπόταξης», χωρίς να θίγονται τα ουσιαστικά στοιχεία της διαδικασίας

αυτορρύθμισης. Κατά συνέπεια, το έθνος-κράτος εξακολουθεί να έχει έναν σημαντικό ρόλο να παίζει όχι μόνο στη διασφάλιση του θεσμικού πλαισίου της οικονομίας της αγοράς, αλλά και στη συντήρηση της υποδομής για την ομαλή λειτουργία της νεοφιλελεύθερης οικονομίας.

Παρατηρούμε λοιπόν αλλαγές που συθέμελα έχουν ανακατατάξει τα δεδομένα των πολιτικών και κοινωνικών εξελίξεων, μέσα από το πρίσμα μιας νέας οικονομικής διάταξης. Σχολιάζουμε και παραθέτουμε πίνακες ειδικότερα στο επόμενο κεφάλαιο για να κάνουμε σαφή τα προαναφερθέντα με τη βοήθεια των αριθμών.

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Παγκοσμιοποίηση, νέες όψεις και παράγοντες

Τα τελευταία χρόνια η ένταξη των επονομαζόμενων αναπτυσσόμενων χωρών (ΑΧ) μέσα στην παγκόσμια οικονομία δεν παύει να εντείνεται και μάλιστα με επιταχυνόμενους ρυθμούς. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα ιστορικά, τα πραγματικά δεδομένα που διαθέτουμε δεν θα μπορούσαμε, σε καμία περίπτωση, να μιλήσουμε για μια προδιαγεγραμμένα καταστροφική ένταξη: μάλλον η αντίθετη περίπτωση φαίνεται να κρυσταλλώνεται αν εξετάσουμε, για παράδειγμα, τον κατάλογο των χωρών που εμφάνισαν τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης στη δεκαετία του 1990 (βλέπε Πίνακα 1). Έντονα υπανάπτυκτες χώρες, έως εχθές, φαίνεται πως διακρατούν τα πρωτεία στους καταλόγους των γρηγορότερα αναπτυσσόμενων χωρών τα τελευταία χρόνια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1	
ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ	
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ 1990-	
99	
Χώρες	% ανά έτος
Κίνα	10,7
Σουδάν	8,2
Βιετνάμ	8,1
Σιγκαπούρη	8
Λίβανος	7,7
Μαλαισία	7,3
Χιλή	7,2
Ουγκάντα	7,2
Ιρλανδία	6,9
Μοζαμβίκη	6,2
Ινδία	6
Ομάν	5,9
Δομινικανή Δημοκρατία	5,8
Νότιος Κορέα	5,7

Πηγή: Business, the ultimate resource, Bloomsbury, 2002

Ειδικότερα, από το 1950 έως σήμερα, η συμμετοχή των αναπτυσσόμενων χωρών στο διεθνές εμπόριο συνεχίζει να είναι σχετικά περιορισμένη, κυμαινόμενη

από το 20% έως το 30% του συνόλου. Το μεγάλο κομμάτι του διεθνούς εμπορίου συνεχίζει να παραμένει υπόθεση των ήδη ανεπτυγμένων οικονομιών. Όμως το διεθνές εμπόριο αποκτά ένα όλο και μεγαλύτερο σχετικό βάρος ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών (βλέπε Πίνακα2)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2				
ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΕΩΣ ΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1990 (ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ Α.Ε.Π.)				
	1950-59	1960-69	1970-79	1980-89
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ	23,3	24,6	32	36,8
Β. Αμερική	11,2	11,7	17,8	21,9
Δ. Ευρώπη	37,2	38,9	48,7	56,9
Ιαπωνία	21,8	19,5	22,9	23,9
ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ	0	28	34,4	38,4
Αφρική	0	48,2	55,1	54,4
Ανατολ. Ασία	0	47	69,5	87,2
Υπ. Ασία	0	17,2	19,6	24
Μ. Ανατολή	0	41,5	60,4	46,9
Δ. Ημισφαίριο	26,3	23,9	24,9	27,9

Πηγή: IMF, World Economic Outlook, 2003

Για την πλειοψηφία αυτών των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών –και μάλιστα ιδιαίτερα για τις πιο αδύνατες μεταξύ αυτών- το διεθνές εμπόριο, και ειδικότερα οι εξαγωγές, στη φάση της παγκοσμιοποίησης έχει σημαντικά αυξηθεί και έχει ήδη ξεκάθαρα επιφέρει στην οικονομία και την ευρύτερη κοινωνία τους ορισμένες απολύτως απτές, θετικές αναπτυξιακές επιπτώσεις. Σ' αυτό δεν χωρά ουδεμία σοβαρή αμφισβήτηση, με βάση τα εμπειρικά δεδομένα, οποιαδήποτε διαθέσιμη στατιστική και εάν χρησιμοποιήσουμε (βλέπε Πίνακα 3).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3	
ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΤΗ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΥΞΗΣΗ ΕΞΑΓΩΓΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1992-01	
Χώρες	% ανά έτος
Ουγκάντα	20
Κουβέιτ	19,7
Φιλιππίνες	18,6
Σιγκαπούρη	17,2
Μαλαισία	17,2
Μεξικό	15,3
Σουδάν	14,3
Ιρλανδία	14,2
Κόστα Ρίκα	13,7
Μπαγκλαντές	13,3
Γκάνα	12,9
Ισπανία	12,1
Μοζαμβίκη	10,8
Κίνα	10,7

Πηγή: Business, the ultimate resource, Bloomsbury, 2002

Ιδιαίτερος εύλωτα, σύμφωνα με τα πρόσφατα δεδομένα, οι περισσότεροι «νέοι πρωταθλητές» στους ρυθμούς αύξησης των εξαγωγών τους είναι χώρες οι οποίες ελάχιστα προσομοιάζουν με το αρχέτυπο της μεγάλης, πλούσιας οικονομίας του Κέντρου. Και αυτός ο σαφώς διαπιστούμενος εξαγωγικός δυναμισμός αρκετών φτωχών χωρών δεν είναι κάτι με αμελητέα αναπτυξιακή σημασία για αυτές. Στην πράξη, αυτές οι εξαγωγές δίνουν δουλειά και εισοδήματα, δημιουργούν νέες εξωστρεφείς επιχειρήσεις, τονώνουν, σε ένα δεύτερο βήμα, τη ζήτηση στην τοπική αγορά, βελτιώνουν το βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού στις ευρύτερες κοινωνικο-οικονομικές διαστάσεις του (στη διατροφή, στην υγεία, στην παιδεία) και παρέχουν την οικονομικά βιώσιμη δυνατότητα για περισσότερες εισαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών.

Όλες οι παραπάνω, άλλωστε, διαστάσεις βρίσκονται συνήθως στη βάση κάθε προσπάθειας για την ευρύτερη κοινωνικό-οικονομική ανάπτυξη οποιασδήποτε λιγότερο ανεπτυγμένης χώρας. Αυτές οδηγούν στη βαθμιαία ανάπτυξη μιας ντόπιας

μεσαίας τάξης, στην άνοδο του μορφωτικού επιπέδου του λαού, στη μείωση της διαφθοράς και της κρατικής αυθαιρεσίας και, «παραδόξως» για ορισμένους, στην προοδευτική τόνωση των δημοκρατικών θεσμών.

Συγχρόνως, τα τελευταία σαράντα χρόνια οι ροές κεφαλαίων προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες αυξάνονται σημαντικά: ειδικότερα, οι άμεσες ξένες επενδύσεις (ΑΞΕ) δομούν σταδιακά την κομβικής και κρίσιμης αναπτυξιακής σημασίας παρουσία των πολυεθνικών επιχειρήσεων και στο εσωτερικό αυτών των χωρών. Παρ' όλα αυτά, είναι μεγάλο λάθος το να πιστεύουμε πως οι πολυεθνικές επιχειρήσεις σκοπεύουν, τουλάχιστον ως σήμερα, ιδιαίτερος μαζικά (και πόσο μάλλον αποκλειστικά) προς τις λιγότερο ανεπτυγμένες οικονομίες.

Στην πραγματικότητα, οι επενδύσεις των πολυεθνικών επιχειρήσεων, στο συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό τους επί του συνόλου, φαίνεται να γίνονται σταυρωτά μεταξύ των ήδη ανεπτυγμένων οικονομιών, κυρίως μεταξύ των χωρών της επονομαζόμενης Τριάδας: δηλαδή των ανεπτυγμένων οικονομικών πόλων που ορίζουν οι ΗΠΑ, η ΕΕ και η Ιαπωνία. Εκτός αυτών, μονάχα στη Λατινική Αμερική, τη Βραζιλία και την Αργεντινή, και τα τελευταία χρόνια όλο και περισσότερο και στην Κίνα, οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις φαίνεται να αποκτούν ένα ιδιαίτερος μεγάλο μέγεθος (βλέπε Πίνακα 4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 4	
ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΕΣ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΕΣ ΡΟΕΣ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ 1997-1999	
Χώρες	Εκατομμύρια \$ ΗΠΑ
ΗΠΑ	526,356
Ηνωμένο Βασίλειο	190,374
Κίνα	126,74
Γαλλία	89,871
Σουηδία	88,666
Βραζιλία	84,224
Ολλανδία	76,225
Γερμανία	70,6
Καναδάς	48,775
Αργεντινή	36,724

σημαντικά την θέση τους στα πλαίσια του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας και να αναπτυχθούν γρήγορα σε συνολικούς κοινωνικό-οικονομικούς όρους.

Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι όμως ένα αμιγώς οικονομικό φαινόμενο και κατά συνέπεια δεν περιορίζεται στην παγκοσμιοποίηση των αγορών. Φαινόμενα παγκοσμιοποίησης (και του κατακερματισμού που την συνοδεύει) μπορούν να καταγραφούν σε όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής, όπως στη σφαίρα δράσης του πολιτισμού, καθώς και στην πολιτική. Επιπλέον ως παγκοσμιοποίηση δε νοείται στενά μια διαδικασία η οποία συμπεριλαμβάνει μόνο φαινόμενα που αποκτούν ορατές διεθνείς διαστάσεις. Κάθε άλλο, αντιστρόφως μάλιστα, θα λέγαμε ότι οι προϋποθέσεις που οδηγούν στην παγκοσμιοποίηση είναι τα στοιχεία που εγγενώς τείνουν να λάβουν παγκόσμιες όψεις και προσδίδουν στη διαδικασία εξάπλωσης τους ένα διεθνοποιημένο χαρακτήρα. Όμως, τα στοιχεία αυτά, παρόντα σ' αυτή τη διαδικασία, συνθέτουν ως ολότητα την παγκοσμιοποίηση και δεν αποτελούν μονοδιάστατα το καθένα απ' αυτά (όπως η οικονομία ή τα υποκείμενά της, η κίνηση του κεφαλαίου και οι διεθνείς επιχειρήσεις που δημιουργούνται απ' αυτή) το σύνολο της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης.

2.1.1 Παγκοσμιοποίηση, νέες εργασιακές σχέσεις

Ένα πρώτο στοιχείο της παγκοσμιοποίησης είναι ο νέος τρόπος καπιταλιστικής παραγωγής. Με τη μετάβαση από το φορντικό στο μεταφορντικό πρότυπο οργάνωσης της παραγωγής, το αποκαλούμενο και πρότυπο της "Ευέλικτης βιομηχανικής παραγωγής" η ευέλικτη προσαρμογή της παραγωγής στις διακυμάνσεις της αγοράς, στη δεκαετία του '70, προανάκρουσμα της οποίας ήταν η πετρελαϊκή κρίση του 1973, εμφανίστηκαν και τα πρώτα δείγματα αποδόμησης των εργασιακών σχέσεων.

Το μεταφορντικό μοντέλο στηρίζεται σε ευέλικτες μορφές εργασιακών σχέσεων, στην τάση μετακίνησης του τόπου εργασίας από το εργοστάσιο στο σπίτι ή σε άλλους χώρους ατομικής μόνωσης από τους υπόλοιπους μισθωτούς. Το πλέον χαρακτηριστικό του είναι η εισαγωγή στην καπιταλιστική διαδικασία ανάπτυξης ενός νέου συστήματος ρύθμισης, ενός νέου τεχνολογικού τρόπου παραγωγής, αλλά και συσσώρευσης.

Αυτός ο νέος τεχνολογικός τρόπος παραγωγής και το μεταφορντικό μοντέλο εργασίας γίνεται δυνατός και στηρίζεται στις νέες τεχνολογίες και στο ιδιοκτησιακό καθεστώς που τις χαρακτηρίζει. Οι νέες τεχνολογίες αποτελούν το δεύτερο συστατικό στοιχείο της παγκοσμιοποίησης. Αυτό το χαρακτηριστικό καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το ποιες μερίδες του κεφαλαίου ισχυροποιούνται (παραγωγοί και άμεσοι εφαρμοστές αυτών των τεχνολογιών). Ταυτόχρονα, δυναμώνει, βέβαια σχετικά και μόνο, τη θέση των υψηλά ειδικευμένων εργατών, ενώ γενικότερα αναβαθμίζει το ρόλο της πνευματικής εργασίας έναντι της χειρωνακτικής.

Η αναβάθμιση της πνευματικής εργασίας συνοδεύεται από τη διαδικτύωση όλου του πλανήτη (ή πιο σωστά των αναπτυγμένων περιοχών του) με τρόπο που να συγκροτείται μέσω του Ίντερνετ μια «ασώματη κοινωνία», μια κοινωνία η οποία δημιουργείται χωρίς άμεση χειροπιαστή προσωπική επαφή. Με το παράδειγμα αυτό, επιδιώκουμε να επισημάνουμε το γεγονός ότι οι νέες τεχνολογίες όχι μόνο στηρίζουν και επιβάλλουν νέες εργασιακές σχέσεις και αναβαθμίζουν τύπους εργασίας καθώς και κλάδους της οικονομίας, όπως επίσης, της καθημερινής ζωής (από τον πολιτισμό μέχρι τον τρόπο αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου), αλλά και διαμορφώνουν μια νέα σχέση ανάμεσα στο χρόνο και το χώρο. Η διαμόρφωση αυτής της νέας σχέσης αποτελεί κομβικό στοιχείο της παγκοσμιοποίησης, η σχέση αυτή συγκροτείται και διαρθρώνεται χάρη και στα νέα μέσα μαζικής επικοινωνίας, συγκοινωνίας και μεταφορών, της διάχυτης εικόνας και της διαδικτύωσης με τα νέα μέσα πληροφορικής, όπως είναι το Ίντερνετ, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο κ.ο.κ.

Στο παρελθόν, η βιομηχανική επανάσταση, η συγκέντρωση και η συγκεντροποίηση κεφαλαίου έγινε δυνατή χάρη στα νέα μέσα μεταφοράς (τρένο και ατμόπλοιο) καθώς και επικοινωνίας (ιδιαίτερα οργανωμένο ταχυδρομείο, τηλεγράφος και τηλέφωνο), μέσω των οποίων δόθηκε η δυνατότητα πύκνωσης του χρόνου μεταφοράς των πρώτων υλών, των αγαθών, του κεφαλαίου, των υπηρεσιών καθώς και των εντολών μιας διεύθυνσης.

Ο χώρος τείνει σήμερα να εκμηδενιστεί ως παράγοντας δημιουργίας αναστολών στην επέκταση δραστηριοτήτων πάνω στον πλανήτη, με αποτέλεσμα να μειώνεται συνεχώς και ο απαιτούμενος χρόνος ανάπτυξης και περιστροφής των

δραστηριοτήτων του ατόμου και της κοινωνίας. Με άλλα λόγια, καθοριστικός παράγοντας, συστατικό και αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης είναι η σχετικοποίηση των χρονικών χωρικών αποστάσεων. Μια αλλαγή –κατά την γνώμη μας- σημαντικότερη από κάθε νέα διεθνή οικονομική δραστηριοποίηση, αφού συγκαθορίζει και την τελευταία. Μια αλλαγή η παρουσία της οποίας αποτελεί την πιο άμεση απόδειξη του πόσο περιορισμένη είναι εκείνη η αντίληψη που ερμηνεύει και προσδιορίζει μονοδιάστατα την παγκοσμιοποίηση, ως ένα οικονομικό φαινόμενο και μόνο.

Οι μεταλλαγές της σχέσης ανθρώπινης δραστηριότητας-χωροχρόνου έχουν άμεσες επιπτώσεις στην οικονομία. Προκαλεί αλλαγές στην οργάνωση και τη διοίκηση των επιχειρήσεων. Επιτρέπει τη χωρική διάσπαση των διαδικασιών έρευνας και της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και ιδιαίτερα των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων, χωρίς να απαιτείται μεγαλύτερος χρόνος, απ' ότι την περίοδο κατά την οποία αυτές οι δραστηριότητες ήταν συγκροτημένες σε άμεση εδαφική βάση. Η μεταλλαγή αυτή προκαλεί και έναν ισχυρότατο ανταγωνισμό ανάμεσα στους διαφορετικούς εδαφοχωρικούς προσδιορισμούς, ιδιαίτερα σ' εκείνους που είναι οργανωμένοι σε εθνική βάση και κατά προέκταση διαθέτουν διαφορετικούς νομικούς και δημοσιονομικούς κανόνες λειτουργίας, οι οποίοι συμπεριλαμβάνουν στο εσωτερικό τους μια ιδιαίτερη, σε ένα βαθμό κάθε φορά, υποδομή, καθώς και ένα ξεχωριστό σύστημα μισθοδοσίας, ασφάλισης, παροχών και γενικότερα παράδοσης και ανάπτυξης των κοινωνικών αγώνων.

Ο νέος χωροχρόνος, που παράγεται από τις νέες τεχνολογίες και την χρήση τους, ο οποίος παράγει από την πλευρά του νέες απαιτήσεις στις τεχνολογίες, επιδρά και στο εσωτερικό της οργάνωσης της εργασίας. Δημιουργεί όλες τις προϋποθέσεις μετάβασης από το φορντικό μοντέλο σε εκείνο που ονομάστηκε από τη σχολή της ρύθμισης ως μεταφορντικό.

2.1.2 Παγκοσμιοποίηση, προορισμοί και μετακινήσεις

Όχι μόνο το Ιντερνέτ και οι υπερλεωφόροι της πληροφορικής, αλλά και τα παραδοσιακά μέσα μεταφοράς έχουν εκσυγχρονιστεί σε μεγάλο βαθμό. Η αξιοποίησή

τους γίνεται όλο και πιο μαζική, οι αποστάσεις για τους ανθρώπους, είτε αφορά επιχειρηματικές μετακινήσεις είτε για λόγους αναψυχής ή μετανάστευσης, έχουν μικρύνει και κινούνται πλέον σε ρυθμούς ωρών και όχι πλέον ημερών. Το καινούριο στοιχείο είναι ότι αυτή η σύντμηση του χρόνου μετακίνησης ανάμεσα σε διαφορετικούς γεωγραφικούς εθνικούς χώρους ισχύει και για κοινωνικά στρώματα περιορισμένων εισοδηματικών δυνατοτήτων.

2.2 Οι διεθνείς χρηματαγορές

Η παγκόσμια χρηματοοικονομική σφαίρα, αν και αναπτυγμένη, παρουσιάζει και ένα σημαντικό συντηρητικό χαρακτηριστικό γνώρισμα: τη βαρύτητα που εξακολουθούν να διατηρούν παραδοσιακά χρηματοοικονομικά κέντρα, όπως το Λονδίνο και η Νέα Υόρκη. Παρά την ύπαρξη νέων μέσων συναλλαγής, τα υπόλοιπα χρηματοοικονομικά κέντρα παραμένουν σε δευτερεύοντα ρόλο, με την αξιοσημείωτη εξαίρεση του Τόκιο. Οι αγορές ης Φρανκφούρτης ή του Παρισιού δυσκολεύονται να παραμείνουν ανταγωνιστικές (ακόμα και μετά την εμφάνιση νέων ευκαιριών όπως η ONE). Όσο για τις αναδυόμενες αγορές, που έχουν αναπτυχθεί στις χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας ως συνέπεια της ραγδαίας οικονομικής τους ανόδου, η χρηματοοικονομική κρίση που ξεκίνησε το καλοκαίρι του 1997 αποκάλυψε τις εγγενείς τους αδυναμίες. Πράγματι, μπορεί η μεγάλη ανάπτυξη των συναλλαγών να οδήγησε στην ανάδυση νέων περιοχών και στην ανάπτυξη περιοχών μεσαίας κατάταξης (mid-ranking), ωστόσο συνολικά η ιεραρχία μεταξύ των χρηματοοικονομικών περιοχών μάλλον ενθαρρύνθηκε κατά την τελευταία δεκαετία παρά διαβρώθηκε. Αυτό το φαινόμενο 'συσσώρευσης' είναι επίσης αποκαλυπτικό και για την άρρητη γνώση που, εκτός των άλλων τοπικών συνθηκών, απαιτείται για μια επιτυχία με διάρκεια σε παγκόσμιο επίπεδο-σημείο που θα συζητηθεί παρακάτω.

Η τάση απορρύθμισης απέκτησε σαφώς κάποια ορμή στα τέλη της δεκαετίας του '70 με τη διάλυση των αυστηρών ρυθμιστικών πλαισίων που είχαν τεθεί για τις περισσότερες ενδιάμεσες υπηρεσίες (τράπεζες, μεταφορές, επικοινωνίες) από τα τέλη της δεκαετίας του '30 ή από τη μεταπολεμική περίοδο και μετά. Η τάση για απελευθέρωση του εμπορίου και των επενδύσεων είχε αρχίσει πολύ νωρίτερα- χρονολογείται από τη μεταπολεμική περίοδο, όταν δημιουργήθηκαν ορισμένοι

μεγάλοι διεθνείς οργανισμοί, όπως η Γενική Συμφωνία Τιμών και Εμπορίου (GATT), το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και ο Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (OECD), ακριβώς για να προωθήσουν την ιδέα του ελεύθερου εμπορίου και των ελεύθερων επενδύσεων. Αυτή η τάση απέκτησε νέα ορμή τις τελευταίες δύο δεκαετίες, αφενός με την ανάπτυξη περιφερειακών συμφωνιών και, αφετέρου, με την ευρύτερη και εντονότερη υποστήριξη των αναπτυσσομένων οικονομιών, είτε λόγω μιας επιβαλλόμενης από διεθνείς δανειστές κεφαλαίων απελευθέρωσης είτε λόγω μιας νέας εγχώριας ισορροπίας των πολιτικών δυνάμεων υπέρ των υποστηρικτών της ελεύθερης αγοράς.

Είναι σαφές ότι αυτή η τάση συνόδεψε τις αλλαγές στη ροή του εμπορίου και των επενδύσεων, για τις οποίες μιλήσαμε παραπάνω. Μπορεί ωστόσο να υποτιμηθεί η επίδραση που είχε η απορρύθμιση των ενδιάμεσων υπηρεσιών στη διεθνή αναδιάρθρωση. Η απορρύθμιση είναι, πρώτα και κύρια, κατά μέγα μέρος συνέπεια της διάχυσης των νέων τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας (ΤΠΕ, στο εξής), οι οποίες, διευκολύνοντας τη διεθνή παροχή πληροφοριών και την πρόσβαση σε αυτές, βοήθησαν τις επιχειρήσεις να παρακάμψουν τους περιορισμούς που έθεταν παλιά εθνικά ρυθμιστικά πλαίσια. Η απορρύθμιση που εισήχθη αναγκαστικά σε εθνικό επίπεδο προωθήθηκε και συντονίστηκε στα πλαίσια περιφερειακών συμφωνιών. Επιπρόσθετα, οι καινοτομίες αυτές στις διαδικασίες παραγωγής και στα προϊόντα, που επήλθαν σ' αυτά τα νέα συμφραζόμενα, διέγειραν το ενδιαφέρον σ' αυτές τις νέες υπηρεσίες και αύξησαν το διακύβευμα της ανασυγκρότησής τους. Η ιδιωτικοποίηση, που συχνά ακολουθούσε την απορρύθμιση, άνοιγε τις πόρτες σε ξένες πολυεθνικές επιχειρήσεις, ενώ ταυτόχρονα παρακινούσε έντονα τα παλιά μονοπώλια να ανοίξουν-να αναπτύξουν την εμβέλειά τους σε παγκόσμιο κλίμακα (όπως έκανε και το ελληνικό κρατικό μονοπώλιο τηλεπικοινωνιών- ΟΤΕ-στη Βαλκανική), αξιοποιώντας πίο συγκεκριμένα τις αγορές που είχαν μόλις ανοίξει σε αναπτυσσόμενες χώρες. Όλα αυτά οδήγησαν - σε μερικές περιπτώσεις τουλάχιστον - στη δημιουργία μεγάλων διεθνών συσσωματώσεων ή δικτύων από συνασπισμένες πολυεθνικές επιχειρήσεις. Σαφές παράδειγμα αποτελεί το πεδίο των τηλεπικοινωνιών, όπου ο βρετανικός, ο γαλλικός και ο γερμανικός οργανισμός τηλεπικοινωνιών πρωταγωνιστούν σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ η απορρύθμιση των τηλεπικοινωνιακών βιομηχανιών ολοκληρώθηκε μόλις τον Ιανουάριο του 1998.

Εν τω μεταξύ, μεγάλες συμμαχίες πολυεθνικών επιχειρήσεων έχουν αναπτυχθεί και στον τομέα των τραπεζών, των ασφαλειών και των μεταφορών. Αυτό βέβαια δε σημαίνει πως η φάση της απελευθέρωσης έχει ολοκληρωθεί ή τελειώσει. Σε μερικές αναπτυσσόμενες χώρες η διαδικασία αυτή μόλις αρχίζει: οι ρυθμοί της, όσον αφορά στις εξωτερικές σχέσεις ή στις εγχώριες δραστηριότητες, εξαρτώνται από τις εκβάσεις των πολιτικών σχεδιασμών, από τις οικονομικές επιτυχίες και από τις χρηματοοικονομικές δυσκολίες των χωρών αυτών. Επιπλέον, στις αναπτυγμένες χώρες υπάρχουν κάποιοι αόρατοι φραγμοί στο εμπόριο, που μπορεί να αποδειχτούν οι ανθεκτικότεροι όλων, καθώς οι αγορές προϊόντων έχουν γίνει πολύ περίπλοκες και πολύ διαφοροποιημένες. Μερικοί υποστηρίζουν ακόμα και ότι η απελευθέρωση του εμπορίου και των επενδύσεων σε όλο τον κόσμο οφείλει μεγάλο μέρος της δυναμικής της κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών σε περιφερειακές συμφωνίες που έκαναν τη διαδικασία της απελευθέρωσης μη αντιστρέψιμη. Αυτή η σύγκρουση μεταξύ «περιφερειοποίησης» και «παγκοσμιοποίησης» είτε υμνείται κατηγορείται για την προώθηση ή την παρακώλυση, αντίστοιχα, εκείνου που οι οικονομολόγοι θεωρούν το τελικό στάδιο της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης (Lloyd 1992).

Έτσι, η διαδικασία απελευθέρωσης εμφανίζεται κατακερματισμένη στο περιφερειακό επίπεδο καθώς και στο επίπεδο της ανάπτυξης. Άλλες διαχωριστικές γραμμές φαίνονται να εξαρτώνται από το αντικείμενο. Κάθε καθεστώς είναι ειδοποιό, ασχέτως αν αφορά στη χρηματοοικονομία, τις ασφάλειες ή τα πολιτικά αγαθά. Όπως θυμίζει ο ΟΟΣΑ, οι σφοδρές συζητήσεις σχετικά με το πρόγραμμα της ΜΙΑ (Πολυμερής Συμφωνία για τις Επενδύσεις) για την ολοκλήρωση της απελευθέρωσης των επενδύσεων, αποτελούν καλό παράδειγμα για τα επίπεδα διαφωνιών που εξακολουθούν να υπάρχουν. Μεταξύ των πλέον διαμφισβητούμενων θεμάτων βρίσκονται τα άυλα αγαθά, όπως είναι τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, οι πολιτιστικές υπηρεσίες και οι μεταφορές τεχνολογίας.

Κεφάλαιο 3ο

3.1 Πολιτική όψη της παγκοσμιοποίησης

Η ετήσια συνάντηση του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ στο Νταβός αποτελεί μοναδική ευκαιρία για τον εντοπισμό των διεθνών προβλημάτων και ευκαιριών. Η αιτία είναι απλή. Κατ' αρχάς η παγκοσμιοποίηση σαν ένα οικονομικό φαινόμενο βρίσκεται σε πιο προχωρημένο στάδιο όσον αφορά τις συμφωνίες μεταξύ των μεγάλων επιχειρήσεων, οι οποίες είναι οι μεγαλύτεροι μέτοχοι του Οικονομικού Φόρουμ.

Η έναρξη των εργασιών συμπίπτει με την ετήσια ομιλία για την «Κατάσταση του Έθνους», στην οποία ο ισχυρότερος άνδρας του πλανήτη, ο πρόεδρος Μπους, αναγκάστηκε να αναγνωρίσει τα λάθη της κυβερνητικής του πολιτικής. Μετά τον διπολικό κόσμο του Ψυχρού Πολέμου μας ανακοίνωσε ότι ζούμε σε έναν μονοπολικό κόσμο. Οι ΗΠΑ ήταν η μοναδική υπερδύναμη με τον ισχυρότερο στρατό στην ιστορία της ανθρωπότητας. Μπορούσε να κατασκευάσει τη δική της πραγματικότητα. Μετά το Ιράκ όλα αυτά τελείωσαν. Δεν πρόκειται απλώς για την αποτυχία μιας συγκεκριμένης αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής αλλά για θεμελιώδεις δομικές αλλαγές, τις οποίες προσπαθεί να καταγράψει το Νταβός.

Κατά την γνώμη μας η ισχύς δεν είναι αυτό που ήταν, ούτε βρίσκεται εκεί που βρισκόταν (συγκεντρωμένη στη Δύση και συγκεκριμένα στον Λευκό Οίκο). Διαχέεται περισσότερο, τόσο οριζόντια, όσο και κάθετα. Κάθετα με την έννοια ότι οι κυβερνήσεις διαθέτουν σχετικά μικρότερη ισχύ και οριζόντια, με την έννοια ότι η ισχύς διανέμεται ευρύτερα μεταξύ ορισμένων ισχυρών κρατών. Η εξουσία αποκτά ολοένα περισσότερα επίπεδα και πόλους.

Η οριζόντια στροφή προς μια νέα πολύ-πολικότητα είναι η προφανής, φυσικά στο μεγαλύτερο διάστημα της ανθρώπινης ιστορίας ο κόσμος ήταν πολύ-πολικός.

Σήμερα οι υπερδυνάμεις αλληλεπιδρούν μεταξύ τους στο πλαίσιο της πολύπλευρης γεωπολιτικής της παγκοσμιοποίησης, ωστόσο αυτή η κυριαρχία φτάνει πλέον στο τέλος της. Είμαστε μάρτυρες της αναγέννησης της Ασίας, η Κίνα και η Ινδία θα κερδίσουν τη Δύση στο δικό της οικονομικό παιχνίδι. Ήδη η διογκούμενη οικονομική τους ισχύς αρχίζει να μεταφράζεται σε πολιτική και στρατιωτική ισχύ.

Ταυτόχρονα οι αναδυόμενοι οικονομικοί γίγαντες της Ασίας συναγωνίζονται με τις σπάταλες οικονομίες του καταναλωτισμού, της Λατινικής Αμερικής και της Ευρώπης για τα πεπερασμένα αποθέματα ορυκτών καυσίμων και πρώτων υλών. Το γεγονός αυτό ισχυροποιεί μια άλλη κατηγορία δυνάμεων, την οποία μπορούμε να αποκαλέσουμε «δυνάμεις της εκμετάλλευσης». Το χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Ρωσία. Πριν από σαράντα χρόνια η Ρωσία ήταν ισχυρή χάρη στη δύναμη του Κόκκινου Στρατού, σήμερα είναι ισχυρή επειδή διαθέτει πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Όπως και η Σαουδική Αραβία, το Ιράν και άλλες δυνάμεις της εκμετάλλευσης, για τους φυσικούς πόρους των οποίων συναγωνίζεται ο υπόλοιπος κόσμος, μέχρις ότου οι μεγάλες αναπτυσσόμενες οικονομίες του κόσμου περιορίσουν δραστικά την εξάρτησή τους από αυτές τις ενεργειακές πηγές, αυτά τα κράτη θα εξακολουθούν να έχουν σημαντική, αν όχι μονοπολική ισχύ. Η αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των δύο μεγαλύτερων τάσεων, την ασιατική αναγέννηση και τον αγώνα δρόμου για την ενέργεια, διαμορφώνει τη νέα πολύ-πολικότητα.

Εξίσου σημαντική είναι και η κάθετη στροφή από τα κράτη σε μη κρατικούς θεσμούς, οι οποίοι συχνά ενισχύονται από τις νέες τεχνολογίες. Τα διεθνή τρομοκρατικά δίκτυα είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Υπάρχουν και άλλα. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και το δίκτυο Open Society του Τζορτζ Σόρος έχουν τη δύναμη να αλλάζουν τις ατζέντες των παγκοσμίων θεμάτων. Οι μεγάλες εταιρίες που εκπροσωπούνται μαζικά στο Νταβός είναι ισχυρότερες από τα περισσότερα μικρά κράτη. Οι διεθνείς οργανισμοί, από τον ΟΗΕ και την Ε.Ε. έως την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο έχουν μερίδιο εξουσίας. Συνεπώς η νέα ισορροπία δυνάμεων είναι εξαιρετικά πολύπλοκη και δύσκολα μπορεί να «ελεγχθεί». Οι υπάρχοντες διεθνείς θεσμοί δεν αντικατοπτρίζουν το σήμερα. Ο σημερινός κόσμος

έχει ανάγκη από νέες δομές παγκόσμιας διακυβέρνησης, ωστόσο η πολυπολική διάχυση της εξουσίας καθιστά εξαιρετικά δύσκολο το εγχείρημα.

Η μοναδική προοπτική για το αύριο είναι ένας πολυπολικός κόσμος που θα αντιμετωπίζει τις προκλήσεις σε συνεργασία με τους μη κυβερνητικούς θεσμούς. Το ουσιαστικό ζήτημα δεν είναι εάν ο πολυπολικός αυτός κόσμος είναι επιθυμητός, αλλά αν είναι εφικτός. Στην οικονομία υπάρχει ένας μηχανισμός που ανταποκρίνεται στην πολυπλοκότητα του κόσμου. Αντίστοιχος μηχανισμός για την αντιμετώπιση της πολυπλοκότητας της παγκόσμιας πολιτικής δεν υπάρχει. Αυτή είναι η νέα πρόκληση που αποκαλύπτει το Νταβός.

Το κατά βάση ζητούμενο είναι να μεταβληθεί το ποσοστό της πραγματικής αύξησης του ΑΕΠ, τα πραγματικά επιτόκια να μειωθούν, να αυξηθεί η παραγωγικότητα με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, ενώ να μειωθεί με στόχο την αύξηση της απασχόλησης.

Κατά τον Lafontaine, με πολιτική τόνωσης της ενεργού ζήτησης πρέπει να δοθεί ώθηση στην οικονομική μεγέθυνση και την απασχόληση. Σ' αυτό βέβαια στάθηκαν εμπόδια οικονομικά και πολιτικά, και απέρριψαν την επεκτατική οικονομική πολιτική, επειδή θεωρούσαν πως θα οδηγήσει σε δημοσιονομικό έλλειμμα με αναμενόμενες αρνητικές επιπτώσεις στην νομισματική σταθερότητα. Η σχετική μείωση χρηματικών περιουσιών επιφέρει λόγω της αλληλεξάρτησης των διεθνών χρηματαγορών με καθεστώς πλήρους μετατρεψιμότητας των νομισμάτων τη ροή των κεφαλαίων με αρνητικές επιπτώσεις στην ισοτιμία του εθνικού νομίσματος. Το σχέδιο της παρώθησης απέτυχε πριν ακόμη προβληθούν οικολογικές ενστάσεις.

Το δεύτερο μέρος του σχεδίου του Lafontaine σκόπευε στα πραγματικά επιτόκια. Προσπάθησε να ασκήσει πίεση στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, την Bundesbank, και σε διεθνείς οργανισμούς και απέτυχε πλήρως.(1998). Απέτυχε ακόμα και η προσπάθεια να δημιουργηθούν ζώνες επιτοκίων για τη σταθεροποίηση των ισοτιμιών έναντι τυχαίων διακυμάνσεων. Οι αγορές ήταν αντίθετες με την πολιτική ρύθμιση των τιμών χρήματος (επιτόκια και ισοτιμίες). Η σταθεροποίηση αυτών θα επηρέαζε αρνητικά τις προσδοκώμενες αποδόσεις των κερδοσκοπικών

arbitrage. Ωστόσο, οι καταστροφικές χρηματοπιστωτικές κρίσεις των τελευταίων ετών, κατέδειξαν ότι οι χρηματαγορές πρέπει να επαναρυθμιστούν, ότι το επίπεδο των επιτοκίων διεθνώς πρέπει να πέσει για να αποκοπεί η αυξανόμενη ανισότητα μεταξύ οφειλετών και ιδιοκτητών χρηματικής περιουσίας και να απαμβλυνθούν οι εκρηκτικές επιπτώσεις της ύπαρξης της φτώχειας και της εξαθλίωσης από τη μια και του αμέτρητου πλούτου από την άλλη.

3.1.2 Πολιτικές διαχείρισης οικονομίας

Το πέρασμα από τα αρνητικά στα θετικά επιτόκια, εμπεριέχει μία κοινωνική επανάσταση. Την περίοδο που περιγράφουμε όσοι κατείχαν φτώχαιναν και όσοι χρεώνονταν πλούτιζαν. Από εδώ και στο εξής θα συμβαίνει το αντίθετο. Οικονομικά όμως, η ανατροπή αυτή, μαρτυρά την έλλειψη ταμειτηρίου. Όσο γίνεται σπανιότερα, όσο δεν υπάρχει αποταμίευση, τόσο οι οφειλέτες πρέπει να το πληρώνουν ακριβότερα. Η πτώση του κομμουνισμού, επιτάχυνε την ανισορροπία μεταξύ των διαθέσιμων καταθέσεων και των επενδυτικών αναγκών.

Επανερχόμενοι στην καπιταλιστική οικονομία παρατηρούμε πως όσο τα επιτόκια στις αγορές κεφαλαίου ως «διαχρονική τιμή» είναι χαμηλότερα από το ποσοστό της πραγματικής μεγέθυνσης του ΑΕΠ και χαμηλότερα από την «οριακή αποδοτικότητα του κεφαλαίου», του ποσοστού κέρδους ή του «εσωτερικού επιτοκίου», τα προβλήματα είναι μικρά. Οι επιχειρήσεις μπορούν να δανείζονται από τον τραπεζικό φορέα, να χρησιμοποιούν δάνεια για να διευρύνουν την παραγωγική διαδικασία και να την καθιστούν αποτελεσματικότερη, σε περιόδους όπως προαναφέραμε πρωτίστως μετά το Β παγκόσμιο πόλεμο, είναι μια «χρυσή εποχή» για αυτές.

Οι τάσεις της παγκοσμιοποίησης έχουν επομένως επιπτώσεις στην απασχόληση λόγω της ταχύτερης αύξησης της παραγωγικότητας σε σύγκριση με το ΑΕΠ, καθώς και για τους οφειλέτες λόγω των αυξανόμενων πραγματικών επιτοκίων.

Τι σημαίνει όμως αύξηση της παραγωγικότητας; Κατ' αρχάς τίποτε άλλο από παρά μείωση της εισροής εργασίας ανά μονάδα χρηματικά αξιολογημένου προϊόντος. Το τετριμμένο συμπέρασμα είναι ότι απελευθερώνεται η εργασία, η οποία μπορεί να απασχοληθεί στη διαδικασία παραγωγής μόνο εφόσον ο ρυθμός της οικονομικής μεγέθυνσης αντισταθμίζει την απελευθέρωση. Πρόσκαιρα, παρουσιάζεται και μια άλλη δυνατότητα. Η αύξηση της παραγωγικότητας σε έναν τόπο οικονομικής δραστηριότητας στον πλανητικό χώρο αυξάνει την ανταγωνιστικότητά του πρώτου και επιδρά έτσι θετικά στην αύξηση των εξαγωγών και την απασχόληση. Φυσικά, η αύξηση της παραγωγικότητας σε έναν τόπο οικονομικής δραστηριότητας σε έναν πλανητικό χώρο σημαίνει, αν θεωρήσουμε τους άλλους παράγοντες σταθερούς (*ceteris paribus*), σε κάθε περίπτωση μικρότερη εισροή εργασίας, επομένως μείωση της απασχόλησης στις παγκοσμιοποιημένες αγορές εργασίας.

Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας όμως είναι δυνατή μόνο αν χρησιμοποιείται περισσότερο σταθερό κεφάλαιο και μεγαλύτερες ποσότητες ενέργειας και πρώτων υλών. Η αύξησή της είναι ανέφικτη χωρίς την υποκατάσταση της ζωντανής με τη νεκρή εργασία, βιοτικών ενεργειών με ορυκτές.

ΠΙΝΑΚΑΣ									
Πραγματική αύξηση του ΑΕΠ και επιτόκια σε βιομηχανικές χώρες 1998-2000									
	Πραγματικό ΑΕΠ(αλλαγές σε%)			μακροπρόθεσμο επιτόκιο			διαφορά ΑΕΠ-Αύξησης%μακρ.επιτόκια		
	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000
Γερμανία	2,7	2,2	2,5	4,6	4,1	4,3	-1,9	-1,9	-1,8
Αυστρία	3,1	2,4	2,6	4,6	4,1	4,3	-1,4	-1,7	-1,7
Ελβετία	1,7	1,6	1,8	2,9	2,4	2,5	-1,2	-1,8	-0,7
ΗΠΑ	3,5	1,5	2,2	5,2	4,4	4,8	-1,7	-2,9	-2,6
Ιαπωνία	-2,6	0,2	0,7	1,5	1	1,3	-4,1	-0,8	-2,6
Ευρο-χώρες	2,9	2,5	2,7	4,7	4,2	4,3	-1,8	-1,7	-1,6
πηγή:OECD, Wirtschaftsausblick. Nr.64, Δεκέμβριος 1998									

Οι διάφορες στρατηγικές της αύξησης της παραγωγικότητας έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις χωροταξικές και χρονικές συντεταγμένες της οικονομικής δραστηριότητας: οδηγούν σε μείωση των αποστάσεων και σε επιτάχυνση του χρόνου.

Σε μια οικονομία πρωτογενούς παραγωγής οι φυσικοί πόροι έχουν γεωγραφικά όρια και οι στόχοι δεν μπορούν να αλλάξουν κατά το δοκούν, ενώ σε τόπους βιομηχανικής δραστηριότητας οι στρατηγικές στοχεύουν στη μείωση του χρόνου παραγωγής και μεταφοράς, και στη συντόμευση των αποστάσεων στο χώρο. Η δραστηριότητα του κράτους επομένως επικεντρώνεται στη δημιουργία «συστηματικής ανταγωνιστικότητας». Το κράτος παραγωγός κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο χρησιμεύει για την αύξηση της απόδοσης του ιδιωτικά επενδυμένου κεφαλαίου. Το εθνικό κράτος μετατρέπεται σε εθνικό διαμορφωτή του περιβάλλοντος της οικονομικής δραστηριότητας και της ανταγωνιστικότητας. *«για πολύ καιρό ακόμα τα κράτη θα παίζουν το ρόλο διαμεσολαβητών στην παγκόσμια οικονομία, με σκοπό την προσαρμογή των εθνικών οικονομικών πολιτικών και πρακτικών στις κρατούσες ανάγκες του παγκόσμιου φιλελεύθερου καπιταλισμού» (Cox 1999:12)*

Δεν είναι δυνατό να συνεχίζεται η εφαρμογή του μοντέλου της αύξησης της παραγωγικότητας στο χώρο και στο χρόνο, χωρίς να θιγούν οι θεμελιώδεις προϋποθέσεις του. Με δεδομένο ότι η φύση και οι φυσικοί πόροι είναι πεπερασμένοι, δε μπορούν όλοι οι άνθρωποι της παρούσας γενεάς ή των επομένων να επιδίδονται σε μια ανάλωση όπως αυτή συνηθίζεται σε ανεπτυγμένες βιομηχανικά κοινωνίες. Με άλλα λόγια, το μοντέλο αυτό στις βιομηχανικές κοινωνίες δε μπορεί να εκδημοκρατιστεί.

Το ζήτημα της διανομής αποκτά εκρηκτικότητα όταν συμπεριληφθεί ρητά ο χρόνος. Οι χρονικές διαφορές μεταξύ παρελθόντος, παρόντος και μέλλοντος μπορούν να αναχθούν με τη χρήση του ποσοστού προεξόφλησης σε συγκριτική τιμή του παρόντος. Όταν όμως το κόστος και το έσοδο δεν έχουν χρηματική αξία ή όταν δεν έχουν κοινό παρανομαστή στον χρόνο και στο χώρο, δεν υπάρχει σαφής υπολογισμός κόστους και οφέλους. Το κοινωνικό κόστος και η κοινωνική ωφέλεια πρέπει να θεωρούνται έκτακτα φαινόμενα της αγοράς. Έχουν δημιουργηθεί και προκύπτουν από την κοινωνία στο σύνολό της. Είναι ετερογενή και δε μπορούν να συγκριθούν

μεταξύ τους ποσοτικά. Σύμφωνα με τον Lawrence Summers οι οικολογικές βλάβες σε χώρες χαμηλού εισοδήματος θα πρέπει να αξιολογούνται ως λιγότερο σημαντικές από αντίστοιχες βλάβες σε χώρες υψηλού εισοδήματος. Εδώ, το υψηλό εισόδημα, το οποίο εν πολλοίς έχει προκύψει με την οικολογική χρήση των περιορισμένων πόρων του πλανήτη, αναδεικνύεται για κριτήριο για τη συνέχιση της απόσπασης φυσικών πόρων. Συνοπτικά όταν λαμβάνουμε υπόψη μας την πλανητική διάσταση, η συζήτηση για την παραγωγικότητα δε μπορεί να διαχωριστεί από τη συζήτηση για τη διανομή και τη δικαιοσύνη.

3.2 Η άλλη όψη της ανάπτυξης

Η άνοδος ρεκόρ της οικονομίας και της κατανάλωσης προκαλεί παράπλευρες απώλειες στο περιβάλλον και τις συνθήκες ζωής των φτωχών του πλανήτη.

Παρά την χωρίς προηγούμενο ανάπτυξή της τα τελευταία χρόνια, η παγκόσμια οικονομία δεν έχει καταφέρει να βελτιώσει την κατάσταση του πλανήτη ούτε και να ικανοποιήσει τις βασικές ανάγκες εκατομμυρίων ανθρώπων οι περισσότεροι απ'τους οποίους είναι καταδικασμένοι να ζουν σε γκέτο, χωρίς ασφαλές πόσιμο νερό, σύμφωνα με νέα μελέτη του ανεξάρτητου think tank <worldwatch institute>.

Πέρυσι, η παγκόσμια οικονομία σημείωσε αυξήσεις ρεκόρ τόσο στην παραγωγή όσο και στην κατανάλωση αλλά και τους ρυθμούς ανάπτυξης, όμως, αυτή η δυναμική δεν μεταφράστηκε σε βελτίωση των όρων ζωής για τη μεγάλη πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού.

‘Περίπου ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι ακόμη δε μπορούν να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες’, λέει ο Eric Assadourian, επικεφαλής της ομάδας που συνέταξε την έκθεση το 2006. ‘1,1 δισεκατομμύριο άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε βελτιωμένο σύστημα ύδρευσης, ενώ 2,6 δις. ζουν χωρίς βελτίωση των συνθηκών και των υποδομών υγείας και υγιεινής’.

Από την άλλη, η μελέτη που έχει τίτλο 'Vital Signs 2006-2007 Economic Gains Mask Underlying Crisis' από την οποία αντλήσαμε και τις πληροφορίες για το παρόν κεφάλαιο, αναφέρει πως τα οικονομικά κέρδη κρύβουν την οικονομική κρίση που σοβεί κάτω από τα οικονομικά κέρδη που ευημερούν.

Κατά το 2005, το Ακαθάριστο Παγκόσμιο Προϊόν ανήλθε στο ποσό ρεκόρ των 5,9 τρις. Δολλαρίων. Ένα δις. Άνθρωποι χρησιμοποίησαν το ίντερνετ και οι πωλήσεις κινητών τηλεφώνων ξεπέρασαν τα 800 εκ. κομμάτια. Το 2005, επίσης η αυτοκινητοβιομηχανία κατασκεύασε 64 εκ. καινούργια αυτοκίνητα, οι διαφημιστές ξόδεψαν 570 εκ. δολάρια και η παραγωγή κρέατος ανήλθε (ρεκόρ και πάλι) στους 265 εκ. τόνους. Και στην κορυφή όλων των οικονομικών ρεκόρ παραγωγής και κατανάλωσης ήταν η ενεργειακή βιομηχανία (πετρέλαιο, αέριο ως βιοκαύσιμα και υδροηλεκτρικά).

Κατά την έρευνα του ινστιτούτου worldwatch, δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί αν όλα αυτά είναι ενδείξεις ευημερίας ή προειδοποιητικά σημάδια. Σίγουρα πολλές από αυτές τις δραστηριότητες ωφελούν τους ανθρώπους, αλλά όλες μαζί έχουν σημαντικές επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Για παράδειγμα, η όλο και μεγαλύτερη χρήση των αυτοκινήτων αυξάνει τη δυνατότητα προσωπικής μετακίνησης και ταυτόχρονα αυξάνει την κατανάλωση του πετρελαίου που προκαλεί ρύπανση της ατμόσφαιρας, αλλά και το κυκλοφοριακό και την εξάπλωση των προαστίων που συνδέονται με την παχυσαρκία και τη διάβρωση των τοπικών κοινωνιών.

Αν ο καθένας από εμάς κατανάλωνε το αντίστοιχο με το μέσο όρο των πλουσίων χωρών, ο πλανήτης θα μπορούσε να υποστηρίξει μόνο 1,8 δις. Ανθρώπους, ενώ σύμφωνα με τη μελέτη ο σημερινός πληθυσμός των 6,5 δις. Θα αυξηθεί στα 10 δις. ως το 2050, ενώ περιβαλλοντικά, ο κόσμος είναι σήμερα πió ευάλωτος από ποτέ. Είναι άλλωστε οι περιβαλλοντικές καταστροφές που έχει ήδη υποστεί-και συνεχίζει να υφίσταται- ο πλανήτης.

Αυτές οι τάσεις, περιβαλλοντικές και οικονομικές, συνδέονται μεταξύ τους και κατά την έκθεση της έρευνας είναι προειδοποιητικά σημάδια. Επισημαίνει πως περίπου το 80% της ενέργειας προέρχεται από το πετρέλαιο, τον άνθρακα, ορυκτά καύσιμα δηλαδή, που συμβάλλουν στο φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Ενώ λοιπόν το μεγαλύτερο μέρος του κόσμου συνεχίζει να χρησιμοποιεί ορυκτά καύσιμα, η έκθεση επισημαίνει και κάποιες θετικές τάσεις σχετικά με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Το 2006 για παράδειγμα, η ισχύς των σταθμών αιολικής ενέργειας αυξήθηκε κατά 25%, από φωτοβολταϊκά, κατά 45% και η χρήση βιοκαυσίμων κατά 20%.

Αυτές οι εξελίξεις είναι εντυπωσιακές και θα προκαλέσουν σημαντικές αλλαγές στις αγορές ενέργειας μέσα στα επόμενα πέντε χρόνια, όπως αναφέρει ο πρόεδρος του Ινστιτούτου Christopher Flavin , μόνο που δυστυχώς η μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας θα πρέπει να επιταχυνθεί ώστε να αποτραπούν οικολογικές και οικονομικές κρίσεις που θα έρθουν σαν συνέπεια της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα, και κάτι τέτοιο είναι λίγο δύσκολο λόγω ανυπολόγιστων συμφερόντων του παγκόσμιου πετρελαϊκού τραστ.

3.3 Επιδράσεις στο περιβάλλον

Οι επιπτώσεις από την άνοδο της θερμοκρασίας θα ενταθούν τις ερχόμενες δεκαετίες, και ο κύριος υπεύθυνος γι' αυτό είναι ο άνθρωπος, προβλέπει στη νέα της έκθεση η Διακυβερνητική Επιτροπή για την Αλλαγή του Κλίματος (IPCC). Περισσότεροι από δύο χιλιάδες επιστήμονες και 154 κυβερνήσεις συμμετείχαν στη συγγραφή της έκθεσης, στην οποία θα παρουσιαστούν τα σοβαρότερα στοιχεία που διαθέτουμε μέχρι σήμερα για τη σχέση μεταξύ των ανθρώπινων δραστηριοτήτων – έκλυση αερίων του θερμοκηπίου που προέρχονται από την καύση ορυκτών καυσίμων- και την άνοδο της θερμοκρασίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Δύο ακόμη εκθέσεις θα ακολουθήσουν σύντομα στις οποίες θα περιγράφονται οι επιπτώσεις από την άνοδο της θερμοκρασίας, πιθανοί τρόποι αντιμετώπισής τους και οι επιλογές που διαθέτουμε ώστε να αντιστρέψουμε αυτή την τάση.

Η κύρια διαφορά της έκθεσης από τις τρεις προηγούμενες (1990, '97, 2001) είναι η παραδοχή ότι «κατά πάσα πιθανότητα» (ποσοστό άνω του 90%) η αύξηση της θερμοκρασίας οφείλεται σε ανθρώπινες δραστηριότητες. Η δεύτερη σημαντική διαφορά είναι ότι τα νέα στοιχεία επιτρέπουν στους επιστήμονες να προβλέψουν με μεγαλύτερη ακρίβεια τις μελλοντικές αλλαγές και επιπτώσεις. «Κατά πάσα πιθανότητα», λοιπόν, μέχρι το 2100 η στάθμη της θάλασσας θα αυξηθεί κατά μισό μέτρο, χιόνι θα υπάρχει μόνο στα ψηλότερα βουνά, οι έρημοι θα μεγαλώσουν, οι ωκεανοί θα γίνουν όξινοι καταδικάζοντας κοραλλιογενείς υφάλους και ατόλες και οι καύσωνες συχνοί και θανατηφόροι.

Παρά το γεγονός ότι οι ΗΠΑ περιφρονούν το Πρωτόκολλο του Κιότο και η κυβέρνηση Μπους αρνείται σθεναρά να θεσπίσει όρια στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, ο Αμερικανός πρόεδρος στην πρόσφατη ομιλία του για την κατάσταση του έθνους πραγματοποίησε μια μικρή στροφή καλώντας τους Αμερικανούς να περιορίσουν την κατανάλωση ορυκτών καυσίμων κατά 20% μέχρι το 2017 και να αυξήσουν τη χρήση των εναλλακτικών καυσίμων. Βεβαίως, ο κ. Τζορτζ Μπους τοποθέτησε το θέμα της ενέργειας στο γενικότερο πλαίσιο του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας» και όχι της προστασίας του περιβάλλοντος ή του περιορισμού των κλιματικών αλλαγών.

Ίσως όμως αυτή η, έστω μικρή και για άλλους λόγους, στροφή του κ. Μπους να αντανakλά μια ευρύτερη αλλαγή στις ΗΠΑ. Μια ημέρα πριν από τις εξαγγελίες του κ. Μπους, δέκα αμερικανικές εταιρείες-κολοσσοί (GE, Alcoa, DuPont, Duke Energy κ.α.) ζήτησαν την επιβολή (!) ορίων εκπομπής διοξειδίου του άνθρακα σε ομοσπονδιακό επίπεδο και μείωσή τους κατά 30% σε σχέση με τα σημερινά επίπεδα εντός 15 ετών. Οι εταιρίες αντιλαμβάνονται πλέον ότι η επιβολή ορίων είναι προ των πυλών και έτσι, κάνοντας το πρώτο βήμα, προσπαθούν να επηρεάσουν τους νομοθέτες και να αποφύγουν την επιβολή αυστηρότερων ορίων και ο άλλος λόγος είναι ο περιορισμός του κόστους λειτουργίας και των εξόδων γενικότερα από την υιοθέτηση «πράσινων λύσεων».

Κεφάλαιο 4^ο

4.1 Οικονομική παγκοσμιοποίηση και φτώχεια

Υπάρχουν τρία βασικά θέματα στα οποία θα επιστήσουμε την προσοχή μας.

- ο σχεδιασμός των χρεών μεταξύ των αναπτυσσόμενων και των ανεπτυγμένων χωρών και άλλες οπτικές δανεισμού.
- η αντιμετώπιση των συνεπειών των υπερβολικών χρεών, και τέλος,
- τα θέματα που σχετίζονται με το παγκόσμιο αποταμιευτικό σύστημα.

4.2 Συμπεριφορά δανεισμού

Στις περισσότερες θρησκείες, υπήρχε για πολύ καιρό μια ισχυρή ηθική καθοδήγηση όσον αφορά τον τρόπο δανεισμού, αντικατοπτρίζοντας έτσι την ανισορροπία της οικονομικής δύναμης μεταξύ των δανειστών και των δανειζόμενων. Υπάρχουν χιλιάδες προβλέψεις κατά της εκμετάλλευσης. Η επέτειος έχει επικεντρωθεί στη σημασία της συγχώρεσης των χρεών, έτσι ώστε να δώσει την ευκαιρία για ένα νέο ξεκίνημα σε αυτούς που έχουν ξεχρεώσει. Η οικονομική της αγοράς έχει παραμερίσει αυτές τις έγνοιες. Τα συμφέροντα καθορίζονται από το νόμο της ζήτησης και της προσφοράς, όπως ο νόμος της ζήτησης και της προσφοράς καθορίζει την τιμή στα μήλα και τα πορτοκάλια. Οι πιστωτικές αγορές είναι ατελείς, καθώς οι δανειζόμενοι, τυπικά, έχουν πρόσβαση σε περιορισμένο αριθμό πηγών πίστωσης (συνήθως μία, δύο ή τρεις), ενώ οι πιστωτές αντιμετωπίζουν μεγάλο αριθμό δανειζόμενων. Οι δανειζόμενοι, τυπικά, είναι πιο φτωχοί από τους δανειστές, και

συνήθως στρέφονται σ' αυτούς σε περιόδους κρίσεις, όταν οι ανάγκες τους δεν μπορούν να αναβληθούν. Οι δανειστές βρίσκονται σε πειρασμό να επωφεληθούν από τις ασυμμετρίες της μεταξύ των δυνάμεις, ώστε να κερδίσουν ένα πλεονέκτημα. Αλλά η δομή των διεθνών αγορών χρήματος τοποθετεί τις φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες σε μειονεκτική θέση.

Οι πλούσιες χώρες μπορούν καλύτερα να αντιμετωπίσουν τους κινδύνους από την αναλογία επιτοκίων και την αστάθεια των ανταλλαγών, ενώ αυτή η αστάθεια έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Αλλά είναι γεγονός, ότι τα συμβόλαια χρεών – ακόμα και όταν ο δανεισμός δεν έχει γίνει από ιδιώτες πιστωτές αλλά από κυβερνητικούς θεσμούς – μεταφέρουν τον κίνδυνο στις φτωχές αναπτυσσόμενες χώρες. Οι συνέπειες είναι καταστροφικές. Όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες αύξησαν τα επιτόκια στο τέλος της δεκαετίας του 70' και στις αρχές της δεκαετίας του 80', δεν ενδιαφέρθηκαν καθόλου για τις συνέπειες της πράξης τους σε άλλες περιοχές, συμπεριλαμβανομένης της Λατινικής Αμερικής, η οποία ήταν αναγκασμένη να δανείζεται υπέρογκα χρηματικά ποσά (με αρνητικό πραγματικό επιτόκιο). Αυτό οδήγησε τη Λατινική Αμερική σε κρίση κατά τη δεκαετία του 80'. Το 2002, η Μολδαβία της οποίας το εισόδημα αντιπροσωπεύει το 70% μετά την πτώση του Κομμουνισμού, έπρεπε να ξοδέψει τρία τέταρτα του δημόσιου προϋπολογισμού της για την αποπληρωμή ξένων χρεών. Το φορτίο αυξήθηκε ακόμη περισσότερο όταν η Ρωσία, με την οποία είχε συνδεθεί η κυκλοφορία του, υποτιμήθηκε πολύ κατά το 1998.

Οι πιο ανεπτυγμένες χώρες και κυρίως οι κυβερνητικοί θεσμοί, θα έπρεπε να είναι σε θέση να συμβουλευθούν τις χώρες όσον αφορά στο επίπεδο των χρεών, και στο πώς να αντιμετωπίζουν τους κινδύνους. Και ακόμη πιο σημαντικό, θα έπρεπε να ευαισθητοποιούνται σχετικά με τις συνέπειες που θα έχουν για τους φτωχούς. Όμως, οι δανειστές δεν ενεργούν έτσι, αλλά αντίθετα, συχνά προσφέρουν τις συμβουλές τους οι οποίες αυξάνουν υπερβολικά τους κινδύνους, στους οποίους αυτά τα άτομα είναι εκτεθειμένα. Το πιο αξιοσημείωτο, ήταν η επαναλαμβανόμενη συμβουλή προς τις αναπτυσσόμενες χώρες να απελευθερώσουν τις αγορές χρήματος στις αποσταθεροποιητικές και κερδοσκοπικές ροές χρήματος.

Αυτό είναι ένα παράδειγμα στο οποίο παραμερίζουν τις ευθύνες τους και επιτρέπουν στον βωμό των συμφερόντων να κυριαρχεί στη συμπεριφορά τους. Οι υπεύθυνοι της Wall Street μπορεί να έβγαλαν χρήματα από το άνοιγμα των αγορών στις ανεπτυγμένες χώρες, αλλά προς το παρόν, δεν υπάρχει κανένα στοιχείο ή θεωρία ότι η απελευθέρωση της αγοράς χρήματος οδήγησε σε γρήγορη ανάπτυξη, αλλά αντίθετα, υπήρχαν στοιχεία και θεωρίες ότι οδήγησε σε μεγάλη αστάθεια. Και είναι οι φτωχοί που επιβαρύνθηκαν από την αστάθεια. Τελευταία, ακόμη και η IMF (International Monetary Fund, στο εξής IMF ή ΔΝΤ Διεθνές Νομισματικό Ταμείο) αναγνώρισε ότι είναι πολύ αργά για αυτές τις χώρες, οι οποίες αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν τις συμβουλές τους με καταστροφικές συνέπειες.

Κατά τον ίδιο τρόπο, πριν από τη Ρωσική κρίση, η IMF συμβούλεψε τη Ρωσία να μετατρέψει ένα μέρος των χρεών από ρούβλια σε δολάρια. Ήξερε, ή έπρεπε να ξέρει, ότι αυτή η κίνηση εκθέτει τη χώρα σε τεράστιο κίνδυνο και περιορίζει τη δυνατότητα προσαρμογής της. Ήταν ξεκάθαρο ότι το επίπεδο συναλλάγματος ήταν υπερτιμημένο. Αλλά με τα χρέη μετατρέψιμα σε δολάρια, όταν η Ρωσία 'απαξιώθηκε', το όφελος που μετατοπίστηκε στις εξαγωγές και η αντικατάσταση των εισαγωγών από την υποτίμηση αντισταθμίστηκε από το κόστος στους ισολογισμούς

Αντί να δουλεύουν για να μειώσουν τις αποτυχίες της αγοράς ή να αντισταθμίσουν τις συνέπειες (π.χ. να βοηθήσουν τις αγορές να αναπτύξουν υπολογίσιμα συμβόλαια στα οποία οι πλούσιοι θα αναλάμβαναν περισσότερο κίνδυνο από τη διακύμανση του συναλλάγματος και το ύψος των επιτοκίων) η IMF και άλλοι δανειστές ανεπτυγμένων χωρών, έκαναν ό,τι μπορούσαν για να επιβεβαιώσουν ότι όλες οι χώρες που υπέγραψαν αυτά τα άδικο συμβόλαια θα τα εκπλήρωναν έναντι οποιουδήποτε κόστους για το λαό τους.

Κάποιος θα μπορούσε να σκεφθεί ότι οι μεγάλες και καλά πληροφορημένες εταιρείες, βρίσκονται σε καλύτερη κατάσταση ανάπτυξης και αντιμετωπίζουν ευκολότερα τους εμπορικούς κινδύνους που σχετίζονται με τέτοιες επενδύσεις, από τις φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες. (Οι κίνδυνοι που σχετίζονται με πολιτική αστάθεια ασφαλιζονται σε ειδικές διακρατικές εταιρείες, όπως η MIGA και η OPIC).

Παρόλα αυτά, η διεθνής οικονομική επιτροπή, η Η.Π.Α. και άλλες κυβερνήσεις επικροτούσαν τέτοια συμβόλαια. Πράγματι, στο πιο ακραίο παράδειγμα, οι ΗΠΑ ενθάρρυναν την Ινδία να υπογράψει τέτοιο συμβόλαιο με την Επρον η οποία (όπως αποδείχθηκε) θα είχε πετύχει ένα κέρδος της τάξης του 20%, αν και η εταιρεία αντιμετώπιζε μικρό κίνδυνο, και παρόλο που για να επιτευχθεί αυτή η κερδοφορία, η τιμή του ρεύματος θα ήταν υπερβολικά υψηλή, κάτι που θα ελάττωνε την ανταγωνιστικότητα της Ινδίας, ή ενθάρρυναν την κυβέρνηση της Ινδίας να παραχωρήσει τεράστιες επιχορηγήσεις εξαιλείφοντας δαπάνες απαραίτητες για την υγεία και την εκπαίδευση.

Ακόμα χειρότερα, όταν τα προβλήματα είχαν δημοσιοποιηθεί, ακόμα και όταν υπήρχαν ξεκάθαρες ενδείξεις διαφθοράς (κάτι που έγινε έντονα, για παράδειγμα, από τις ΗΠΑ στην περίπτωση της Ινδονησίας), οι ΗΠΑ επέμειναν για την ‘αγιότητα’ αυτών των συμβολαίων, ασκώντας πίεση να μην καταργηθούν οι συμφωνίες, τοποθετώντας τα εμπορικά συμφέροντα των ΗΠΑ πάνω από την ευημερία αυτών της αναπτυσσόμενης χώρας.

4.3.1 Αντιμετώπιση των κρίσεων: Πολιτική

Με δεδομένο το σημαντικό κίνδυνο, το οποίο έχουν αναλάβει οι αναπτυσσόμενες χώρες, δεν μας εκπλήσσει το γεγονός ότι, αυτές οι χώρες έχουν αντιμετωπίσει επαναλαμβανόμενες κρίσεις, και, όπως έχουμε παρατηρήσει, συχνά αυτές είναι κυρίως αποτέλεσμα γεγονότων που σημειώνονται εκτός των συνόρων της χώρας. Είναι δύσκολη η επιλογή του τρόπου αντιμετώπισης. Υπάρχουν κίνδυνοι που σχετίζονται με διαφορετικούς τρόπους αντιμετώπισης, και οι διάφορες πολιτικές επηρεάζουν το ποιος θα αναλάβει τον κίνδυνο . Η ηθική μπορεί πάλι να μας βοηθήσει να αποφασίσουμε ποιων τα συμφέροντα έχουν προτεραιότητα: αυτά, για παράδειγμα, των διεθνών τραπεζών που έχουν δανείσει στη χώρα, που βρίσκεται σε κρίση, χρήματα, ή των φτωχών ανθρώπων μέσα στη χώρα. Η Ινδονησία, είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα. Η IMF παραχώρησε 22 δισεκατομμύρια δολάρια ως εγγύηση στις Δυτικές τράπεζες, αλλά μετά επέμειναν ότι οι ενισχύσεις που προορίζονταν για το φαγητό και τα καύσιμα των φτωχών θα έπρεπε να κοπούν – αλλά δεν υπήρχαν αρκετά χρήματα (παρόλο που τα χρήματα αυτά δεν ήταν παρά ένα μικρό μέρος των εγγυήσεων που δίνονταν στις τράπεζες).

Το αποτέλεσμα ήταν μια κρίση ανεργίας και κατάρρευση των πραγματικών μισθών, λόγω της πολιτικής που η IMF επέμενε να ακολουθηθεί. Είναι φανερό, ότι η ευημερία των φτωχών δεν γίνεται δεκτή, ενώ η ευημερία των εταιρειών, όχι μόνο γίνεται δεκτή, αλλά ενθαρρύνεται.

Το ΔΝΤ, επίσης, επέμενε στην αντίθετη φορολογία και νομισματική πολιτική, με αναμενόμενο αποτέλεσμα η οικονομική καθοδική πορεία να γίνει ακόμη χειρότερη – πράγματι, σημειώθηκε μεγάλη υποτίμηση (παρόλο που το Αμερικάνικο Υπουργείο Οικονομικών επέμενε η λέξη να μην χρησιμοποιηθεί) – και με τεράστιες δυσκολίες. Οι πολιτικές σήμαιναν ότι υπήρχε ένα θετικό πλεόνασμα, το οποίο επέτρεπε στις χώρες να εξοφλήσουν τα χρέη που χρωστούσαν. Για ακόμη μια φορά, τα συμφέροντα των ξένων δανειστών τοποθετούνταν υψηλότερα από αυτών μέσα στη χώρα, και κυρίως των φτωχών.

Κατά τον ίδιο τρόπο, οι διεθνείς θεσμοί και οι άλλες χώρες μπορούν να αποφασίσουν το πότε και το πώς θα βοηθήσουν τη χώρα που αντιμετωπίζει την κρίση. Η Ιαπωνία είναι ένα παράδειγμα του τι θα έπρεπε να θεωρείται ηθική συμπεριφορά (που δεν χρειάζεται να είναι άσχετο από την συμπεριφορά των ιδίων συμφερόντων), με την γενναιόδωρη προσφορά των 100 δις. που έκανε στους γείτονές της στην Ανατολική Ασία κατά τη διάρκεια της κρίσης του 1997-1998. Αυτή η προσφορά είχε ως στόχο να βοηθήσει τις οικονομίες τους.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν αντίθετες με αυτή την πράξη. Τοποθετώντας τα γεωπολιτικά συμφέροντα πάνω από την ευημερία των ατόμων μέσα στην περιοχή, οι Ηνωμένες Πολιτείες έκαναν ό,τι μπορούσαν για καταστρέψουν αυτή την πρωτοβουλία (και το πέτυχαν). Αργότερα, όταν η Ιαπωνία έκανε μια πιο χαμηλή, αλλά και γενναιόδωρη προσφορά στην Miyazawa, δίνοντας της 30 δις., οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να επιβεβαιώσουν ότι όσο γίνεται περισσότερα χρέη θα ξαναχρησιμοποιούνταν – για να προσεγγίσουν τους δυτικούς επενδυτές και δανειστές. Παρόλο που οι Ηνωμένες Πολιτείες προέβαλλαν ως επιχείρημα ότι το να ξοδεύουν τα χρέη μ' αυτό τον τρόπο είναι καλό για τις χώρες που αντιμετωπίζουν κρίση, στην πραγματικότητα, έβαζαν τις ανησυχίες τους πάνω από αυτές τις χώρες.

4.3.2 Αντιμετώπιση των κρίσεων : Η περίπτωση της Αργεντινής

Τα γεγονότα που οδήγησαν στην κρίση της Αργεντινής, και αυτά που σημειώθηκαν μετά, δίνουν τη δυνατότητα να εξετάσουμε ένα πλήθος πολύπλοκων ηθικών θεμάτων. Για ένα πράγμα δεν υπάρχει καμία αμφιβολία: ότι έγινε μεγάλο κακό στους κατοίκους της Αργεντινής. Η λιμοκτονία και η κακή διατροφή εξαπλώθηκαν σε μια χώρα πλούσια σε φυσικούς και γεωργικούς πόρους. Η υπαιτιότητα είναι μοιρασμένη. Πολλοί την αποδίδουν σε σύμπτωση. Η IMF, για παράδειγμα, που συμπεριφερόταν στην Αργεντινή σαν να ήταν 'άριστη μαθήτριά', επιτρέποντας της εύκολη πρόσβαση στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου, ξαφνικά άλλαξε τη στάση της, και άρχισε να την κατηγορεί για πολιτική διαφθορά (πολλοί από τους πολιτικούς που κατηγορήθηκαν για διαφθορά είναι οι ίδιοι με αυτούς που πριν από λίγο είχαν επαινεθεί για την συμπεριφορά τους) και για σπατάλη των κυβερνώντων.

Η κεντρική πολιτική δεν ήταν διεφθαρμένη – κατά την εποχή της κρίσης, το έλλειμμα σαν ποσοστό του ΑΕΠ ήταν μόνο 3%, και με βάση το μέγεθος της έλλειψης, αυτός ο αριθμός ήταν μικρός. (Το benchmarking των οικονομολόγων είναι το δομικό έλλειμμα ή το έλλειμμα που θα παρουσίαζε η οικονομία αν λειτουργούσε σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης). Με αυτούς τους όρους, υπήρχε σίγουρα πλεόνασμα. Συγκρίνοντας διαπιστώνουμε ότι, οι ΗΠΑ το 1992, κατά τη διάρκεια της μεγάλης έλλειψης (η οποία ήταν ηπιότερη από αυτή της Αργεντινής) είχε έλλειμμα κοντά στο 5% του ΑΕΠ. Πράγματι, θα μπορούσε να έχει αποδοθεί στην ακατάλληλη πολιτική διεύρυνσης. Η κυβέρνηση είχε, πράγματι, περιορίσει τις απαραίτητες δαπάνες (δηλαδή καθαρές δαπάνες χωρίς τα επιτόκια) κατά 10% τα δυο τελευταία χρόνια, πράγμα το οποίο αποτελεί μια εντυπωσιακή πολιτική κίνηση.

Οι πηγές του ελλείμματος ήταν τα επιτόκια από προηγούμενα χρέη, συμπεριλαμβανομένων και των ξένων χρεών, η ιδιωτικοποίηση της δημόσιας ασφάλειας και η γενική οικονομική πτώση. Αν η κυβέρνηση δεν είχε δανειστεί τόσα πολλά στο παρελθόν, τώρα θα μπορούσε να έχει πλεόνασμα. Αν η κυβέρνηση είχε εφαρμόσει φορολογική πολιτική διεύρυνσης, ή είχε υποτιμήσει το νόμισμά της, έτσι ώστε οι εξαγωγές να μπορούσαν να αυξηθούν και οι εισαγωγές να μπορούσαν να

περιορισθούν, τότε θα μπορούσε να μην υπάρχει έλλειμμα ή τουλάχιστον, να ήταν μικρότερο. Η χώρα είχε δεχθεί πολιτικές συμβουλές και κέρδισε τον σεβασμό στις αρχές της δεκαετίας του 90'.

Αλλά αυτές οι πολιτικές οδήγησαν, με μεγάλη πιθανότητα, σε καταστροφικά αποτελέσματα. Το να παραχωρεί κανείς αυτές τις συμβουλές, μη δίνοντας την προσήκουσα σημασία στις πιθανές συνέπειες, είναι κάπως ανήθικο, πόσο μάλλον όταν η ίδια πλευρά παραχώρησε περισσότερες συμβουλές, που λειτούργησαν μαζί με τον προβλεπόμενο τρόπο. Για παράδειγμα, η ιδιωτικοποίηση της δημόσιας ασφάλειας σχεδόν πάντα χειροτερεύει τον κρατικό προϋπολογισμό.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου η δημόσια ασφάλεια είχε ιδιωτικοποιηθεί, το έλλειμμα θα μπορούσε να είναι 8% του ΑΕΠ το 1992. Αυτό, από μόνο του, δεν θα ήταν απαραίτητα πρόβλημα, αν ο δέκτης του κεφαλαίου της, τώρα ιδιωτικοποιημένης, δημόσιας ασφάλειας είχε αποφασίσει να επενδύσει τα κεφάλαια σε κρατικά ομόλογα, έτσι ώστε να υπάρχει έτοιμο απόθεμα κεφαλαίων για να καλύψει την (φανερή) αύξηση του κυβερνητικού ελλείμματος. Πρόβλημα υπάρχει, όταν η κυβέρνηση είναι αναγκασμένη, καθώς βρίσκεται σε ύφεση, να διατηρεί φορολογική ισορροπία, μη λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η δημόσια ασφάλεια έχει ιδιωτικοποιηθεί. Γι' αυτό επιβάλλει ένα αθροιστικά μεγάλο αντιτιθέμενο φορτίο στην οικονομία.

Οι υφέσεις είναι αναπόφευκτες, κυρίως στην σημερινή άκρως άστατη οικονομία. Εφόσον η ύφεση είναι αναπόφευκτη, εφόσον ένας θεσμός (όπως η IMF) έχει ως στόχο πάντα την ισορροπία του προϋπολογισμού, ή έστω και μικρές διακυμάνσεις αυτής, ακόμη και σε περίοδο ύφεσης, τότε η ιδιωτικοποίηση της δημόσιας ασφάλειας σίγουρα θα οδηγήσει σε καθοδική πορεία της οικονομίας.

Έτσι, η IMF δάνεισε στην Αργεντινή, και μάλιστα δεν αποθάρρυνε, αλλά αντίθετα ενθάρρυνε τα δάνεια αυτά, με αποτέλεσμα η Αργεντινή να γίνει ο μεγαλύτερος οφειλέτης του κόσμου. Τα κεφάλαια, ήταν φανερό, ότι θα βοηθούσαν την Αργεντινή να προσαρμοστεί στις διαρθρωτικές αλλαγές οι οποίες θα της έδιναν τη δυνατότητα να αναπτυχθεί γρήγορα στο μέλλον. Βάζουμε στην άκρη, σ' αυτό το σημείο, τις κριτικές για την πιθανή αποτελεσματικότητα αυτών των αλλαγών στην

προώθηση της ανάπτυξης. Επικεντρωνόμαστε στο γεγονός ότι δανείζοντας τόσα πολλά στην Αργεντινή, και ειδικά δεδομένης της συναλλαγματικής της ισοτιμίας, την εξέθεταν σε μεγάλους κινδύνους. Συνδεδεμένη με το δολάριο, με αξιοσημείωτο εμπόριο έξω από την περιοχή του δολαρίου, με την Ευρώπη και τη Βραζιλία, υπήρχε περισσότερο από μια μικρή πιθανότητα ότι το συνάλλαγμα της θα υπερτιμούνταν. Ακόμη κι αν φαίνεται ότι τα μέτρια επίπεδα χρέους της γίνονται αστήρικτα όταν τα επιτόκια αυξάνονται υπερβολικά, φαινόμενο για το οποίο μερικές φορές δεν είναι υπαίτιος ο δανειζόμενος. Όπως έχουμε αναφέρει, οι ανεπτυγμένες χώρες ανάγκασαν τις αναπτυσσόμενες να αναλάβουν τον κίνδυνο του ύψους των επιτοκίων και της αστάθειας του συναλλάγματος.

Η κρίση της Ανατολικής Ασίας οδήγησε σε υψηλού κινδύνου αγορές, με αποτέλεσμα το χρέος της Αργεντινής να μετατραπεί ραγδαία σε πρόβλημα. Μετά, υπήρχε κι ένας φαύλος κύκλος: το υπερτιμημένο συνάλλαγμα και τα υψηλά χρέη οδήγησαν σε ακόμη μεγαλύτερα επίπεδα επιτοκίων, επιδεινώνοντας έτσι τα προβλήματα των χωρών αυτών. Ακόμη και μια μέτρια υποτίμηση μπορεί να οδηγήσει σε ένα αβάσταχτο χρέος ως ποσοστό στο ΑΕΠ. Η πραγματική υποτίμηση οδήγησε σε χρέος του ΑΕΠ της τάξης του 150%. Οι δανειστές θα έπρεπε να γνώριζαν ότι υπάρχει σοβαρός κίνδυνος υποτίμησης οποιασδήποτε υπερτιμημένης μεταβλητής— η λύση ότι η διόρθωση της ανατίμησης μπορεί να γίνει με γρήγορες βελτιώσεις στην παραγωγή ή μεγάλες μειώσεις στις τιμές, δεν ήταν και πολύ λογική – και σύντομα θα έπρεπε να αντιληφθούν τον κίνδυνο στον οποίο εξέθεταν την Αργεντινή.

Μπορεί να πει κάποιος ότι αυτό είναι αρμοδιότητα των δανειζομένων, και όχι των δανειστών, αλλά αυτό, φαίνεται πολύ εύκολο για όσους που βρίσκονται απέξω (για τους μη συναλλασσόμενους). Γιατί οι δανειστές υποτίθεται ότι πρέπει να είναι πιο εκπαιδευμένοι στην ανάλυση των κινδύνων και στο να αξιολογούν ένα λογικό χρέος. Τώρα, έχοντας δανείσει τόσα πολλά, τίθεται το ερώτημα, πώς αντιμετωπίζει ο δανειστής (η IMF), ότι ο δανειζόμενος δεν μπορεί να ξεχρεώσει;

Ο δανειστής έχει μεγαλύτερη ευθύνη της κατάστασης (όπως και άλλοι που παραχωρούν συμβουλές). Ο κόσμος είναι στοχαστικός, και μια στροφή των καλά σχεδιασμένων διεθνών γεγονότων, μπορεί να οδηγήσει σε μεγάλα χρέη. Στην περίπτωση της Αργεντινής, παρόλα αυτά, υπάρχει η ιδιαίτερη κατάσταση ότι τα χρέη

ήταν πολύ υψηλά, δεδομένου του επιπέδου της διεθνούς αστάθειας στο συναλλάγμα και στα επιτόκια: θα υπήρχε συγκεκριμένη πιθανότητα σφάλματος. Όταν οι δανειστές έχουν ένα υψηλό επίπεδο υπαιτιότητας σχετικά με το υπερβολικό χρέος, έχουν, όπως έχω πει, ηθική ευθύνη να λειτουργήσουν με τρόπο που προστατεύει τους φτωχούς.

Αλλά αυτό δεν το κάνει η IMF. Αντίθετα, επιβάλλει σκληρά φορολογικά μέτρα και ενθαρρύνει τη χώρα να παραμείνει στο καθορισμένο επίπεδο συναλλάγματος.

Σίγουρα, το «πακέτο» των πράξεων προκάλεσε, και αναμενόταν ότι θα προκαλέσει, ανείπωτα προβλήματα. Επίσης, δεδομένης της προβλεπτικότητας των μεταγενέστερων πράξεων, ακόμη και οι πρόσφατες πράξεις μπορούν να θεωρηθούν «ανήθικες».

4.3.3 Αντιμετωπίζοντας τις κρίσεις: Καθεστώς πτώχευσης

Όπου υπάρχει δάνειο, υπάρχει το ρίσκο ότι ο δανειζόμενος δεν θα μπορέσει να το ξεπληρώσει, ή ότι αν τα καταφέρει, θα το κάνει με πολλές δυσκολίες για αυτόν και την οικογένειά του. Ο τρόπος με τον οποίο οι χώρες αντιμετωπίζουν αυτές τις καταστάσεις μπορεί να θεωρηθεί και ως εθνικό και ως οικονομικό θέμα.

Από την μια πλευρά, είναι εθνικό θέμα γιατί εξετάζει ακριβώς πώς η κοινωνία ισορροπεί τα συμφέροντα των προνομιούχων και των δυνατών, ενάντια σε αυτά των λιγότερο προνομιούχων.

Στην αρχαιότητα, όσους δεν μπορούσαν να ξεπληρώσουν αυτά που χρωστούσαν τους πέταγαν στη θάλασσα με μια πέτρα δεμένη στο ένα τους πόδι: η τιμωρία ήταν πολύ αυστηρή.

Τον 19ο αιώνα στην μεγάλη Βρετανία, όσους δεν πλήρωναν τα χρέη, τους έστελναν σε ειδικές φυλακές, όπως περιγράφεται πολύ γραφικά σε κάποια βιβλία του “Dickens”. Οι άρχοντες που δεν πλήρωναν τα χρέη τους δέχονταν εισβολή από τις κυβερνήσεις των κρατών που τους δάνειζαν τα χρήματα. Το Μεξικό τό κατέλαβαν η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία με την Αίγυπτο. Η ίδια τακτική συνεχίστηκε και τον

20^ο αιώνα, με τον βομβαρδισμό του Καρακάς από ευρωπαϊκές δυνάμεις το 1902. Ο πρώην πρωθυπουργός της Αργεντινής, Drago, καταδίκασε έντονα την επίθεση στη Βενεζουέλα, τονίζοντας ότι οι δανειστές θα έπρεπε να γνωρίζουν πως υπήρχε ο κίνδυνος να μην πληρωθούν. Ακόμα πιο πρόσφατα, οι ΗΠΑ χρησιμοποίησαν τέτοια επιχειρήματα σαν πρόσχημα για την κατάληψη της Καραϊβικής και της κεντρικής Αμερικής.

Η συγχώρεση των φτωχών ήταν πάντα μέρος των παραδόσεων των χριστιανό-εβραίων, η οποία συμβολίζεται μέσα από την επέτειο, δίνοντας στον καθένα την δυνατότητα να κάνει μια καινούργια αρχή. Ακόμα και η πτώχευση συμπεριλαμβάνεται μέσα σε αυτές τις παραδόσεις. Σήμερα, οι φυλακές για άτομα με χρέη, καθώς και οι στρατιωτικές παρεμβάσεις, δεν είναι πια αποδεκτές. Αν και οι όροι κάτω από τους οποίους τα άτομα και οι χώρες έχουν την δυνατότητα να κάνουν μια καινούργια αρχή, – και τι ακριβώς σημαίνει αυτό – εξακολουθούν να υπάρχουν θέματα που προκαλούν μεγάλες διαφωνίες, μεταξύ αυτών που ζητούν πιο φιλικά μέτρα, προς αυτούς που έχουν χρέη, και αυτών που ζητούν πιο φιλικές, προς τους πιστωτές, πολιτικές.

Μια εθνική προσέγγιση θα πρέπει να λάβει υπόψιν της, όχι μόνο τις διαφορετικές οικονομικές καταστάσεις των μελών, αλλά και τις ρίζες του προβλήματος της υποχρέωσης. Οι περισσότεροι από εμάς θα έλεγαν ότι αν ένας πιστωτής, για παράδειγμα μια τράπεζα, παρέχει μια πιστωτική κάρτα σε ένα παιδί, και το παιδί την χρησιμοποιήσει μέχρι να βρεθεί να χρωστάει πάρα πολλά χρήματα, τότε αυτό το παιδί δεν θα έπρεπε να σπαταλήσει την υπόλοιπη του ζωή προσπαθώντας να ξεπληρώσει αυτό το χρέος. Ο πιστωτής, πράγματι, ήταν σε θέση να κρίνει καλύτερα από το παιδί, τις επιπτώσεις που θα είχε η αυτή η υποχρέωση. Υπάρχει μεγάλη ιστορία τέτοιων εκμεταλλεύσεων από την μεριά των πιστωτών, οι οποίοι οδηγούν, όσους βρίσκονται σε πτώχευσή στην δουλεία, και τους αναγκάζουν να πληρώνουν επιτόκια που φτάνουν τα όρια της τοκογλυφίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κατασκευή επίπλων της διεθνούς φήμης εταιρείας ΙΚΕΑ, η οποία πουλάει φτηνά γιατί η έδρα της βρίσκεται στην Taiwan εκμεταλλευόμενη ανηλίκους οι οποίοι εξοφλούν με την εργασία τους τα δάνεια των γονέων τους!

Πιστεύουμε ότι τα δάνεια που χορηγούνται, π.χ. στο Κονγκό στο όνομα του Mobuto από διεθνή οικονομικά ινστιτούτα και δυτικές κυβερνήσεις, είναι παρόμοιας φύσης.

Οι δανειστές γνώριζαν, ή θα έπρεπε να γνωρίζουν, ότι τα λεφτά δεν θα πήγαιναν για το καλό του λαού του Κονγκό, αλλά θα κατατίθεντο στους τραπεζικούς λογαριασμούς του Mobuto στην Ελβετία. Λόγω της δικτατορίας, οι απλοί πολίτες του Κονγκό δεν θα μπορούσαν να κάνουν τίποτα, αλλά οι δανειστές μπορούσαν να του αρνηθούν τα κεφάλαια. Όποιο και αν ήταν το κίνητρο, είτε πολιτικό (να τον έχουν με το μέρος τους στον ψυχρό πόλεμο), είτε οικονομικό (να έχουν πρόσβαση στα ακριβά μεταλλεύματα της χώρας), είναι ανήθικο να υποχρεώσεις τους πολίτες του Κονγκό να αποπληρώσουν τα υψηλά αυτά χρέη.

Πράγματι, οι κάτοικοί του Κονγκό έχουν την δυνατότητα να κινηθούν νομικά κατά των δανειστών, κατηγορώντας τους ότι βοήθησαν τον Mobuto στην λεηλασία της χώρας τους χορηγώντας του χρήματα, και γι' αυτό όχι μόνο πρέπει να τους συγχωρεθούν τα χρέη, αλλά να τους πληρωθεί και αποζημίωση. Πολλές δικαστικές υποθέσεις είναι δυνατόν να προχωρήσουν κατά των δανειστών της νότιας Αφρικής και του Κονγκό βασιζόμενες σε αυτά τα δεδομένα.

Υπάρχουν άλλες υποθέσεις όπου τα προβλήματα χρεών προκαλούνται, σε μεγάλη κλίμακα, από ενέργειες στην δανειζόμενη χώρα. Για παράδειγμα, οι “αποτυχίες της αγοράς” στο τομέα των χρεών - οι οποίες υποχρέωσαν τις αναπτυσσόμενες χώρες να πάρουν το ρίσκο των τιμών συναλλάγματος και των διακυμάνσεων των επιτοκίων - όταν οι ΗΠΑ αύξησαν τα επιτόκια, προκάλεσαν μεγάλο κόστος στις δανειζόμενες χώρες οδηγώντας αυτές στην πτώχευση.

Οι ΗΠΑ ενθάρρυναν τον δανεισμό, χωρίς όμως να προειδοποιήσουν τους δανειζόμενους για το ρίσκο που θα αντιμετωπίσουν από τέτοιες αλλαγές στην πολιτική τους. Έτσι, όταν οι ΗΠΑ αύξησαν το ύψος των επιτοκίων, επικεντρώθηκαν μόνο στα δικά τους οφέλη από τη μείωση του πληθωρισμού, και όχι στο κόστος, με αποτέλεσμα να επέλθει μια δεκαετία χαμένης ανάπτυξης στις χώρες της λατινικής Αμερικής. Οι ΗΠΑ ενώ θα έπρεπε να κινηθούν αμέσως προς την συχώρευση των

χρεών, αντιθέτως, επί μια δεκαετία υποχρέωναν τις χώρες τις λατινικής Αμερικής να δίνουν χρήματα στην Ουάσινγκτον, μια πολιτική που ήταν στο επίκεντρο μιας δεκαετίας στασιμότητας.

Παρομοίως, ένας λόγος κλειδί για την κρίση της Αργεντινής, ήταν η ανεπαρκής διαχείριση της κρίσης της ανατολικής Ασίας από την IMF. Η παγκόσμια επιβράδυνση που είχε ως αποτέλεσμα τις χαμηλές τιμές του πετρελαίου, συνδυασμένη με μια πολιτική που οδήγησε σε σμίκρυνση του ΑΕΠ, ήταν ένας κεντρικός λόγος της Ρωσικής ανικανότητας να ανταποκριθεί στα χρέη της.

Υπάρχουν περιπτώσεις, όπου οι συνέπειες του να υποχρεώνεις τους δανειζόμενους να αποπληρώσουν τα χρέη τους είναι τόσο άσχημες, ώστε ακόμα και αν η ενοχή του δανειστή είναι περιορισμένη, και η συγχώρεση των χρεών μοιάζει ηθικά απαραίτητη.

Αναλογιστείτε την άσχημη κατάσταση της Μολδαβίας η οποία είδε τα έσοδα της να πέφτουν κατά 70% από τότε που ξεκίνησε το πέρασμά της στην οικονομική αγορά. Το 2002, περίπου το 75% των πενιχρών κρατικών εσόδων της χρησιμοποιήθηκαν για την πληρωμή παλαιότερων χρεών. Τα νοσοκομεία είχαν έλλειψη βασικών προμηθειών. Οι κοινωνικές υπηρεσίες λιμοκτονούσαν. Η πείνα και η φτώχεια ήταν τόσο έντονες που πολλές γυναίκες πουλούσαν το κορμί τους στο εξωτερικό για να ζήσουν. Αυτό είναι ένα παράδειγμα, στο οποίο έπρεπε να έχει δοθεί συγχώρεση των χρεών.

Υπάρχουν, φυσικά, και κάποιες περιπτώσεις, τις οποίες είναι δύσκολο να κρίνεις από ηθικής πλευράς. Η δανειζόμενη χώρα φέρει ένα μέρος της ευθύνης για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει. Η Ρωσία και η Αργεντινή δεν ήταν αναγκασμένες να ακολουθήσουν την συμβουλή της IMF. Δεν έπρεπε να δανειστούν τόσα πολλά χρήματα ειδικά σε εποχές όπως αυτές όπου τα πράγματα είναι συγκεχυμένα.

Σε μερικές περιπτώσεις, όμως, ο βαθμός ενοχής των δανειστών μπορεί να είναι αρκετά μεγάλος ώστε, από ηθικής απόψεως, η παραγραφή του χρέους να μοιάζει αναγκαστική.

Ας πάρουμε, για παράδειγμα, το δάνειο της IMF στον Γέλτσιν τον Ιούνιο του 1998. Τα στοιχεία αποδείκνυαν ότι η συναλλαγματική ισοτιμία είχε υπερεκτιμηθεί, ότι το δάνειο δεν ήταν σε θέση να στηρίξει αυτή τη συναλλαγματική ισοτιμία για πολύ και ότι η χώρα θα αφηνόταν περισσότερο χρεωμένη, χωρίς να μπορεί να κάνει πολλά για να το αποφύγει. Επιπλέον, υπήρξε μια ισχυρή πιθανότητα δωροδοκίας – ότι δηλαδή τα χρήματα θα έρεαν γρήγορα εκτός της χώρας, και πολύ πιθανόν στις τσέπες των ολιγαρχικών.

Ο δανεισμός ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος πολιτικά παρακινημένος – καθώς οι ΗΠΑ ήθελαν να κρατήσουν τον Γέλτσιν στην εξουσία. Δεν θέλησε να αντιμετωπίσει το γεγονός, ότι οι πολιτικές, που μαζί με την IMF είχε εφαρμόσει, είχαν οδηγήσει στις απότομες πτώσεις στο ΑΕΠ της χώρας, έτσι ώστε μέχρι το 1998 το ΑΕΠ ήταν κατά ένα τρίτο χαμηλότερο - και η φτώχεια περισσότερο από δέκα φορές υψηλότερη – από ότι ήταν στην αρχή της μετάβασης. Το δάνειο απέτυχε. Τα χρήματα που είχε η χώρα στους ελβετικούς και κυπριακούς τραπεζικούς λογαριασμούς τέλειωσαν πολύ γρήγορα. Τίθεται λοιπόν το ερώτημα, ηθικά, ποιος πρέπει να υποστεί τις συνέπειες, οι πολίτες της Ρωσίας, οι οποίοι δεν είχαν καμιά συμμετοχή στο δάνειο, ή οι δανειστές;

Και στην ανατολική Ασία και στις λατινοαμερικανικές κρίσεις, οι κριτικοί της IMF υποστήριζαν ότι πρέπει να δοθεί μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην πτώχευση, και λιγότερη εμπιστοσύνη στις εγγυήσεις, οι οποίες φορτώνουν απλά το βάρος στους οφειλέτες.

Ιδιαίτερα προσβλητικές ήταν οι περιπτώσεις όπου οι κυβερνήσεις ενθαρρύνθηκαν, πολλές φορές αποτελεσματικά, να δοκιμάσουν πόσο αξιόπιστοι είναι οι ιδιωτικοί δανειστές. Στην πραγματικότητα, η IMF εγγυούταν για τους ξένους δανειστές, βάζοντας τα συμφέροντα τους πιο πάνω από εκείνα των εργαζομένων και άλλων ατόμων στην αναπτυσσόμενη χώρα. Με καθυστέρηση, μετά από την αποτυχία της έκτης μεγάλης εγγύησης μέσα σε τόσα πολλά χρόνια, η IMF αναγνώρισε τελικά την ανάγκη μεγαλύτερης εμπιστοσύνης στην πτώχευση και την ανάπτυξη συστηματικών διαδικασιών. Αλλά η προσέγγισή της προκάλεσε πάλι εθνικές ανησυχίες. Στην περίπτωση των κυρίαρχων αναδομήσεων των χρεών, υπάρχουν και άλλοι ενάγοντες εκτός από τους ξένους (ή ακόμα και από τους εγχώριους) πιστωτές,

όπως οι συνταξιούχοι και τα παιδιά. Οι ανάγκες αυτών πρέπει, στην πραγματικότητα να έχουν την πρωτοκαθεδρία, αλλά η IMF δεν είχε κανέναν συστηματικό τρόπο ώστε να φέρει τις ανησυχίες τους προς ψήφισμα. Επιπλέον, η IMF, πρότεινε να υπάρχει ένας 'δικαστής πτώχευσης'. Είναι όμως "λάθος" να έχει κάποιος έναν τόσο σημαντικό ρόλο γιατί δεν μπορεί να είναι πάντα αμερόληπτος.

4.4 Το παγκόσμιο αποταμιευτικό σύστημα

Το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα έχει παρουσιάσει τεράστια αστάθεια. Η IMF, η οποία ιδρύθηκε για να βοηθήσει τη σταθεροποίηση της παγκόσμιας οικονομίας και να παρέχει χρηματοδότηση ώστε να επιτρέψει στις χώρες να εφαρμόσουν αντικυκλικές φορολογικές πολιτικές, δεν κατάφερε να επιλύσει τα προβλήματα της αποτυχίας της αγοράς (όπως σημειώσαμε, οι φτωχές χώρες αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο του επιτοκίου και των διακυμάνσεων της συναλλαγματικής ισοτιμίας), και έχει επιβάλλει πολιτικές, όπως η απελευθέρωση της κεφαλαιαγοράς, οι οποίες τελικά αυξάνουν την αστάθεια, και ταυτόχρονα μειώνουν το ρυθμό ανάπτυξης.

Παρατηρώντας το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα θα διαπιστώναμε μια ακόμα ιδιαιτερότητα: η πλουσιότερη χώρα φαίνεται να αδυνατεί να ζήσει με τα δικά της μέσα, και δανείζεται περίπου 500 δις δολάρια ετησίως (το 5% του ΑΕΠ της) από το εξωτερικό, παίρνοντας σχεδόν τα μισά από φτωχές, αναπτυσσόμενες χώρες. Η οικονομική θεωρία προτείνει ότι οι πλούσιοι πρέπει να δανείζουν στους φτωχούς. Στην πραγματικότητα, φαίνεται να συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο.

Μέρος του προβλήματος οφείλεται στο παγκόσμιο σύστημα αποθεμάτων, το οποίο απαιτεί οι χώρες να αποταμιεύουν κάποια χρήματα σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης. Τα "αποθέματα" κρατούνται συνήθως σε σκληρά νομίσματα, κυρίως σε δολάρια. Αυτό υπονοεί ουσιαστικά, ότι οι φτωχές χώρες, στην πραγματικότητα, δανείζουν στις Ηνωμένες Πολιτείες μεγάλα ποσά κάθε χρόνο. Η απελευθέρωση της κεφαλαιαγοράς, η οποία επιτρέπει σε οποιαδήποτε εταιρεία από οποιαδήποτε χώρα να δανειστεί όσα χρήματα θέλει, το μόνο που έχει καταφέρει είναι να επιδεινώσει το

πρόβλημα. Το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα απαιτεί ότι οι χώρες πρέπει να κρατούν σε αποταμιεύσεις ένα ποσό ίσο με τις βραχυπρόθεσμες ξένες απαιτήσεις του παθητικού τους. Αυτό σημαίνει ότι εάν μια εταιρία σε μια χώρα δανείζεται βραχυπρόθεσμα, για παράδειγμα, 100 εκατομμύρια δολάρια από μια τράπεζα των ΗΠΑ, η κυβέρνηση εκείνης της χώρας πρέπει να θέσει κατά μέρος 100 εκατομμύρια δολάρια σαν αποταμίευση – ουσιαστικά είναι σαν να δανείζει στις Ηνωμένες Πολιτείες 100 εκατομμύρια δολάρια. Καθαρά, η χώρα δεν λαμβάνει τίποτα. Όταν δανείζεται, πρέπει να πληρώσει ως πούμε 18%, ενώ όταν δανείζει, λαμβάνει λιγότερο από 2%. Υπάρχει μια καθαρή μεταφορά περισσότερων από 16 εκατομμυρίων δολαρίων ετησίως στις ΗΠΑ. Έτσι οι ΗΠΑ ωφελούνται, αλλά η αναπτυσσόμενη χώρα υποφέρει.

Η κατάρρευση των νομισμάτων και των χρηματιστηρίων των χωρών της ΝΑ Ασίας επέφερε πολλές και μεγάλες ζημιές σε όλο τον κόσμο, εξέθεσε όμως κυριότερα την Ιαπωνία που ήταν ο μεγαλύτερος δανειστής της Ν. Κορέας, της Μαλαισίας, της Ινδονησίας και της Ταϊλάνδης θέτοντας σε κίνδυνο χρεοκοπίας το τραπεζικό της σύστημα, αλλά και σαν κυριότερος δανειστής των Η.Π.Α., έχει στα χέρια της ομόλογα του αμερικανικού δημοσίου πάνω από 300 δις. Δολάρια. Αν αναγκαστεί η Ιαπωνία να ρευστοποιήσει τους τίτλους αυτούς ζητώντας πίσω τα χρήματά της για να καλύψει τις ζημιές του τραπεζικού της συστήματος θα προκαλέσει τεράστιο πρόβλημα στην καρδιά του συστήματος

Οι αστάθειες και οι αδικίες που συνδέονται με το παγκόσμιο σύστημα αποθεμάτων δημιουργούν υψηλές δαπάνες στους φτωχούς. Υπάρχουν μεταρρυθμίσεις που θα μπορούσαν να επιλύσουν αυτά τα προβλήματα, συμπεριλαμβανομένης μιας ετήσιας έκδοσης των SDR's (παγκόσμια χαρτονομίσματα), η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να χρηματοδοτήσει την ανάπτυξη και την παραγωγή άλλων παγκόσμιων δημόσιων αγαθών. Η Αμερική μπορεί να αδικηθεί άμεσα επειδή δεν θα ωφελείται πλέον με το να είναι το δολάριο το κυριότερο παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα, αλλά θα κερδίσει από τη μεγαλύτερη σταθερότητα στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Σε κάθε περίπτωση, σαφώς, είναι λάθος για τις Ηνωμένες Πολιτείες να βάλουν το συμφέρον τους πάνω από τα συμφέροντα εκείνων που υποφέρουν στα πλαίσια της τρέχουσας συμφωνίας.

4.5 Παγκοσμιοποίηση, εμπόριο και ηθική

Πολλά προβλήματα δημιουργούνται από την παγκοσμιοποίηση και τη χρηματοδότηση, κυρίως επειδή αυτά έχουν λάβει λιγότερη προσοχή σε σύγκριση με τα ηθικά ζητήματα που τίθενται από το παγκόσμιο σύστημα εμπορικών συναλλαγών. Σ' αυτό το σημείο, κάνω μια λίστα με μερικά από τα σημαντικότερα ηθικά προβλήματα που δημιουργούνται από το υπάρχον σύστημα.

4.5.1 εμπόριο

Η ασύμμετρη απελευθέρωση του εμπορίου (λόγω της οποίας, ο νότος έχει αναγκαστεί να μειώσει τους δασμούς και τους εμπορικούς περιορισμούς του, ενώ ο Βορράς δεν έχει προβεί σε καμία ενέργεια) έχει οδηγήσει το Βορρά να κερδίζει ένα δυσανάλογο μερίδιο των κερδών, αλλά μερικά από αυτά έχουν δημιουργηθεί εις βάρος των φτωχών χωρών. Η φτωχότερη περιοχή του κόσμου, η νότια Σαχάρα στην Αφρική, πραγματικά είδε το εισόδημα της να μειώνεται ως αποτέλεσμα του Γύρου της Ουρουγουάης.

4.5.2 γεωργία

Οι επιχορηγήσεις στην γεωργία έχουν χορηγηθεί με έναν τρόπο που στην πραγματικότητα βλάπτει πραγματικά τις αναπτυσσόμενες χώρες, πιέζοντας τις τιμές των αγαθών που παράγουν προς τα κάτω.

4.5.3 δασμοί

Οι αναπτυσσόμενες χώρες (και ειδικά οι ΗΠΑ) χρησιμοποιούν μη δασμολογικά εμπόδια, όπως η πρακτική ξεφορτώματος μετοχών, με τρόπους που είναι άδικοι, και οι όποιοι αποκλείουν τα αγαθά των αναπτυσσόμενων χωρών, ακόμα και όταν, εκείνες οι χώρες δεν ακολουθούν την ίδια πρακτική. Οι διοικητικές διαδικασίες έχουν ως σκοπό να βάλουν τις αναπτυσσόμενες χώρες σε μειονεκτική θέση.

4.5.4 υπηρεσίες

Όταν, στο Γύρο της Ουρουγουάης, το εμπόριο επεκτάθηκε και στις υπηρεσίες, δόθηκε μεγάλη προσοχή στον τομέα αυτό, ο οποίος αντιπροσώπευε τα αγαθά που παρήγαγαν οι Ηνωμένες Πολιτείες. Αντίθετα, δόθηκε λιγότερη προσοχή στις συνέπειες που θα είχε αυτό για την ανάπτυξη και την σταθερότητα των αναπτυσσόμενων χωρών. Επιπλέον, οι τομείς των υπηρεσιών, όπως οι θαλάσσιες υπηρεσίες και οι υπηρεσίες κατασκευών, που αποτελούσαν το συγκριτικό πλεονέκτημα του αναπτυσσόμενου κόσμου, αποκλείστηκαν.

4.5.5 πνευματική ιδιοκτησία

Το καθεστώς πνευματικής ιδιοκτησίας δεν εξισορροπεί κατάλληλα τα συμφέροντα των παραγωγών και των χρηστών (συμπεριλαμβανομένων των χρηστών στις αναπτυσσόμενες χώρες). Ειδικότερα, οι μεγάλες φαρμακοβιομηχανίες ανησυχούν για τη μη ύπαρξη ενισχυμένων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα οι φτωχές αναπτυσσόμενες χώρες να έχουν πρόσβαση σε απαραίτητα για τη ζωή φάρμακα. Αυτό έχει οδηγήσει στη δημιουργία πειρατείας στον τομέα των φαρμάκων, όπου τα παλιά παραδοσιακά φάρμακα των αναπτυσσόμενων χωρών, έχουν κατοχυρωθεί με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας από εταιρίες του Βορρά.

4.5.6 εργασία

Μια βελτίωση στη κινητικότητα της αγοράς εργασίας θα βοηθούσε περισσότερο τη βελτίωση της παγκόσμιας οικονομικής αποδοτικότητας από ότι μια βελτίωση στην κινητικότητα της αγοράς κεφαλαίου. Παρόλα αυτά, η προσοχή έχει εστιασθεί στην τελευταία αποκλείοντας έτσι την πρώτη.

Μερικές εμπορικές συμφωνίες έχουν προσπαθήσει να περιορίσουν τα κυβερνητικά δικαιώματα στη θέσπιση νομοθεσίας και κανονισμών, με σκοπό να

βελτιωθεί η ευημερία των πολιτών τους. Η πιο πρόσφατη διμερής εμπορική συμφωνία μεταξύ της Χιλής και των Ηνωμένων Πολιτειών, έχει ως σκοπό να περιορίσει τη δυνατότητα της Χιλής να εφαρμόσει εκείνους τους ελέγχους κεφαλαίου που ήταν ζωτικής σημασίας στην επιτυχή μακροοικονομική διαχείριση της χώρας στη δεκαετία του '90, η οποία της επέτρεψε να αποφύγει τις καταστροφικές συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Άλλοι περιορισμοί μπορούν να είναι ακόμα πιο σκληροί, επηρεάζοντας τη δυνατότητα να βελτιωθούν η υγεία, η ασφάλεια, και οι περιβαλλοντικές ανησυχίες.

4.6 Αλληλεπιδράσεις μεταξύ των πολιτικών

Αξίζει να σημειωθεί εν συντομία ότι τα προβλήματα στο ένα ημισφαίριο αλληλεπιδρούν με εκείνα στο άλλο. Η ασύμμετρη απελευθέρωση του εμπορίου εμποδίζει την προσαρμογή των αναπτυσσόμενων χωρών στις νέες συνθήκες εμπορίου. Αλλά όταν οι πολιτικές και τα προβλήματα της IMF στις παγκόσμιες αγορές χρήματος, έχουν ως αποτέλεσμα οι αναπτυσσόμενες χώρες να αντιμετωπίζουν υψηλά επιτόκια, η απελευθέρωση είναι πιθανό να οδηγήσει σε αύξηση της φτώχειας και σε μείωση της ανάπτυξης: Αντί οι πόροι να ανακατανέμονται από τους χαμηλής παραγωγικότητας προστατευόμενους τομείς στους υψηλής παραγωγικότητας εξαγωγικούς τομείς, απλά μετακινούνται από τους προστατευόμενους τομείς στην ανεργία.

Ομοίως, ο V.A.T, φόρος που προωθείται από την IMF σε πολλές χώρες, όχι μόνο είναι άδικος, αλλά ταυτόχρονα εμποδίζει την ανάπτυξη, δεδομένου ότι στην πράξη επιβάλλει φόρο στο "επίσημο τομέα", τον τομέα δηλαδή που οι αναπτυσσόμενες χώρες θα έπρεπε να ενισχύσουν, μιας και στις περισσότερες από αυτές είναι ουσιαστικά αδύνατον να φορολογηθεί ο ανεπίσημος τομέας.

Αλλά αυτή η πολιτική (όπως επίσης και πολιτικές που ενθαρρύνουν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και αποθαρρύνουν την ανώτατη εκπαίδευση στις αναπτυσσόμενες χώρες) έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της τιμής παραγωγής του άτυπου τομέα, συγκριτικά με την τιμή των αγαθών που παράγονται στις ανεπτυγμένες χώρες. (Ουσιαστικά, αγαθά που είναι υποκατάστατα, και τα οποία είναι

ανταγωνιστικά με, αυτά των αναπτυγμένων χωρών αποθαρρύνονται, από εκείνους που προωθούν τα συμπληρωματικά). Είτε σκόπιμα είτε όχι, τέτοιες πολιτικές αυξάνουν την ευημερία των αναπτυγμένων χωρών εις βάρος της ανάπτυξης.

Κυριαρχεί μια άποψη ότι εκείνοι που έδιναν συμβουλές στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες συχνά παραβίασαν τους βασικούς ηθικούς και επαγγελματικούς κανόνες. Οι συμβουλές που έδωσαν ήταν ελλιπείς: δεν αποκάλυψε κανένας τους κινδύνους που συνδέονται με αυτές τις πολιτικές. Δεν αποκάλυψαν ή δεν ανέλυσαν τις πλήρεις συνέπειες αυτών των πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων και των συνεπειών για τους φτωχούς. Προσπάθησαν να προωθήσουν τις πολιτικές υποστηρίζοντας ότι ακολουθούσαν τη θεωρία του Pareto, όταν στην πραγματικότητα ήταν ανταλλαγές, και πράττοντας κατά αυτό τον τρόπο, υπονόμισαν τις δημοκρατικές διαδικασίες.

Ακόμα δεν αποκάλυψαν πλήρως τις συγκρούσεις συμφερόντων που υπήρχαν πίσω από μερικές από τις πολιτικές τους. Κατά συνέπεια, η "βασική" πτυχή του όρκου του Ιπποκράτη - να μην βλάψετε κανέναν - έχει παραβιαστεί επανειλημμένα.

Τα ζητήματα που έχουμε περιγράψει σε αυτή την εργασία έχουν εξεταστεί μέσα από μια πιο ουδέτερη οπτική γωνία. Μπορούμε απλά να περιγράψουμε τις αποτυχίες της αγοράς, και τις συνέπειες τους στις αναπτυσσόμενες χώρες. Μπορούμε, επίσης, να περιγράψουμε τις επιπτώσεις των εναλλακτικών πολιτικών. Μπορούμε να συμμετέχουμε στην οικονομική και πολιτική ανάλυση για να εξηγήσουμε γιατί έχουν προκύψει αυτές οι αποτυχίες.

Κεφάλαιο 5ο

5.1 Παγκοσμιοποίηση και μετανάστευση

Όπως οι Συρακούσες χαρακτηριζότανε η Νέα Υόρκη της Μεγάλης Ελλάδας, έτσι και η Ευρώπη χαρακτηρίζεται από τους Αφρικανούς το Eldorado.

Αρχικά η μετανάστευση καταπραΰνει τους οικείους με επιταγές, αλλά η μαζική έξοδος αφαιρεί από την Πατρίδα τις υγιέστερες και εκπαιδευμένες δυνάμεις, που μας καλεί να δώσουμε κοινωνικά κίνητρα και προοπτικές για θέση εργασίας στις πατρίδες τους.

200 εκατομμύρια άνθρωποι (Μετανάστες) ζουν σε χώρες που δεν γεννήθηκαν. Η μετανάστευση αρχικά ανακουφίζει τις οικογένειες με επιταγές, προωθεί την οικονομική άνθιση και την ανοικοδόμηση, συνήθως όμως σε αντιπαραγωγικές επενδύσεις, αλλά επίσης η μαζική έξοδος δυναμικών και μορφωμένων δυνάμεων μπορεί να αποβεί ως καταστροφική ερήμωση της Πατρίδας.

Μία έρευνα της παγκόσμιας τράπεζας αναφέρει ότι η μετανάστευση καταπραΰνει τη φτώχεια, αλλά επίσης θρηνεί και τα αρνητικά ακόλουθα της ερήμωσης των τοπικών κοινωνιών. Οι μετανάστες σε όλον τον κόσμο βοηθούν με τις επιταγές να καταπραΰνουν την φτώχεια στις πατρίδες τους και όμως είναι απειλητική η έξοδος των πιά υγιών και εκπαιδευμένων που αποβαίνει ένα μεγάλο δίλημμα.

Στο αποτέλεσμα αυτό καταλήγει μια έρευνα της παγκόσμιας τράπεζας, που δημοσιεύεται στην Ουάσιγκτον. Οι επιταγές ανέρχονται σύμφωνα με τη διεθνή τράπεζα αυτόν τον χρόνο παγκόσμια υψηλότερα από 225 δισσ. Δολάρια και κάνουν στις περισσότερες χώρες τα μεγαλύτερα ποσά συναλλαγματικών επιταγών.

Η παγκόσμια τράπεζα καταλήγει στην έρευνά της «μετανάστευση, επιταγές και αποδημία» στο αποτέλεσμα, ότι η χειρότερη φτώχεια διαμέσου των επιταγών στους οικείους από το εξωτερικό χαρακτηριστικά καταπραΰνει την φτώχεια. Αν θελήσουμε συμπληρωματικά να περιγράψουμε την πατρίδα μας, την Ελλάδα, από την μαζική μετανάστευση, εισήλθε βέβαια συνάλλαγμα και ανακούφισε τις οικογένειες

και προώθησε τις οικονομικές δραστηριότητες, κυρίως όμως σε αντιπαραγωγικές επενδύσεις και στην πατροπαράδοτη επιθυμία του Έλληνα για ένα σπίτι, παραμελώντας στο εξωτερικό την μόρφωση, τεχνική και επαγγελματική κατάρτιση της δεύτερης γενιάς, όπου εκτός των άλλων δυσκολεύεται η παλιννόστηση.

Ενώ πάλι εντόπιες επιχειρήσεις μεταθέτουν τις εργασίες τους σε βαλκανικές, φτηνότερες χώρες εργατικού δυναμικού και απαιτούν από την Ελλάδα βαλκανικούς μισθούς, και ενώ οι μετανάστες μας δεν παλιννοστούν και λόγω μη ειδικεύσεως στο εξωτερικό, αποτέλεσμα ο εντόπιος πληθυσμός να μην μπορεί να προωθήσει νεωτερισμούς στις γεωργικές εργασίες, προτιμάει τις μεγάλες πόλεις, όπως επίσης και το μορφωμένο και εκπαιδευμένο δυναμικό φεύγει στην αστυφιλία και το εξωτερικό, όπου οι επαρχίες ερημώνονται.

Οχτώ από τους δέκα Χαϊτιανούς και της επίσης της Τζαμάικας με πανεπιστημιακές σπουδές ζούσαν στο εξωτερικό, στην Σιέρα Λεόνε και την Γκάνα βρίσκονται πέντε από τους δέκα στο εξωτερικό. Ενώ, 18 εκατομμύρια Αφρικανών βρίσκονται καθ' οδό προς την Ευρώπη.

Περισσότερο από το 50% του εργατικού δυναμικού με μόρφωση αποδημεί στο εξωτερικό. Ένεκα τούτου χρειάζονται περαιτέρω σκέψεις και είναι ανάγκη να δοθούν ερεθίσματα και προοπτικές, ώστε να κρατηθούν μορφωμένοι και εκπαιδευμένοι άνθρωποι στην ίδια την πατρίδα τους. Σε πολλές περιπτώσεις η πολύχρονη εκπαίδευση αποδείχτηκε χαμένη, διότι οι μετανάστες στην φιλοξενούμενη χώρα δεν μπορούν, δεν διευκολύνονται και δεν προωθούνται να εξασκήσουν το επάγγελμα, όπου χρόνια εκπαιδεύτηκαν.

5.2 Επιδίωξη Ε.Ε. και Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου

Η ΕΕ πιέζεται να δώσει περισσότερες συμβιβαστικές προτάσεις, και ο PASCAL LAMY, γενικός διευθυντής της παγκόσμιας οργάνωσης εμπορίου έως το 2009 που έχει καθοριστεί η θητεία του, εξετάζει να αρνηθεί εντελώς την συνδιάσκεψη υπουργών το Δεκέμβριο στο Hongkong. Αν και η Ε.Ε. είναι έτοιμη να καταργήσει τις επιχορηγήσεις της, γύρω στα 70%, που κριτικάρουν, ειδικότερα οι Νότιες χώρες ως αθέμιτες, και επίσης και να μειώσουν τους δασμούς για τις

γεωργικές εισαγωγές από τις υπανάπτυκτες χώρες, απαιτούν περαιτέρω οι Νότιοι να μειωθούν οι δασμοί κατά μέσον όρο 54%, προσφέρει η ΕΕ μόνο μείωση κατά 24%. Μέχρι τώρα η Γαλλία ήτανε εναντίον περαιτέρω παραχωρήσεων σε βάρος των ευρωπαϊκών γεωργών.

5.3 Προβληματισμοί στη γεωργία και στον κλωστοϋφαντουργικό κλάδο

Οι εταιρείες ρουχισμού στην Κίνα και την Ινδία έχουν κυριαρχήσει παγκόσμια από εισαγωγές στις ανεπτυγμένες χώρες. Η ταχύτατη αύξηση του ρουχισμού από την Κίνα μπροστά από μερικούς μήνες στις ΗΠΑ και την ΕΕ προκάλεσε ανησυχία. Επειδή οι παραγωγοί ρουχισμού στις ανεπτυγμένες χώρες απειλούνταν από φτηνά προϊόντα από την Ασία, εισήγαγαν προς το παρόν πάλι εμπορικούς περιορισμούς.

Από τον Ιανουάριο ως τον Απρίλιο αυτού του έτους εξήγαγε η Κίνα ρουχισμό και υφαντουργικά προϊόντα στην αξία των 31,2 δισ. δολαρίων, που αντιστοιχεί σε μία αύξηση 18,4%.

Στους χαμένους απαριθμούν πολλές λατινοαμερικανικές και αφρικανικές χώρες. Από τον Οκτώβριο 2004 καταργήθηκαν 6 000 από τις 39 000 θέσεις εργασίας στα υφαντουργικά στην Κενία , και κινδυνεύουν οι μισές από τις υπόλοιπες θέσεις. Στο Lesotho , μια από τις φτωχότερες χώρες, 6 650 θέσεις εργασίας από τις 56.000 καταργήθηκαν. Ακόμα 10 000 θέσεις διατηρούν την εργασία, μόνο αν σύντομα έλθουν παραγγελίες.

Στις ΗΠΑ στην επεξεργασία ρουχισμού έχουν χαθεί 25.000 των 270.000 θέσεων εργασίας. Στην Ε.Ε. μειώθηκε ο αριθμός θέσεων εργασίας στον ρουχισμό από τον Φεβρουάριο 2004 ως τον Φεβρουάριο 2005 περίπου 5% σε 2,5 εκατομμύρια. Παγκόσμια εργάζονται 40 εκατομμύρια στον τομέα του ρουχισμού με έναν κύκλο εργασιών από 350 δισ. δολάρια.

5.4 Πολιτικές ανεπτυγμένων κρατών, απελπισία των φτωχών πολιτών

Στον πλανήτη μας κάθε μέρα πεθαίνουν 100.000 από πείνα και τα επακόλουθά της, και το ερώτημα που τίθεται είναι, γιατί φεύγουν οι άνθρωποι;

Γιατί παίρνουν το δρόμο της φυγής χωρικοί και διανύουν απόσταση 3.000 χιλιόμετρα από την λεκάνη του Κονγκό, - βοσκοί του Sahel από το Niger, καλλιεργητές βαμβακιού από το Nordbenin, που κάνουν μήνες ολόκληρες ένα πανάκριβο ταξίδι, άκρως επικίνδυνο προς τη Μεσόγειο;

Γιατί ξοδεύουν εκατοντάδες πάμφτωχοι χωρικές κοινωνίες στο Μάλι τον τελευταίο οβολό, για να στείλουν ένα, δύο, τρία των εφήβων τους προς την κατεύθυνση του Νότου; Ίσως γιατί το ELDORADO Ευρώπη απεικονίζει την τελευταία ελπίδα εκατομμυρίων και εκατομμυρίων απελπισμένων ανθρώπων, όπως οι Συρακούσες για την Νέα Υόρκη της Μεγάλης Ελλάδας.

Δεν υπάρχει μοιρολατρία. Ένα παιδί όμως που πεθαίνει από πείνα, είναι σαν να δολοφονείται. Η παγκόσμια τάξη της παγκοσμιοποίησης του οικονομικού συστήματος δεν είναι μόνο δολοφονική. Αυτή είναι επίσης παράλογη, γιατί δολοφονεί, χωρίς να είναι ανάγκη.

Η Ασία έχει μόνιμα τον ανώτατο αριθμό υποσιτισμένων ανθρώπων : 515 εκατομμύρια το έτος 2004. Ανάλογα στον πληθυσμό της Αφρικής, πληρώνει τον υψηλότερο φόρο υποτέλειας 186 εκατομμύρια Αφρικανοί υποφέρουν μόνιμα από το μαρτύριο της πείνας 34% του συνολικού πληθυσμού της Ηπείρου. Γιατί είναι οι περισσότεροι Αφρικανοί πάμφτωχοι;

Τα αίτια είναι ένα πολύπλοκο σύμπλεγμα. Κατ' αρχάς έρχεται η παράλογη γεωργική και πολιτική Dumping-ντάμπινγκ-υποτίμηση των βιομηχανικών χωρών. Τον περασμένο χρόνο είχανε 349 δισ. δολάρια – περισσότερο από ένα δισσ. δολάρια κάθε μέρα, που έδωσαν για παραγωγές και επιδοτήσεις εξαγωγών.

Στις ΗΠΑ ο περιορισμός της διανομής τροφίμων σε άπορους και οι μειώσεις σε νοικοκυριά έχει συμπεριλάβει 300.000 ανθρώπους. Επίσης καταργούνται και τα

σχολικά γεύματα για 40. 000 παιδιά. Ο αριθμός των ανθρώπων, που στις ΗΠΑ κατά περιόδους πεινάει ανέβηκε τα περασμένα πέντε χρόνια από 7 εκατομμύρια σε 38,2 εκατομμύρια. Αυτός ο αριθμός αντιπροσωπεύει 11,4% όλων των νοικοκυριών. Το μεγαλύτερο ρίσκο, να μην έχουν αρκετά χρήματα για φαγητό , υπάρχει στις οικογένειες του Τέξας, την ιδιαίτερη πατρίδα του προέδρου των ΗΠΑ. (FR, 31.10.05. Τέλος Exkurs).

Επίσης οι ΗΠΑ είναι μια αιτία. Για παράδειγμα πληρώνει η κυβέρνηση GEORGE W. BUSH γύρω στα 5 δισ. δολάρια για επιδοτήσεις εξαγωγών κάθε χρόνο στις 600 εταιρείες βαμβακιού του αμερικανικού Νότου.

Πέντε χώρες όμως της Δυτική Αφρικής έχουν αποκλειστικά – τα συναλλαγματικά τους εισοδήματα από το βαμβάκι: Mali, Benin, Burkina, Faso, Senegal και Niger. Το 2003 κατέρρευσαν οι τιμές του παγκόσμιου βαμβακιού και στη Δυτική Αφρική και έχασαν εκατό χιλιάδες οικογένειες το εισόδημά τους. Ασφαλώς αληθεύει, ότι το Bangladesch, Tscad, Turkmenistan, Birma, Haiti, Nigeria, Aequatorialquinea, Elfenbeinkueste, βρίσκονται στην κορυφή της λίστας των διεφθαρμένων κρατών,(βλέπε TAZ, Βερολίνου).

Μην ξεχνάμε όμως ποτέ, ότι και η Πατρίδα μας, η Ελλάδα συγκαταλέγεται στις πιο διεφθαρμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άκρως απογοητευτική στο διεθνή δείκτη διαφάνειας, ως χώρας πλήρως διεφθαρμένης.

Τα δύο τρίτα των χωρών που βρίσκονται στην λίστα της διαφθοράς, μπορεί να χαρακτηρίζουν τη διαφθορά ως δευτερεύοντα φαινόμενο. Αποκλεισμένα, εκμεταλλεζόμενα και καταπιεσμένα κράτη από τον φιλελευθερισμό και καπιταλισμό είναι ευαίσθητα στη διαφθορά, γιατί δεν μπόρεσαν να αναπτύξουν σταθερές κοινωνικές δομές και δικαιοδοσίες. Επιχειρηματικά πλούτη βρίσκονται στα χέρια ολίγων κοσμοκρατών. Αν και θεωρείται ότι στα υπανάπτυκτα κράτη η διαφθορά παραμένει μια ουσιώδη αιτία για τη φτώχεια στις υπανάπτυκτες χώρες και είναι συγχρόνως ένα εμπόδιο για να υπερπηδήσουν τα προβλήματα, όπου δεν είναι η φυσική καταστροφή, παρά ψυχρή και υπολογίσιμη κλοπή πιθανοτήτων ζωής ανδρών, γυναικών και παιδιών, που πολύ λίγο μπορούν να προφυλαχτούν, (βλέπε: SD, 19.10.05.)

Το εξωτερικό χρέος των 122 υπανάπτυκτων χωρών – όπου κατοικούν περισσότερα από 4,8 δισ. των 6,2 δισ. παγκόσμιου πληθυσμού – ξεπέρασε το 2004/2005 τα όρια του 2100 δισ. δολαρίων. Αυτή η καταστροφική υποδούλωση στο χρέος κάνουν τις περισσότερες χώρες του τρίτου κόσμου αδύνατες στις κοινωνικές επενδύσεις – και μ' αυτό αγριστεύουν τον αγώνα εναντίον της φτώχειας και της πείνας. Αληθεύει, ότι ο παγκοσμιοποιημένος καπιταλισμός δημιουργεί απίστευτα πλούτη. Μόνο τη δεκαετία μετά την κατάρρευση των δύο πόλων των κρατικών κοινωνιών μετά τη Σοβιετική Ένωση τον Αύγουστο του 1991 αυξήθηκε το παγκόσμιο μικτό κοινωνικό προϊόν περισσότερο από δύο φορές. Το παγκόσμιο εμπόριο έχει τριπλασιαστεί κάθε τέσσερα χρόνια. Αμύθητα πλούτη σε εντελώς λίγους κοσμοκράτες.

Το έτος 2004 είχαν οι 500 μεγαλύτερες διεθνείς επιχειρήσεις τον έλεγχο του 52% του παγκόσμιου μικτού κοινωνικού προϊόντος - αυτά όλα ήταν σε αυτόν το χρόνο σε όλον τον κόσμο παραγόμενα κεφάλαια, προϊόντα, υπηρεσίες εξυπηρέτησης και διπλώματα ευρεσιτεχνίας. Τα συγκροτήματα επιχειρήσεων εργάζονται εντελώς αποκάλυπτα και ο αποκλειστικός τους στόχος είναι η μέγιστη αύξηση του κέρδους. Οι επιχειρήσεις κατέχουν μια δύναμη πολιτική, κοινωνική, οικονομική, που ποτέ μέχρι τώρα δεν κατείχε ένας βασιλιάς, ένας πάπας, ένας αυτοκράτορας. Συγχρόνως όμως ανεβαίνουν κάθε μέρα τα βουνά πτωμάτων των θυμάτων τους.

Ο φεουδαρχισμός του κόσμου συμβαίνει ακριβώς τη στιγμή, όπου η ανθρωπότητα για πρώτη φορά της ιστορίας της – είχε τα υλικά μέσα για να πραγματοποιήσει τη συνολική ευτυχία.

Κεφάλαιο 6ο

6.1 Παγκοσμιοποίηση απειλή ή ευκαιρία

Η λέξη παγκοσμιοποίηση έχει και αρνητικά και θετικά χαρακτηριστικά κάτω από ορισμένες κριτικές και αναλυτικές προϋποθέσεις.

Και πρέπει να αναλυθεί με κριτική και αντιμαχόμενη ματιά. Μερικοί την περιγράφουν ως μία διαδικασία, που επιδρά θετικά ως το κλειδί για την μελλοντική ανάπτυξη της παγκόσμιας οικονομίας και εκτός των άλλων είναι αναπόφευκτη και αγύριστη πλέον. Άλλοι την περιγράφουν με καχυποψία ή και με φόβο και πιστεύουν, ότι οι διαφορές μέσα και μεταξύ των χωρών μεγαλώνουν και αυτό απειλεί την απασχόληση και το βιοτικό επίπεδο και εμποδίζει την κοινωνική πρόοδο.

Ασφαλώς εμείς είμαστε υποχρεωμένοι να δείξουμε καθοδηγητικά με κριτική ανάλυση δυνατότητες και δρόμους και στη δικής μας πατρίδα, πως μπορούμε να δράσουμε παραγωγικότερα και να συμμετάσχουμε ειρηνικά στα προνόμια, στη διαδικασία και συγχρόνως να παραμείνουμε ρεαλιστές γύρω από τις δυνατότητες και τα ρίσκα. Χρειάζεται δραστηριότητα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού και προγράμματα υποστήριξης απασχόλησης και μείωσης της ανεργίας.

Εδώ και τώρα πρέπει να καταπολεμήσουμε αρχικά τη δική μας εγωκεντρική νοοτροπία και να προωθήσουμε μια κοινωνικότερη Ευρώπη, με συμμετοχή και συν-απόφαση, με το εμπόριο, διακίνηση κεφαλαίων και προσώπων και εξάπλωση γνώσεων και τεχνολογίας με τη δημιουργία μακροοικονομικής σταθερότητας, προώθηση νέων, δραστήριων ανθρώπων και ιδεών για την προώθηση και εξέλιξη διαμέσου της μόρφωσης, του εμπορίου και επενδύσεων, με δομικές μεταρρυθμίσεις,

επιμέρους μόρφωση και επιμόρφωση, έρευνα και ανάπτυξη για την προώθηση της παραγωγικότητας, προοδευτικές κυβερνήσεις και τοπικούς άρχοντες για προώθηση επιτυχημένης και ενσωματωμένης κυβερνητικής πολιτικής...

Η παγκοσμιοποίηση μπορεί τότε να προσφέρει μεγάλες δυνατότητες για πραγματική παγκόσμια ανάπτυξη, αυτή όμως συνήθως δεν κυλά, χρονικά, ισότιμα, κοινωνικά, τοπικά, ομαλά και ομοιόμορφα, διότι είναι δυνατόν με υψηλότερο βιοτικό επίπεδο να κατορθωθεί, και επιτευχθεί πρόοδος στη δημοκρατία και στα καυτά ερωτήματα της κοινωνίας, όπως περιβάλλον και κανόνες εργασίας.

Σε πολλές χώρες τις Λατινικής Αμερικής και Αφρικής την δεκαετία του 70 και 80 που βρίσκονταν σε αποκλεισμό, υπήρχε στασιμότητα στην ανάπτυξη ή και με την οπισθοδρόμηση μεγάλων η φτώχεια και είχε ως κανόνα τον υψηλό πληθωρισμό. Σε πολλές περιπτώσεις και ειδικά στην Αφρική διαμέσου δυσμενών εξωτερικών εξελίξεων χειροτέρευσαν τα προβλήματα, ακόμα περισσότερο. Όταν άλλαξαν σε αυτές τις περιοχές οι πολιτικοί, άρχισε να αυξάνει το εισόδημα.

Μια πλατειά αλλαγή λαβαίνει χώρα. Η προώθηση αυτής της εξέλιξης - και όχι η επιστροφή και το γύρισμα προς τα πίσω, λένε οι εμπειρογνώμονες είναι ο καλύτερος δρόμος για την ισχυροποίηση της ανάπτυξης και εξέλιξης και μείωση της φτώχειας. Πώς όμως μπορούμε να βοηθήσουμε τη δική μας χώρα με κοινωνική πολιτική και συγχρόνως να βοηθήσουμε να καλύψουν την απόσταση τα υπανάπτυκτα κράτη, ειδικότερα τα φτωχότερα;.

Οι αγορές ισχυροποιούν την αποδοτικότητα διαμέσου του ανταγωνισμού και του καταμερισμού εργασίας - την εξειδίκευση, που επιτρέπουν ανθρώπους και οικονομίες να συγκεντρωθούν σε αυτά που κατέχουν και μπορούν να διεκπεραιώσουν καλύτερα και ευνοϊκότερα από τους άλλους. Η παγκόσμια αγορά αν και προσφέρει στους ανθρώπους περισσότερες δυνατότητες να χρησιμοποιήσουν περισσότερες και μεγαλύτερες αγορές σε όλον τον κόσμο, δεν μπορούν όμως να έχουν όλοι πρόσβαση και προτερήματα από την αναπτυσσόμενη αποδοτικότητα.

Αν και η είσοδος διευκολύνει περισσότερα ρεύματα κεφαλαίων, τεχνολογία, φθηνά εισαγόμενα προϊόντα και επίσης έχουμε μεγαλύτερες αγορές εξαγωγών, οι χώρες πρέπει να είναι πανέτοιμες να ακολουθήσουν τις απαραίτητες πολιτικές, και οι

φτωχότερες χώρες χρειάζονται την υποστήριξη των παγκόσμιων κοινωνιών σε αυτές τις προσπάθειες.

6.2 Θέσεις κατά τον Adam Smith

Σύμφωνα με τους υποστηρικτές του Adam Smith, η βελτίωση της ευημερίας του ενός ατόμου οδηγεί σε αύξηση της κοινωνικής ευημερίας.

Η ηθική ανάλυση αφορά στην επιλογή μεταξύ των εναλλακτικών αποδοτικών δομών του Pareto και στο πώς αυτές μπορούν να διατηρηθούν. (Τυπικά, υπήρξαν λίγες σκέψεις για το ηθικό βάρος που μπορεί να δοθεί σε εναλλακτικούς τρόπους για την επίτευξη ενός συγκεκριμένου στόχου).

Οι μη υποστηρικτές του Adam Smith υποστηρίζουν ότι υπάρχουν άλλα ηθικά θέματα που πρέπει να συζητηθούν και στα οποία το προσωπικό συμφέρον του καθενός δεν οδηγεί στα κοινωνικά επιθυμητά αποτελέσματα.

Είναι γεγονός ότι εάν τα άτομα ενδιαφέρονταν για τις πιστωτικές ευθύνες τους, καθώς επίσης και το τί θα προωθούσε τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα, τα αποτελέσματα θα ήταν καλύτερα. Εν ολίγοις, η ηθική παρέχει μια εναλλακτική λύση με την οποία μπορούμε να καθοδηγήσουμε τη συμπεριφορά μας. Σε τελική ανάλυση, θα έκανε τα άτομα να αισθανθούν καλύτερα για τον εαυτό τους. Όταν ακόμα και ο εγωισμός από μόνος του, δεν οδηγεί σε σωστά αποτελέσματα, πράγμα το οποίο θα μπορούσε να έχει προβλεφθεί, ποια ικανοποίηση μπορεί να έχει το άτομο το οποίο ακολούθησε τη θεωρία του Smith. Σίγουρα, αισθανόμαστε καλύτερα όταν ξέρουμε ότι κάποιος προσπαθεί τουλάχιστον να προωθήσει πολιτικές που δεν βελτιώνουν την ευημερία ενός μόνο ατόμου αλλά λαμβάνουν υπόψη τους τη δύσκολη θέση των λιγότερο τυχερών.

Στη σύγχρονη οικονομία, τα άτομα αντιμετωπίζουν συνεχώς καταστάσεις στις οποίες υπάρχουν ασυμμετρίες των πληροφοριών ή της αγοραστικής δύναμης. Η

συμβουλή του Smith σε τέτοιες καταστάσεις δεν είναι συνετή. Όταν βρισκόμαστε σε μια τέτοια κατάσταση, δεν πρέπει να κάνουμε απαραίτητα αυτό που είναι προς το προσωπικό μας συμφέρον. Σκεφτείτε λίγο την ηθική διάσταση των ενεργειών μας. Είναι πιθανό πολλοί φτωχοί και αδύναμοι να υποφέρουν ή να ωφελούνται από αυτές.

Παρόλα αυτά, πάρα πολύ συχνά, οι αποτυχίες της αγοράς έχουν συνδεθεί με τις κυβερνητικές αποτυχίες. Αν ξανακοιτάξουμε τα προβλήματα της παγκοσμιοποίησης που έχουμε ήδη συζητήσει σε αυτό το κείμενο, είναι σαφές ότι οι κυβερνήσεις των προηγμένων βιομηχανικών χωρών έχουν προσπαθήσει να διαχειριστούν την παγκοσμιοποίηση με τέτοιους τρόπους ώστε να ωφελούνται οι ίδιες, και ειδικότερα, κάποια συμφέροντα μέσα στις χώρες αυτές. Οι αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης (ή και των δημοκρατικών διαδικασιών) που έχουν παρακινήσει την πολιτική δραστηριότητα μέσα στις χώρες, έχουν παίξει μικρό ρόλο στην καθοδήγηση των παγκόσμιων οικονομικών πολιτικών και στη διαμόρφωση των παγκόσμιων οικονομικών ιδρυμάτων.

Από μία άποψη, η οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει ξεπεράσει την πολιτική παγκοσμιοποίηση, εάν με τον όρο αυτόν εννοούμε τη δημιουργία πολιτικών στις όποιες κοινές αξίες της δημοκρατίας όπως, η κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνική αλληλεγγύη θα ισχύουν σε παγκόσμια κλίμακα. Η παγκοσμιοποίηση προϋποθέτει μια μεγαλύτερη αλληλεξάρτηση, και επομένως μια μεγαλύτερη ανάγκη για περισσότερη συλλογική δράση. Ο καθορισμός των αρχών που πρέπει να διέπουν αυτήν την συλλογική κίνηση δεν είναι καθόλου εύκολο θέμα, και αυτό γιατί, οι διαδικασίες τις οποίες κάθε έθνος θα προσπαθήσει να ωθήσει ώστε να εφαρμοστούν πολιτικές που θα εξυπηρετούν το δικό του συμφέρον, είναι απίθανο να επιφέρουν αποτελέσματα που να είναι προς το γενικό συμφέρον.

Η ηθική μπορεί να είναι μια αβέβαιη και ανακριβής πυξίδα, αλλά τουλάχιστον παρέχει μια καθοδήγηση σε έναν κόσμο που, όλο και συχνότερα, ακολουθεί λάθος κατεύθυνση.

6.3 Επίλογος

Εκατομμύρια άνθρωποι είναι υποσιτιζόμενοι (922 εκατομμύρια, Ελευθεροτυπία, 11/07) και 100 εκατομμύρια παιδιά χωρίς βοήθεια, ενώ μόνο το 2002 είχαμε 6,2 εκατομμύρια νεκρούς από πείνα. Ενώ 200 εκατομμύρια άνθρωποι ζουν σε χώρες που δεν γεννήθηκαν, σήμερα 18 εκατομμύρια Αφρικανών σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη βρίσκονται καθ' οδό προς την Ευρώπη. Η Δυτική Αφρική απειλείται από τον επόμενο μαζικό θάνατο. Σύμφωνα με την παγκόσμια τράπεζα και τα προσεχή λαμβανόμενα μέτρα θα μπορούσαν να απελευθερωθούν 150 εκατομμύρια άνθρωποι και κάθε χρόνο να φέρουν 500 δισ. δολάρια κέρδος.

Το γεγονός ότι υπάρχουν και αυξάνονται οι διαφορές στα εισοδήματα, τόσο μέσα σε μια χώρα, όσο και μεταξύ χωρ, γειτονικής και χώρες με φθηνά εργατικά χέρια είναι αιτία για σκέψεις και περαιτέρω φροντίδα αριθμός των ανθρώπων, που παγκόσμια ζει σε καταπιεστική φτώχεια, είναι ασφαλώς υπερβολικά ανησυχητικός. Οι χώρες με χαμηλά εισοδήματα δεν μπόρεσαν τόσο γρήγορα να ενσωματωθούν στην παγκόσμια οικονομία, όπως άλλες, κατά ένα μέρος από τις επιλογές λανθασμένων και προτιμήσεις των πολιτικών τους και κατά ένα μέρος από αίτια των παραγόντων έξω από το δικό τους έλεγχο.

Καμιά χώρα και το λιγότερο οι φτωχότερες, μπορούν να παραιτηθούν και να απομονωθούν, κοινωνικά, και να αποκλειστούν από την παγκόσμια οικονομία. Κάθε χώρα οφείλει να προσπαθήσει να μειώσει τη φτώχεια. Η ανταλλαγή πληροφοριών είναι ουσιώδης και συχνά μία πλευρά της παγκοσμιοποίησης που παραβλέπεται. Αυτές οδηγούν σε κατευθείαν ξένες επενδύσεις όχι μόνο σε μία αύξηση του υλικού κεφαλαίου, παρά επίσης και σε τεχνικές καινοτομίες.

Γενικά βρίσκονται οι γνώσεις πάνω από τις μεθόδους παραγωγής, τις τεχνικές του Management, αγορές εξαγωγών και τις οικονομικές πολιτικές σε πάρα πολύ χαμηλά έξοδα στη διάθεση και με αυτό θέτεται σε μια αξιολογη πηγή για τα υπό ανάπτυξη έθνη. Ασφαλώς είναι ανάγκη από δημοκρατικά, καθοδηγητικά, προβληματισμένα και ενημερωτικά ΜΜΕ. Η παγκόσμια κοινωνία οφείλει να προσπαθήσει να ενσωματώσει στην παγκόσμια οικονομία τις φτωχότερες χώρες –

διαμέσου μιας ισχυροποίησης του οικονομικού συστήματος και διαμέσου εμπορίου και διαμέσου βοήθειας – για να αναπτυχθούν γρηγορότερα και να μειώσουν τη φτώχεια. Αυτός πρέπει να είναι ο δρόμος, που φέρει και φροντίζει όλοι οι άνθρωποι σε όλες τις χώρες να έχουν είσοδο στα προτερήματα της παγκοσμιοποίησης. Η προώθηση και πραγματοποίηση αυτών των στόχων βοηθάει και στερεώνει την ειρηνική συμβίωση και κατανόηση των λαών.

Ως πρωταρχικό βήμα, βλέπει η Κομισιόν της ΕΕ τη δημιουργία ενός μεγάλου οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου στην Αφρική. Συμπληρωματικά καλεί η Κομισιόν για αδελφοποιήσεις πανεπιστημίων, δήμων και κοινοτήτων, κοινοβούλια και οικονομικές επιχειρήσεις και από τις δύο Ηπείρους. Περαιτέρω προτείνει να ισχυροποιηθεί η αγωγή, η μόρφωση και η περαιτέρω εκπαίδευση.

6.4 Σύνοψη- Ανακεφαλαίωση, θέσεις

Η παγκοσμιοποίηση των αγορών, του κεφαλαίου και της εργασίας (μετανάστευση) αποτελεί το βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης οικονομίας. Ο όρος παγκοσμιοποίηση εκφράζει την αυξανόμενη εμπορική και χρηματοοικονομική αλληλεξάρτηση των εθνικών οικονομιών. Το σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον ευνοεί την ελεύθερη αγορά, περιορίζει τη σπουδαιότητα των εθνικών κυβερνήσεων και αναβαθμίζει το ρόλο των διεθνών οργανισμών. Οι θεσμοθετημένοι παγκόσμιοι οργανισμοί όπως είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα αλλά και το G8, του οποίου ο ρόλος στη διεθνή οικονομία αμφισβητείται, διαθέτουν εν έτη 2008 μεγαλύτερη δύναμη παρά ποτέ. Έχουν αποκτήσει τη δικαιοδοσία να παρεμβαίνουν στις οικονομίες των αναπτυσσόμενων και ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων χωρών, να διατυπώνουν στις κυβερνήσεις των διαφόρων χωρών συγκεκριμένες υποδείξεις οικονομικής πολιτικής, να προτείνουν και σε κάποιες περιπτώσεις να επιβάλλουν τη λήψη οικονομικών μέτρων. Οι διεργασίες της οικονομικής παγκοσμιοποίησης βρίσκονται σε εξέλιξη εδώ και καιρό, αλλά μόλις τα τελευταία χρόνια οι θετικές και αρνητικές επιπτώσεις της έχουν γίνει ορατές. Οι αγορές αναπτύσσονται και διεθνοποιούνται μέσα από το παγκόσμιο εμπόριο, ενώ από την άλλη ισχυροποιούνται τα διεθνή κινήματα που αντιτάσσονται στην παγκοσμιοποίηση και θέλουν να αλλάξουν τη μορφή της

Η παγκοσμιοποίηση περιέχει θετικά και αρνητικά στοιχεία, προκαλώντας έντονη πολιτική αντιπαράθεση ανάμεσα στους υποστηρικτές και τους πολέμιούς της.

Ανάμεσα στα θετικά της παγκοσμιοποίησης είναι η ευχέρεια που παρέχει στους παραγωγούς να διαθέσουν τα προϊόντα σε περισσότερες αγορές. Οι επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε μια παγκόσμια αγορά, στην οποία οι οικονομικές δυνατότητες, αλλά και οι προκλήσεις είναι πολύ μεγαλύτερες, καθώς αφενός το περιθώριο κέρδους είναι υψηλότερο και αφετέρου ο διεθνής ανταγωνισμός είναι σκληρότερος. Οι καταναλωτές ευνοούνται από την παγκοσμιοποίηση καθώς έχουν τη δυνατότητα να αγοράσουν στη καλύτερη δυνατή τιμή, προϊόντα σε μεγάλη ποικιλία και ανώτερη ποιότητα. Η κοινή γνώμη παραμένει διχασμένη για τις πτυχές και τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης. Οι υπέρμαχοι της παγκοσμιοποίησης προβάλλουν τα επιχειρήματα ότι αυξήθηκε το παγκόσμιο εισόδημα, ευνοήθηκε η επιχειρηματικότητα και η αποτελεσματικότητα της οικονομίας, ενώ οι πολέμοι αντιτείνουν τα επιχειρήματα ότι η παγκοσμιοποίηση ενίσχυσε κυρίως τις πολυεθνικές εταιρείες, διεύρυνε την εισοδηματική ανισότητα και διατήρησε την οικονομική απόσταση που χωρίζει τις αναπτυγμένες από τις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Η χρησιμοποίηση των νέων τεχνολογιών στη παραγωγή και η αξιοποίηση τους από τη παγκοσμιοποίηση, προκάλεσε την απώλεια εκατομμυρίων θέσεων εργασίας. Πάνω από 160 εκατομμύρια άνθρωποι είναι άνεργοι και από αυτούς οι μισοί είναι νέοι.

Η δημιουργία συνθηκών ελεύθερου εμπορίου, με τη κατάργηση των μέτρων προστατευτισμού που είχαν επιβληθεί σε αυτό από τις κυβερνήσεις που ήθελαν να στηρίξουν τις εγχώριες επιχειρήσεις, αποτελεί βασική συνισταμένη της παγκοσμιοποίησης. Το διεθνές εμπόριο επέτρεψε στις οικονομίες να εξειδικευθούν στους κλάδους προϊόντων και υπηρεσιών στους οποίους η κάθε χώρα εμφανίζει συγκριτικό πλεονέκτημα, αγοράζοντας τα υπόλοιπα αγαθά από το εξωτερικό. Η μείωση των δασμών, των ποσοστώςσεων εμπορίου και των γραφειοκρατικών περιορισμών ήταν αποφασιστικής σημασίας για την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και τη ολοκλήρωση των οικονομιών. Οι διαδοχικοί γύροι διαπραγματεύσεων στους οποίους συμμετείχαν δεκάδες χώρες με το συντονισμό του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, πέτυχαν την άρση των εμποδίων στο διεθνές εμπόριο. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου έχει κατηγορηθεί πολλές φορές από τις Αναπτυσσόμενες χώρες ότι στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων εξυπηρετεί τα εμπορικά συμφέροντα των αναπτυγμένων χωρών, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό ελέγχουν τη λειτουργία και τις αποφάσεις του οργανισμού.

Εμείς, πολύ πριν η εργασία αυτή ολοκληρωθεί, ήμασταν ταγμένοι στους πολέμιους της παγκοσμιοποίησης. Κατόπιν μαθαίνοντας όλο και περισσότερα επί του θέματος, και λαμβάνοντας προνομακική θέση σε σχέση με προηγουμένως, είμαστε

πλέον σίγουροι πώς όλα τα 'καλά' της παγκοσμιοποίησης τουλάχιστον όσον αφορούν τον οικονομικό τομέα, είναι για πάρα πολύ λίγους έως ελάχιστους. Παραδεχόμαστε όμως πως η παγκοσμιοποίηση στον τομέα των τεχνολογιών, της εκπαίδευσης και της πληροφορίας είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για να εξαλείψουμε τις αρνητικές της επιδράσεις.

Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα φαινόμενο που δεν αφήνει κανένα μας αδιάφορο, ούτε και ανέγγιχτο. Όντας πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ένα μικρό δηλαδή προτέρημα έναντι άλλων ανθρώπων που πραγματικά πεινάνε, είναι στο χέρι μας να δράσουμε στην καθημερινότητά μας, για να αλλάξουμε σιγά μα σταθερά πρώτα τη νοοτροπία μας και έπειτα το σύστημα της παγκόσμιας εκμετάλλευσης. Είθε ο χρόνος αυτός να μην είναι πολύ μακριά.

Βιβλιογραφία

- **δικτυακοί τόποι:** www.mathisis.gr
- www.oneaerth.gr
- www.asxetos.gr (άρθρο Κωνσταντίνου Σ. Ναλμπάνη, 3/11/2005)
- Europa Press Releases
- ΖΗΣΗΣ Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ομότιμος καθηγητής του Τμήματος Νομικής του ΑΠΘ, άρθρο.
- ΧΑΡΗΣ ΒΛΑΔΟΣ – Η δυναμική της παγκοσμιοποίησης και οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα (εκδόσεις Κριτική 2006)
- ΟΥΛΡΙΧ ΜΠΕΚ – Τι είναι παγκοσμιοποίηση (εκδόσεις Καστανιώτη 1999)
- ΤΑΚΗΣ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ – Περιεκτική Δημοκρατία (εκδόσεις Καστανιώτη 1999)
- ΗΛΙΑΣ ΚΑΤΣΟΥΛΗΣ – Παγκοσμιοποίηση. Οικονομικές, Πολιτικές, Πολιτισμικές Όψεις (εκδόσεις Σιδέρης 2003)
- ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Β. ΑΛΜΠΑΝΗΣ – Ανιχνεύοντας το μέλλον (εκδόσεις LIBRO 2001)
- Ινστιτούτο worldwatch.
- ‘Η Ευτυχής Παγκοσμιοποίηση’, Alain Minc, εκδ. Παπαζήση,
- eurostat, σχεδιαγράμματα.
- Εγκυκλοπαίδεια διαδικτύου **wikipedia**.